

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НЕГУЛЕВСЬКИЙ Ігор Петрович

УДК 323.39:316.46:005.591.4](477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА
В УКРАЇНІ

Спеціальність 052 «Політологія»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового ступеня

доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ І.П. Негулевський

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Лідія Іванівна Даниленко

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Негулевський І.П. Тенденції трансформації політичного лідерства в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. – Київ, 2024.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з політології за спеціальністю 052 «Політологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2024.

У дисертації вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні наукових засад трансформації політичного лідерства в Україні та їх тенденцій для подальшого застосування у сфері парламентської діяльності.

Обґрунтовано науково-теоретичні засади трансформації політичного лідерства в Україні та їх тенденції у сучасних умовах воєнного стану та повоєнного відновлення держави, які сприяють демократичним змінам політичної системи і формуванню етичного політичного лідерства.

Уточнено сутність понять: «політичне лідерство» - складне соціокультурне явище, що ґрунтується на авторитеті й репутації політичного лідера, визначає його імідж у державі та суспільстві, впливає на встановлення відносин між суспільством і владою; характеризується способом формування політичного простору, в якому лідерство виступає пріоритетною якістю особистості політичного лідера; «політичний лідер» - керівник чи представник політичної партії, уряду, парламенту, громадських та міжнародних організацій, які формують політики і стратегії, впливають на всі сфери життя в державі і світі; «етичне політичне лідерство» - спосіб формування соціокультурного політичного простору, що ґрунтується на визнанні демократичних цінностей, дотриманні відповідальної морально-етичної поведінки, реалізації засад управління якістю.

Розглянуто політичне лідерство в діалектичній єдності з політичною

елітою, яка формується з політичних лідерів і знаходиться «на вершині» політичного лідерства, включає не лише лідерів політичних партій і громадських об'єднань та лідерів публічних органів влади, а й визнаних у суспільстві і державі фахівців, які є його моральними авторитетами.

Розмежовано поняття «політичне лідерство» та «етичне політичне лідерство» за способами формування політичних просторів у державі і суспільстві: перше – шляхом формування ліберально-демократичного політичного простору на засадах суспільної довіри; друге – шляхом формування демократичного політичного простору на засадах соціального партнерства, представництва, політичної культури й освіти.

З'ясовано, що однією зі складових політичного простору є політична платформа, під якою розуміється політична позиція партії, яка характеризується сукупністю принципів ідеологічних положень, визначень, які спираються на відповідну концептуальну теорію або соціально-політичне вчення; на її основі формуються політичні програми та певна ідеологія, яка визначає стратегію поведінки політичного лідера.

Встановлено, що на сучасному розвитку України її політичний простір знаходиться у незавершеному (транзитивному) стані, а політична система – працює в режимі підвищеної ефективності, пов'язаної, зокрема, з повномасштабним вторгненням РФ в Україну.

Уточнено, що діяльність політичного лідера залежить від його особистих якостей і здібностей на відміну від політичного лідерства, яке залежить від ситуації, в якій ці якості і здібності проявляються.

На засадах соціокультурного, інституційного, індикативного наукових підходів обґрунтовано тенденції трансформації політичного лідерства в Україні за її видами (особистісний, структурний, соціальний), що обумовлені розвитком демократії, ринкових відносин та соціального партнерства.

З'ясовано, що Інститут політичного лідерства сприяє впорядкуванню способу здійснення лідерської влади, яка легітимізує утвердження статусу

політичних лідерів як суб'єктів політики; забезпечує закріплення їх соціальних норм, правил, статусів, ролей і приводять у систему, здатну діяти у напрямі задоволення конкретної суспільної потреби й суспільного інтересу; формує інститути контролю за діяльністю політичних лідерів, що ґрунтуються на принципі поліархії (базовому принципі плюралістичної демократії).

Визначено перспективні напрями розвитку політичного лідерства в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення, що передбачають: посилення національно-спрямованої ідеології у програмах політичних партій, обґрунтування критеріїв поваги до демократичних цінностей, прав і гідності людини і громадянина, уточнення функцій керівників, що посідають політичні посади в органах публічної влади; розвиток соціального партнерства, представництва, політичної культури й освіти як чинників формування демократичного типу етичного політичного лідерства.

Запропоновано посилення соціального партнерства в діяльності політичних лідерів шляхом: руйнування старих правил і норм соціальної взаємодії та формування нових традицій у їх діяльності; встановлення норм етичної відповідальної поведінки; унормування прозорості системи винагород за результати соціальної взаємодії; запровадження системного моніторингу потреб й інтересів членів політичних інститутів і суспільства.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади трансформації політичного лідерства і політичної еліти» визначено особливості політичного лідерства та понятійно-категоріальний апарат дослідження, здійснено аналіз стану розвитку інституту політичного лідерства в сучасній Україні. У другому розділі дисертації «Обґрунтування тенденцій трансформації політичного лідерства в сучасній Україні» на засадах соціокультурного, інституційного, індикативного наукових підходів здійснено обґрунтування тенденцій трансформації політичного лідерства в Україні за її видами: особистісна, що характеризується формуванням етичного типу політичного лідерства як демократичної цінності; структурна - інституційним забезпеченням статусу політичних лідерів як суб'єктів політики; соціальна - застосуванням

соціологічних та інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації політичного лідерства. У третьому розділі дисертації «Перспективні напрями розвитку політичного лідерства в Україні» обґрунтовано перспективність представницького лідерства в системі політичної влади в умовах глобальних викликів та роль політичної освіти і культури як основи політичного лідерства.

Ключові слова: політичне лідерство, політична еліта, політична система, політичний лідер, політичний інститут, демократія, парламент, політичний простір, влада, політична освіта, трансформація політичного лідерства.

ANNOTATION

Nehulevskyi I.P. Trends in the transformation of political leadership in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. – Kyiv, 2024.

The Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 «Social and Behavior Sciences» on a specialty 052 «Political Science». – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The dissertation solves an urgent scientific task, which consists in the theoretical and methodological substantiation of the scientific foundations of the transformation of political leadership in Ukraine and their trends for further application in the field of parliamentary activity.

The scientific-theoretical principles of the transformation of political leadership in Ukraine and their trends in the modern conditions of martial law and post-war restoration of the state, which contribute to democratic changes in the political system and the formation of ethical political leadership are substantiated.

The essence of the concepts has been clarified: «political leadership» is a complex socio-cultural phenomenon, which is based on the authority and reputation of the political leader, determines his image in the state and society, affects the

establishment of relations between society and the government; characterized by the way of forming the political space in which leadership is the priority quality of the personality of the political leader; «political leader» - a leader or representative of a political party, government, parliament, public and international organizations that form policies and strategies, influence all spheres of life in the state and the world; «ethical political leadership» is a way of forming a socio-cultural political space based on the recognition of democratic values, compliance with responsible moral and ethical behavior, implementation of quality management principles.

It is considered political leadership in a dialectical unity with the political elite, which is formed from political leaders and is «at the top» of political leadership and includes not only leaders of political parties and public associations and leaders of public authorities, but also specialists recognized in society and the state which are his moral authorities.

The concepts of «political leadership» and «ethical political leadership» are distinguished according to the ways of forming political spaces in the state and society: the first is by forming a liberal-democratic political space on the basis of public trust; the second - by forming a democratic political space on the basis of social partnership, representation, political culture and education.

It was found that one of the components of the political space is the political platform, which means the political position of the party, which is expressed by a set of principled ideological positions, definitions that are based on the relevant conceptual theory or socio-political teaching; on its basis, political programs and a certain ideology are formed, which determines the strategy of the political leader's behavior.

It was established that in the modern development of Ukraine, its political space is in an incomplete (transitive) state, and the political system is operating in a mode of increased efficiency, connected, in particular, with the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine.

It is clarified that the activity of a political leader depends on his personal qualities and abilities, in contrast to political leadership, which depends on the

situation in which these qualities and abilities are manifested.

On the basis of socio-cultural, institutional, and indicative scientific approaches, the trends of transformation of political leadership in Ukraine by its types (personal, structural, social) which are caused by the development of democracy, market relations and social partnership, are substantiated.

It has been found that the Institute of Political Leadership contributes to streamlining the way leadership power is exercised, which legitimizes the establishment of the status of political leaders as political subjects; ensures consolidation of their social norms, rules, statuses, roles and brings them into a system capable of acting in the direction of satisfying a specific social need and public interest; forms institutions of control over the activities of political leaders based on the principle of polyarchy (the basic principle of pluralistic democracy).

Prospective directions for the development of political leadership in Ukraine in the conditions of war and post-war recovery have been determined, which include: strengthening of nationally oriented ideology in the programs of political parties, substantiation of criteria for respect for democratic values, rights and dignity of a person and citizen, clarification of the functions of leaders holding political positions in public authorities; the development of social partnership, representation, political culture and education as factors in the formation of a democratic type of ethical political leaders.

It is proposed to strengthen social partnership in the activities of political leaders by: destroying old rules and norms of social interaction and forming new traditions in their activities; establishment of standards of ethical responsible behavior; normalizing the transparency of the reward system for the results of social interaction; introduction of systematic monitoring of needs and interests of members of political institutions and society.

In the first chapter of the dissertation «Theoretical foundations of the transformation of political leadership and political elite», the features of political leadership and the conceptual and categorical apparatus of research are defined, the state of development of the institute of political leadership in modern Ukraine is

analyzed.

In the second chapter of the dissertation «Justification of the trends of transformation of political leadership in modern Ukraine» on the basis of socio-cultural, institutional, indicative scientific approaches, the justification of the trends of transformation of political leadership in Ukraine according to its types is carried out: personal, characterized by the formation of an ethical type of political leadership as a democratic value; structural - by institutional provision of the status of political leaders as subjects of politics; social - using sociological and information and communication technologies in the implementation of political leadership.

The third chapter of the dissertation «Prospective directions of development of political leadership in Ukraine» substantiates the perspective of representative leadership in the system of political power in the conditions of global challenges and the role of political education and culture as the basis of political leadership.

Key words: political leadership, political elite, political system, political leader, political institution, democracy, parliament, political space, power, political education, transformation of political leadership.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Негулевський І.П. Тенденції трансформації політичного лідерства в сучасній Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. № 35/2021. С. 221 - 230. (Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/35_2021/28.pdf

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.35.26>

2. Негулевський І.П. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: соціокультурні чинники. *Науковий журнал «Політикус»*. Випуск 2. 2021. С. 81 – 86. URL: www.politicus.od.ua

3. Негулевський І.П. Представницьке лідерство у політико-управлінській діяльності. *Наукові перспективи: журнал*. № 3(45). 2024. С. 1119-1128. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/archive>

Статті в періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

4. Goshovska, V., Kisiel, I., Lukina, L., Gorulko, O., & **Nehulevskyi, I.** (2022). Development of democratic values as a basis for the consolidation of modern Ukrainian society. *Amazonia Investiga*, 11(57), 221-231. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.57.09.23>. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2160>

Розкрито роль політичного лідерства в розвитку демократії в державі.

Праці, які видано у зарубіжних виданнях:

5. Negulevsky, Igor (2021). Sociocultural factors of transformation of political leadership and problems of their formation in modern Ukraine. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal* (<https://issn2391->

4165.webnode.com.ua/), 01 (29). - Available at: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/17.html> (accessed 10 January 2021).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Негулевський Ігор. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: сутність та чинники впливу. *Практична політологія: тенденції і перспективи* : зб. матеріалів I-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 17 березня 2021 р.) / за заг. ред. В.А.Гошовської. Київ.: НАДУ. 2021. С. 59-64. URL: <http://academy.gov.ua/parliaments/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=3>

7. Негулевський І.П. Політична освіта в Україні як чинник формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури. *Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія* / авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с. С. 111-132. Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата».

8. Негулевський Ігор. Розвиток інституту політичного лідерства в Україні: стан та перспективи: *30 років незалежності України: досягнення, виклики, перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10 верес. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєвої, В. А. Гошовської. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. С.44 - 46. URL: <http://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/5e2f5bc9-7e3f-4bb1-8017-18758fd31148.pdf>

9. Лідерство у публічному управлінні: *загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації державних службовців, які займають посади державної служби категорії "Б"* / за ред. Л.І. Даниленко. Київ.: КНУТШ; НАДС України з питань державної служби. 2022. 12 с. / укладачі: Гошовська В.А., Даниленко Л.І., Негулевський І.П. (затверджено на НМР ННІ ПУДС КНУТШ, протокол № 4-22 від 25.05.22).

10. Лідія Даниленко, Ігор Негулевський. Політичне лідерство в Україні – перспектива післявоєнного відродження держави. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 черв. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/316/files/dbca2488-6b24-4608-9db6-0931798c158b.pdf> С. 28 – 30.

11. Даниленко Л.І., Негулевський І.П. Лідерство політичної еліти. Елітознавство: **підручник** / В.А. Гошовська [та ін.]. 2-е видання, перероблене та доповнене. К.: КНУТШ, 2022. 220 с., С.138 – 149.

12. Ігор Негулевський. Соціальне партнерство - одне з базових цінностей політичного лідерства. *Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри гідності та свободи українського народу* : матеріали щорічного Всеукраїнського круглого столу (Київ, 23 листоп. 2022 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. – Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2022. С. 88-91. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/316/files/dbca2488-6b24-4608-9db6-0931798c158b.pdf>

13. Ігор Негулевський. Чинники впливу на трансформацію політичного лідерства в сучасній Україні. *Соборність України: політика духовної спільності, національних традицій і цінностей*: матеріали 10-го ювілейного щорічного Всеукраїнського науково-практичного круглого столу до Дня Соборності України (Київ, 25 січня 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. (подано до друку). URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/4c2653df-781c-46aa-91c0-b5009e44965f.pdf>

14. Ігор Негулевський. Етичне політичне лідерство – сучасна вимога і стратегія розвитку. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього*: матеріали щорічної Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26-27 квітн. 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи. – Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2023., 380 с., С. 339-341. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2039/files/e8f052a9-3ca2-4574-ad95-ec8638583c7f.pdf>

15. Ігор Негулевський. Тенденції розвитку політичного лідерства в Україні. *Цінність незалежності – рушійна сила державотворення* : матеріали щорічного загальнонаціонального круглого столу (Київ, 6 верес. 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023. 80 с., С. 50-52. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2073/files/3e0977de-2e70-4e69-8e26-6cf962a5575b.pdf>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА Й ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ	24
1.1 Політичне лідерство і політична еліта: сутність та діалектична єдність	24
1.2 Соціокультурні детермінанти політичного лідерства та його трансформація	37
1.3 Аналіз стану розвитку інституту політичного лідерства в Україні.....	54
Висновок до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2 ОБГРУНТУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ	76
2.1 Принципи трансформації політичного лідерства як демократична цінність.....	77
2.2 Інституційне забезпечення статусу політичних лідерів як суб'єктів політики.....	99
2.3 Технологічні аспекти трансформації політичного лідерства	113
Висновки до розділу 2	130
РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ	134
3.1. Представницьке лідерство в системі політичної влади в умовах глобальних викликів	134
3.2 Політична освіта і культура як основа політичного лідерства	141
Висновки до розділу 3	152
ВИСНОВКИ	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	161
ДОДАТКИ	183

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРК	Автономна Республіка Крим
ВАКС	Вищий антикорупційний суд України
ВР	Верховна Рада
ГО	громадська організація
ЄК	Європейська комісія
ЄП	Європейський парламент
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗМК	засоби масової комунікації
ЗСУ	Збройні сил України
ЗУ	Закон України
ІКТ	Інформаційно-комп'ютерні технології
ІГС	Інститути громадянського суспільства
КМУ	Кабінет Міністрів України
КНУШ	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
КУ	Конституція України
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НАДУ	Національна академія державного управління
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
НАДС	

Національне агентство державної
служби

ОДВ	Органи державної влади
ОМС	Органи місцевого самоврядування
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПОВ	представницькі органи влади
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
РНБО	Рада національної безпеки і оборони
рф	російська федерація
САП	Спеціалізована антикорупційна прокуратура
США	Сполучені Штати Америки
ТрО	територіальна оборона
ЦВК	Центральна виборча комісія
ЦСР	Цілі сталого розвитку
EFQM	Європейський фонд управління якістю

ВСТУП

Актуальність теми та обґрунтування вибору теми дослідження. Нині сучасна Україна знаходиться у стані демократичного транзиту і тому має ряд викликів, кожний з яких є важливим для майбутнього нашої держави. Це, зокрема, розвиток політичного простору, поява політичних партій з різними ідеологіями, становлення політичних лідерів національного, регіонального та місцевого рівнів, адаптація європейських стандартів виборчої системи до українських реалій. Вирішення цих та інших викликів характеризує успішність реформування державного управління, публічної влади і сприяє модернізації всього українського суспільства. тому, політичне лідерство є особливо важливим і більшість вітчизняних науковців розглядає його як основу демократичного транзиту нашої держави. Вивчення, систематизація й аналіз теоретичного і прикладного наукового доробку у сфері трансформації політичного лідерства, як способу формування політичного простору, є досить актуальним питанням.

У період системних змін, реформування й модернізації української держави, особливого значення набуває наявність лідерських якостей і здатності у тих, хто здійснює політичну владу та політичне управління, зокрема в умовах європейського та євроатлантичного вектору розвитку нашої держави, визначеного Конституцією України, що призводить до необхідності формування нового типу політичного лідерства – етичного. Такий тип політичного лідерства характеризується етичними переконаннями і цінностями політичних лідерів та сприяє формуванню соціокультурного політичного простору.

Питання політичного лідерства висвітлені у низці досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Важливими для нашого дослідження є праці українських учених - В.Гошовської [21-22; 111], В.Гапоненко [16 -17], В.Бєбіка [6], В.Дудко [39], О.Кравчук [66], Н.Максіменцевої [74-75], А.Пахарєва [93-95], М.Пірен [99], Траверсе О. [161-164], Л.Хорішко [176-178]

та зарубіжних науковців, зокрема, Р. Даль, М. Дюверже, Е. Дюркгейм, Л. фон Мізес, Г. Файфа, Й. Шумпетер та ін., які приділяли увагу у своїх наукових творах питанням лідерства, зокрема політичного, особистим якостям лідерів та особливостям їх діяльності, чинникам розвитку і перешкоджання їх характерних ознак тощо.

Водночас, незважаючи на численність робіт, присвячених проблемі політичного лідерства, більшість із них аналізує інституціональні та правові його детермінанти. Також існує чимало робіт щодо лідерства, які здійснювались у межах біографічного підходу. Численні дослідження фокусують увагу, насамперед, на вивченні психологічних та педагогічних джерел лідерства, зв'язку між політико-культурними системами та змістом політичного лідерства. Стосовно проблематики щодо проблем трансформації політичного лідерства в Україні, то відсутні роботи системного характеру, в яких сукупність соціокультурних детермінант виступила б як предмет політологічного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження відповідає: комплексному науковому проекту Національної академії державного управління при Президентові України «Державне управління та місцеве самоврядування» у рамках науково-дослідних робіт кафедри парламентаризму та політичного менеджменту досліджень, а також кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема, за темами: «Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства» (номер державної реєстрації 0120U101662), у рамках якої розглянуто політичну освіту як один із чинників формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури; «Політична корупція в парламентській діяльності: природа, прояви, запобігання» (номер державної реєстрації 0117U002872), у рамках якої обґрунтовано роль політичної еліти у забезпеченні політичного лідерства; «Механізми запобігання політичній корупції в органах представницької влади

України» (номер державної реєстрації 0119U101588), у рамках якої розвинуто наукові погляди на політичне лідерство в Україні як перспективу післявоєнного відродження держави; «Цінності, стандарти, компетентність в парламентській діяльності» (номер державної реєстрації 0116U002770), у рамках якої уточнено, що соціальне партнерство є одним із базових цінностей політичного лідерства; НДР «Механізми узгодження інтересів у виробленні публічної політики в Україні» (номер державної реєстрації 0119U101695), у рамках якої уточнено роль етичного політичного лідерства у виробленні публічної політики в умовах глобальних змін.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування наукових засад трансформації політичного лідерства в Україні та їх тенденцій для подальшого застосування у сфері парламентської діяльності.

Для досягнення мети дисертації передбачається визначення таких **завдань:**

- уточнити базові поняття дослідження;
- визначити соціокультурні детермінанти політичного лідерства;
- здійснити аналіз стану розвитку інституту політичного лідерства в Україні;
- обґрунтувати тенденції трансформації політичного лідерства в Україні;
- визначити перспективні напрями трансформації політичного лідерства в Україні;
- розробити практичні рекомендації з розвитку політичного лідерства.

Об'єктом дослідження є трансформація політичного лідерства.

Предметом дослідження є тенденції трансформації політичного лідерства в Україні.

Методи дослідження. У ході дослідження використано комплекс методів: метод системного аналізу - для розгляду політичного простору в державі через політичну платформу, соціальне партнерство, функціональність політичних лідерів; метод теоретичного аналізу - для уточнення базових

понять дослідження; метод моделювання - для обґрунтування базових чинників трансформації політичного лідерства; історичні, нормативні, психологічні методи дослідження суспільно-політичних процесів – для обґрунтування тенденцій трансформації політичного лідерства в Україні за її типами – особистісна, структурна, соціальна; системний та структурно-функціональний наукові підходи – для обґрунтування соціального партнерства в органах державної влади як механізму розвитку базових цінностей політичного лідерства в сучасних умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України.

Формування узагальнених уявлень про політичне лідерство як спосіб розвитку політичного простору, в якому лідерство визнається пріоритетною здатністю особистості керівника, посада якого віднесена до політичної в органах публічної влади та особистості, яка є моральним авторитетом у суспільстві, забезпечено шляхом застосування комплексу методів теоретичного та компаративного аналізу.

Застосування соціокультурного, інституційного, індикативного наукових підходів сприяли обґрунтованою тенденцій трансформації політичного лідерства в Україні за її видами - особистісна, структурна, соціальна, які обумовлені, відповідно, розвитком демократії, ринкових відносин, соціального партнерства та розвитком політичної культури й освіти політичних лідерів.

Порівняльний метод аналізу застосовано для визначення стану розвитку інституту політичного лідерства в Україні і у провідних демократичних державах світу; метод прогнозування - для розроблення практичних рекомендацій органам державної влади та громадянського суспільства.

Використання цих та інших методів наукового пізнання гарантує об'єктивність і достовірність дослідження, реалізацію поставленої мети та завдань.

Дослідження ґрунтується на зарубіжних і вітчизняних наукових джерелах, відповідних матеріалах науково-практичних конференцій та

семінарів з проблеми дослідження, аналізі нормативно-правових актів, стратегічних документів і програм, інтернет-ресурсів та статистичних даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у вітчизняній політичній науці вирішено нове конкретне наукове завдання, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні наукових засад трансформації політичного лідерства в Україні та їх подальшого застосування у публічній владі.

У межах здійсненого дослідження одержано результати, які мають певну наукову новизну, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано тенденції трансформації політичного лідерства в Україні за її видами: особистісна - характеризується визнанням демократичних цінностей внаслідок формування етичного типу політичного лідерства; структурна - встановленням ринкового способу здійснення публічної влади внаслідок формування прагматичного типу політичного лідерства; соціальна - використанням міжнародних індексів соціального розвитку, соціального капіталу, згуртованості та примирення, рівня довіри суспільства до публічної влади внаслідок формування представницького типу політичного лідерства на засадах політичної культури й освіти;

удосконалено:

- соціокультурні детермінанти трансформації політичного лідерства в Україні, які полягають у становленні та розвитку етичного типу лідерства в державі і суспільстві, що сприяє формуванню політичного простору на засадах лідерства і включає такі його складові, як політична платформа, соціальне партнерство, функціональність політичних лідерів;

дістали подальшого розвитку:

– уточнення сутності понять: «політичне лідерство» як складне соціокультурне явище, яке сприяє формуванню й постійній трансформації політичного простору; «політичний лідер» як керівник чи представник політичної партії, уряду, парламенту, громадських та міжнародних

організацій, які формують політики і стратегії, впливають на всі сфери життя в державі і світі; *«етичне політичне лідерство»* як спосіб формування політичного простору на засадах демократичних цінностей, відповідальної морально-етичної поведінки та управлінні якістю;

- наукові погляди на трансформацію політичного лідерства під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників: *соціокультурний* - шляхом зміни способу здійснення лідерської влади від ідеократичного та харизматичного типів лідерства до етичного; *інституційний* - шляхом легітимізації утвердження статусу політичних лідерів як суб'єктів політики та закріплення їх соціальних норм, правил, статусів, ролей і спрямовує політичну систему у напрямі задоволення конкретної суспільної потреби та суспільного інтересу (*внутрішній чинник*); *інформаційний та індикативний* – шляхом утвердження плюралістичної демократії, що ґрунтується на принципі поліархії, яка сприяє формуванню інститутів контролю за діяльністю політичних лідерів на засадах міжнародних індексів та політичної культури й освіти (*зовнішній чинник*);

- уточнення форм і методів діяльності політичних лідерів, які залежать від їх особистих якостей та здібностей, і виявляються у їх поведінці;

- чинники формування етичного політичного лідерства, такі як представництво, поліархія, політична культура й освіта, які впливають на реалізацію якостей і здібностей політичних лідерів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що викладені положення, узагальнення, висновки і пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для політологічної науки; можуть бути застосовані в освітніх програмах з підготовки та підвищення кваліфікації магістрів зі спеціальностей 052 «Політологія» та 281 «Публічне управління та адміністрування» у закладах вищої освіти.

Результати дослідження можуть бути використані під час викладання основних і вибіркових навчальних дисциплін освітніх програм «Парламентаризм і парламентська діяльність» спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» кафедри парламентаризму, таких як

«Парламентаризм у системі публічного управління», « Політичні еліти і лідерство».

Окремі положення роботи та науково обґрунтовані авторські рекомендації можуть бути корисні політиками, народними депутатам України, депутатами місцевих рад, які є активними учасниками виборчих процесів і забезпечують ухвалення політико-управлінських рішень на всіх рівнях в державі; можуть бути використані під час політико-правових консультацій та підвищення кваліфікації публічних службовців.

Впровадження результатів наукового дослідження в практику діяльності закладів вищої освіти та інституцій громадянського суспільства, підтверджено відповідними актами та довідками:

1. Довідка директора ННІ публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка про розроблення на замовлення НАДС України у співавторстві з науковим керівником Л.І.Даниленко програми підвищення кваліфікації державних службовців на тему «Лідерство у публічному управлінні: загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації державних службовців, які займають посади державної служби категорії "Б", що затверджена на засіданні науково-методичної комісії (протокол № 4-22 від 25.05.22 р.) і успішну реалізацію у 2022-2023 навчальному році (довідка № 074-16-173-1129 від 26.09.2023);

2. Довідка від Президента ГО «Академія парламентаризму» про оприлюднення й обговорення на щорічних міжнародних круглих столах до Дня Незалежності України у 2021 та 2022 роках соціокультурних чинників впливу на трансформацію політичного лідерства в Україні з ідеократичного та харизматичного типів лідерства до етичного, що має стати пріоритетною здатністю осіб, які конкурують на заміщення вакантних посад керівників в органах державної влади (довідка № 3 від 02.02.2023).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням автора. Основні ідеї, положення, наукові результати, висновки, пропозиції одержані та сформульовані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення і практичні висновки дисертації розглядалися на засіданнях кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України та кафедри парламентаризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основні ідеї, положення, висновки дисертаційного дослідження було апробовано на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: «Практична політологія: тенденції і перспективи» (Київ, 17 березня 2021 р.); «30 років незалежності України: досягнення, виклики, перспективи» (Київ, 10 верес. 2021 р.); «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього» (Київ, 7-8 черв., 2022); «Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри гідності та свободи українського народу» (Київ, 23 листоп. 2022 р.); «Соборність України: політика духовної спільності, національних традицій і цінностей» (Київ, 25 січня 2023 р.); «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього» (Київ, 26-27 квітн. 2023 р.); «Цінність незалежності – рушійна сила державотворення: матеріали щорічного загальнонаціонального круглого столу» (Київ, 6 верес. 2023 р.); «Соборність - символ становлення, розвитку та зміцнення української державності» (Київ, 1 лют. 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 15 публікаціях, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 2 публікаціях у наукових виданнях інших держав, у т.ч. 1 – у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Scopus, 10 публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 206 сторінок, обсяг основного тексту 145 сторінок. Робота містить 10 таблиць, 7 рисунків, 7 додатків. Список використаних джерел включає 194 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА Й ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

1.1 Політичне лідерство і політична еліта: сутність та діалектична єдність

Аналізуючи наукові джерела вітчизняних [19; 92; 111] та зарубіжних [152] науковців, нами уточнено сутність поняття «*політичне лідерство*», під яким розуміємо складне соціокультурне явище, яке сприяє формуванню й постійній трансформації політичного простору. Воно ґрунтується на авторитеті й репутації політичних лідерів, їх іміджі у державі і суспільстві; впливає на встановлення відносин між суспільством і владою; характеризується способом формування політичного простору - демократичним, в якому лідерство виступає пріоритетною якістю чи автократичним, в якому лідерство практично відсутнє.

Таке розуміння базового поняття дослідження виникає внаслідок, проведеного нами, теоретичного аналізу різних концепцій і наукових поглядів.

Розглянемо деякі з них, зокрема:

- філософія прагматизму Дж. Дьюї, згідно якої лідери створюють відповідні управлінські дії, що впливають на суспільство і суспільну думку [33];

- філософії Ф. Ніцше – про здатність незначної кількості людей мислити на перспективу, прогнозуючи ймовірні тенденції розвитку суспільства та перетворюючи всі сфери його діяльності [151];

- філософії Нового та Новітнього часу Дж. Локка, Т. Гоббса, І. Канта, М. Вебера, Ю. Хабермаса, Р. Дарендорфа та ін. – про епоху глобалізації, в якій перемагає ідеологія лібералізму щодо політичної дезінтеграції та культурної ерозії національних держав [119] ;

- сучасної філософії світових мегатрендів - про глобалізацію, регіоналізацію, інтеграцію, які суттєво впливають на політичні й партійні системи і на політикум країн усього світу. Певною мірою це стосується інститутів представницької влади Європейського Союзу (далі – ЄС) з числа країн “старої” і “нової” демократії.

Нами проаналізовано погляди деяких науковців на визначення сутності базового поняття дослідження (див.: табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Сутність поняття «політичне лідерство»

<i>автор</i>	<i>Сутність поняття «політичне лідерство»</i>
Г. Файф	у демократичному устрої важливим є принцип «правління найкращих», а не «правління всіх»
Л. фон Мізеса	у демократичному правлінні набуття статусу політичного лідера можливе за наявності особливих якостей у найкращих представників суспільства
Е. Дюркгейм	інституціоналізація влади можлива шляхом підвищення ролі політичних партій і зменшення впливу особистих якостей їхніх лідерів
М.Дюверже	постійне колювання між персоналізованою й інституціоналізованою концепцією політичної партії залежить від волі її членів, а не лідерів
Дж.Локк	політичне лідерство – це ефективне виконання делегованих функцій державою

Джерело: авторська розробка на основі [185].

Як видно з таблиці 1.1, «політичне лідерство» науковці розглядають по-різному. Це свідчить про його багатогранність і складність як соціокультурного явища. Його забезпечують відповідні представники суспільства, які на думку М.Вебера є «кращими не лише тому, що наділені офіційними повноваженнями, а й тому, що мають особливі якості і є моральними авторитетами» [40, с.145 - 150].

У сучасній зарубіжній науковій літературі поняття «політичне лідерство» знайшло своє відображення у багатьох галузях знань, які згруповані вітчизняними вченими за різними концептуальними підходами [152, с. 21–22].

Посилаючись на запропоновану різноманітність сутнісних смислів поняття «лідерство», нами здійснено їх розподіл на *особистісні, групові та соціальні смисли* (див.: Рис. 1.1).

Сутнісний смисл поняття «лідерство»:		
Особистісний	Груповий	Соціальний
<ul style="list-style-type: none"> • вияв особистісних рис; • здатність переконувати інших ; • можливість здійснювати вплив на суспільну думку 	<ul style="list-style-type: none"> • центр об'єднання; • основа взаємодії; • диференціація ролей 	<ul style="list-style-type: none"> • мистецтво єднання; • якість діяльності і поведінки; • інструмент досягнення мети; • ставлення до влади; • впровадження нової структури; • ефективне виконання делегованих функцій
наукові підходи:		
<i>Соціально-психологічний</i>	<i>Соціально-економічний</i>	<i>Соціально-політичний</i>

Джерело: авторська розробка на основі [111; 152].

Рисунок 1.1. Класифікація сутнісних смислів поняття «лідерство» .

Як бачимо з рис. 1.1, лідерство у своїй сутності виникає завжди там, де є кілька людей чи їх велика група (соціум). Більшість науковців розглядають його за *соціальним смислом*, коли йдеться саме про можливість оволодіти мистецтвом управління, втілення в життя власних ідей, формування суспільного ставлення до влади, ефективного виконання делегованих державою функцій і повноважень, оволодіння відповідними інструментами досягнення мети, впровадженням сучасних, зокрема інноваційних, технологій, моделей, структур тощо.

На відміну від групових та особистісних смислів, соціальний смисл поняття «лідерство» передбачає формування ціннісного ставлення до самостійно прийнятого складного рішення та підвищення відповідальності за його втілення в життя.

У країнах-членах ЄС лідерство визнається на рівні державних стандартів вищої освіти [57]. В Україні також розроблені і діють стандарти вищої освіти, як сукупність норм, що визначає її зміст, засоби діагностики та терміни навчання, в яких лідерство розглядається як загальна компетентність магістра будь якої спеціальності [148].

Це означає, що будь який фахівець, який здобув освітній ступінь магістра, має володіти навичками лідерства. Ця характеристика є базовою і зафіксована у моделі досконалості, яка задекларована Європейським фондом управління якістю (далі - EFQM).

У цій моделі досконалості, «лідерство» визнається *пріоритетною якістю особистості*, яка повинна вміти:

- визначати місію своєї організації, виробляти стратегію її розвитку і сприяти її реалізації;
- формувати цінності організації, необхідні для досягнення довгострокового успіху і впроваджувати їх за допомогою відповідних заходів і особистого прикладу;
- залучати до забезпечення поліпшення якості послуг, які надаються організацією.

Лідерство «відкрило сучасному посадовцю-професіоналу простір для максимально ефективної й результативної реалізації себе як відповідального лідера на особистісному, міжособистісному (командному), інституційному (управлінському), громадському (організаційному) рівнях, в основі яких, відповідно, лежать надійність, довіра, розподіл повноважень, узгодження/консенсус» [111 с.40].

На відміну від загального типу лідерства, що формується у всіх фахівців, політичне лідерство формується у розвинутому цілеспрямованому соціумі з політично активним громадянським суспільством, структурованим за ідеологічними ознаками та політичними цілями. Формування політичного лідерства відбувається за спеціальними освітніми програмами у закладах вищої освіти. В Україні, наприклад, починаючи з 2008 року до 2021 роки

діяла єдина в державі освітня програма «Парламентаризм і парламентська діяльність» з підготовки магістрів зі спеціальності «Державне управління» на базі НАДУ при Президентові України, яка з 2021 року продовжила своє функціонування у КНУ імені Тараса Шевченка за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Тобто, лідерство ґрунтується на авторитеті особистості та загальноновизнаній довірі і пошані, на відміну від політичного лідерства, яке ґрунтується на іміджі, що об'єднує авторитет і репутацію, а також - на громадсько-політичному визнанні у державі і суспільстві (див. : табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Особливості політичного лідерства у порівнянні із загальним лідерством

Характеристики лідерства	Особливості лідерства:	
	загального	політичного
• авторитетність	+	+
• репутаційність		+
• іміджованість		+
• довіра	+	+
• пошана	+	+
• визнання у державі та суспільстві		+

Джерело: авторська розробка

Як бачимо з таблиці 1.2, лідерство ґрунтується на авторитеті, а політичне лідерство – на іміджі (авторитеті і репутації); лідерство ґрунтується на загальноновизнаній довірі і пошані; політичне лідерство – на визнанні у державі і суспільстві.

Відмінність між цими видами лідерства очевидна.

По-перше, імідж є складною комбінацією авторитету і репутації, кожна з яких формується й управляється по різному.

Авторитет, як правило, формується особисто і виникає внаслідок здобуття людиною поваги і довіри, в результаті якого вона «чинить вплив на інших через власний приклад» і ґрунтується «на добровільному визнанні її

професіоналізму, моральних чеснот, досвіду, а не на страху чи примусі, що й відрізняє його від авторитарності [73].

У кожній сфері суспільного життя є авторитетні особистості, чий професіоналізм і високі морально-етичні якості здобули визнання у колег, партнерів, клієнтів. Думка такої авторитетної особи зумовлює ухвалення рішень, є мірилом раціональності й доцільності певних дій. У силу притаманної їй етичності, вона не вдається до маніпуляцій, адже для неї влада не є самоціллю і тому вона готова знехтувати власним зиском, кар'єрою, свободою; завжди діє в інтересах громади і справи.

На відміну від авторитету, репутація особи може формуватися й управлятися іншими, особливо у політичних процесах, пов'язаних із досягненням влади.

Як стверджував італійський філософ Н. Макіавеллі, справжній лідер має вміння розуміти іманентні прагнення людської душі; для нього досягнення влади та її утримання є сенсом життя [33].

Політичний лідер має завжди дбати про свою репутацію і таким чином - про власний імідж та імідж політичної організації, яку представляє.

Іміджом потрібно управляти, а авторитет потрібно формувати і підтримувати впродовж усього життя [32]. Адже, імідж - це:

- позитивний результат довгої співпраці керівництва і персоналу [41];
- зовнішній і внутрішній образ особистості керівника, який впливає на сприйняття його оточенням [32];
- здатність особистості до набуття громадсько-політичного визнання у державі і суспільстві [111].

По-друге, визнання особистості політичного лідера в державі і суспільстві є набагато складнішим процесом, ніж здобуття лідером довіри і пошани в організації чи системі. Однак, не маючи такої довіри і пошани, не можливо здобути загальнодержавного чи загальносуспільного визнання.

Тобто, лідерство і політичне лідерство є взаємопов'язаними. Не можливо стати політичним лідером, не здобувши лідерства в різних

організаціях чи системах, у тому числі й політичних, яке формується, окрім освіти, також у відповідному середовищі - інформаційному, професійному, родинно-сімейному, груповому тощо.

Вітчизняні науковці зазначають, що в сучасному інформаційному суспільстві вагому роль відіграє інформаційний простір, який формується політичними інститутами і наповнюється відповідним політичним змістом. А з появою сучасних інформаційно-комп'ютерних і цифрових технологій зміна інформації відбувається особливо швидко і тому потребує миттєвої гнучкої реакції політичних лідерів і представників політичної еліти, зокрема в ухваленні політико-управлінських рішень [178].

Тобто, політичне лідерство формується у відповідному «політичному просторі, яке ґрунтується на політичній платформі політичних партій, соціальному партнерстві, функціональних обов'язках, серед яких лідерство визнається цінністю і пріоритетом у діяльності політичного керівника» [41, с. 139-140]. У результаті - воно стає не лише *ціннісною складовою суспільства, як стверджують вітчизняні науковці, а й ресурсом інформаційного простору держави*, який наповнюється відповідним змістом і від якого залежить стан держави, її стійкість, стабільність функціонування, світове визнання тощо [178].

Вітчизняні науковці характеризують політичне лідерство, як «елемент демократичного розвитку, соціально орієнтованого партнерства, морально-етичних норм поведінки та суспільно-прогностичної функції» [111, с.40], яке забезпечується, як правило керівниками органів державної влади (урядів, парламентів, місцевих рад) чи громадських об'єднань (політичних партій, громадських та міжнародних організацій).

Тому політичні лідери розглядаються нами як суб'єкти політичної еліти, які виступають головними акторами трансформаційних змін у державі і суспільстві.

Як зазначав М. Вебер, політичні лідери мають бути професійно підготовленими для виконання загальнодержавних завдань і тоді саме з них буде сформована політична еліта нації [111].

Дослідженню проблем *політичного лідерства й елітознавства* приділяють особливу увагу представники Наукової школи вітчизняного парламентаризму КНУШ – науково-педагогічні працівники кафедри парламентаризму під керівництвом доктора політичних наук, професора Валентини Гошовської. Аналізуючи ці дослідження, ми розглядаємо зазначені поняття у *діалектичній єдності*, визнаючи, що *політична еліта формується з політичних лідерів; політичні лідери – формуються з лідерів з інших сфер професійної та громадської діяльності*.

Тобто, політичний лідер потенційно може стати представником політичної еліти у своїй державі, а у зв'язку з інтеграційними процесами - й у світовій спільноті, об'єднаній навколо конкретної мети.

Схематично це можна представити так (див. : Рис. 1.2):

Політична еліта		
Політичні лідери		Представники інтелектуальної групи населення
Лідери політичних партій і громадських об'єднань	Лідери публічних органів влади	Визнані в суспільстві науковці та політики
Лідери з різних сфер діяльності		Моральні авторитети суспільства

Джерело: розробка автора.

Рис. 1.2. Діалектична єдність політичної еліти і політичного лідерства.

Як видно з рис. 1.2, політична еліта знаходиться «на вершині» політичного лідерства і включає не лише політичних лідерів, які складаються з лідерів політичних партій і громадських організацій та лідерів публічних органів влади, а й з визнаних у суспільстві науковців, політиків, письменників, інших фахівців, які є його моральними авторитетами.

У докторській дисертації Хорішко Л. С. [176] розглянуто еліту як «політичний інститут, якому притаманна стійка, нормативно-структурована

сукупність процедур і практик взаємодії, направленої на завоювання владних повноважень, здійснення політичного управління на основі наявних ресурсів» [176, с. 3].

Тобто, саме політична еліта має забезпечити ефективну комунікацію в суспільстві, яв якому існує активна взаємодія влади і громадян на засадах соціального партнерства і довіри.

Тому, завжди важливим є вибір політичними лідерами правильної моделі взаємодії в державі:

- «суспільство-влада», в якій формується громадська думка та створюються умови для громадського лобізму;
- «влада-суспільство», в якій використовуються технології залучення громадян до управління.

Вважається, що перша модель є більш прогресивною для сучасного демократичного транзиту держав. У ній *еліта виступає в якості творця*, який, за Ф. Ніцше, регулює всі сфери життя держави і суспільства відповідними нормативними актами, формує систему суспільних цінностей і поведінки [151].

Представники Наукової школи вітчизняного парламентаризму під керівництвом В.А. Гошовської охарактеризували розвиток наукових поглядів на поняття «еліта»:

- «від розуміння еліти як особистостей з *найвищим індексом* у сфері своєї діяльності (В. Парето), *найбільш активних* у політичному відношенні особистостей, орієнтованих на владу (Г. Моска);
- до сприйняття еліти *через призму її відповідальності* (Х. Ортега-і-Гассет), професійності (Дж.Сарторі), харизматичності (З.Фрейд), винятковості (Ж.Сорель), творчості (А.Дж.Тойнбі), престижності (Г.Лассвелл), справедливості (М.Паренті, Р.Міллс)» [19, с.54-55].

Тобто, розуміння досліджуваного поняття еволюціонувало разом зі змінами моделей взаємодії еліти з суспільством, а саме – від суто ціннісного

значення до ідеологічного, спрямованого на забезпечення умов демократизації політичних процесів.

У монографії «Представницька влада у державотворчому процесі України» за редакцією В.А.Гошовської та В.С.Куйбіди [119], науковці розглянули політичних лідерів як елітарних особистостей, яким притаманні особливі якості і які здатні керувати суспільними відносинами [147].

У посібнику «Елітознавство», за редакцією В.А. Гошовської та Л.Г.Комахи, науковцями виокремлено основні проблема *політичного лідерства управлінської еліти*, яке набуло значення одного з державних пріоритетів в Україні. «Актуальність проблеми політичного лідерства охарактеризована соціально-політичною ситуацією перехідного періоду, головною ознакою якого став характер і динаміка взаємовідносин у системі «народ – влада». Науковцями зазначено, що «у результаті проведення сучасних революцій («Україна без Кучми», «революція на граніті», «Помаранчева революція», «Революція Гідності») якісно змінилось ставлення політичної еліти та політичних лідерів до народних мас; воно стало більше демократичним; більшого значення набули європейські цінності; відбулось формування нового типу *політичного лідерства – етичного*, яке характеризується повагою до етичних переконань і цінностей, гідності і прав інших людей» [32, с.142].

Однак, як виявилось у ході демократичного транзиту пострадянських країн, і України, заявлені цінності виявились далекими від очікуваних результатів.

Це пояснюється кількома чинниками:

- перший – на заміну плюралістичній демократії у більшості пострадянських країн сформувались політичні системи, які віднесені до систем неповної демократія або демократії з перехідним (гібридним) режимом [51];

- другий - на заміну громадянського суспільства сформувався соціум з високим рівнем соціальної диференціації та відродженням вождистських тенденцій у політичній еліті ;

- третій – на заміну побудови соціальної ринкової економіки було створено олігархічно-кланову економіку з низьким рівнем інтелектуальної праці [119].

Тому процес, пов'язаний з демократичними змінами, відбувався доволі повільно і лише у період повномасштабного вторгнення РФ в Україну, яке почалося 24 лютого 2022 року, почався активний пошук консенсусу між політичною елітою і політичними лідерами та лідерами різних сфер життєдіяльності країни, а також із науковими і політичними діячами, щодо вибору шляхів реалізації єдиного конституційно визначеного європейського та євроатлантичного вектору розвитку держави і спрямування всіх ресурсів на реалізацію поставленої мети.

Як стверджують науковці, консенсус поділяється на ціннісний, процедурний та результативний [29, с. 125 - 126]. Це означає, що на кожному із зазначених рівнів вирішення питань виникають відповідні спільні уявлення і цілі.

Консенсус, який виникає *на рівні суспільства*, характеризується визнанням значною більшістю населення однакових ціннісних уявлень і цілей, таких, зокрема, як утвердження незалежності держави, демократичний розвиток, верховенство права, збереження соборності тощо; *на рівні держави* – встановленням однакових для всіх процедур і правил політичної гри, визначених конституцією, чинним законодавством; *на місцевому рівні* – результатом активної і прозорої взаємодії влади і суспільства, у тому числі, влади й опозиції [70].

В Україні консенсус здебільшого спостерігається на рівні суспільства, яке достатньо чітко, у своїй більшості, визначилось у національних цінностях і суспільних інтересах. Як зазначають вітчизняні науковці: «Національні інтереси виступають важливою передумовою національного відродження

України, як реалізація природного права народу на гідне існування. Національні інтереси виступають у ролі дійової, рушійної сили історії, так як вони є реалізацією права кожного народу на самостійне існування та інтеграцію його у світову цивілізацію» [159, с. 61].

Зазначене підтверджує думку науковців про необхідність після завершення сучасної російсько-української війни і перемоги України дотримуватися таких постулатів, як збереження: «пріоритетності ролі Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади та найвищого представницького органу українського народу; однопалатної структури українського парламенту в унітарній державі; пропорційної системи формування вітчизняного парламенту з урахуванням національних і європейських засад виборчого процесу» [22, с. 142- 149].

Ядром домінуючих національних цінностей українського народу мають залишатися:

- збереження конституційного ладу та природних ресурсів; патріотизм, права і свободи людини;
- національна безпека;
- соціальна справедливість;
- матеріальні та духовні надбання українського народу.

Захист і збереження цих національних цінностей можливі за умов посилення і подальшого розвитку політичного лідерства, зокрема у сфері діяльності українського парламенту й уряду, а також інших представницьких органів влади.

Тобто, у сфері діяльності вітчизняного парламенту за роки незалежності України спостерігається позитивна динаміка переходу від україноцентричної парламентської меншості до її парламентської більшості.

Так, наприклад:

- у ВР України I скликання у 1990 році політична партія «Народна Рада» мала депутатську коаліцію меншості [11];

- у ВР України IX скликання у 2019 році політична партія «Слуга народу» сформувала депутатську коаліцію більшості [12].

Така тенденція є позитивною і вкрай необхідною нашому суспільству. Вона спрямовує Україну до утвердження європейських стандартів в усіх сферах діяльності, зокрема й стандартів демократії [22].

Щодо інших рівнів досягнення суспільного консенсусу, то зазначаємо, що в них також відбулися позитивні зміни в Україні. Наприклад, *консенсус на рівні держави* частково забезпечується новим чинним законодавством України щодо однакового обмеження громадян у питаннях деолігархізації та декомунізації [125; 127].

Щодо досягнення *консенсусу на місцевому рівні*, то результатом активної і прозорої взаємодії влади і суспільства можна вважати процеси, пов'язані з інформатизацією та сайтизацією, коли вся публічна інформація стає доступною для кожного громадянина України [132].

Втім, ще залишаються невирішені питання щодо проблем взаємодії влади й опозиції, верховенства права, встановлення однакових для всіх процедур і правил політичної гри, визначених конституцією.

Тому, ми акцентуємо увагу на незавершеності демократичних змін у політичному процесі в Україні, що дає можливість стверджувати про його транзитивний стан.

Що ж політичної системи, то вона потерпає від різних сучасних викликів і потребує здатності адаптуватися до них та функціонувати в режимі підвищеної ефективності. Тому, як зазначають вітчизняні науковці, цьому сприятиме розвиток таких її функцій, як політична соціалізація, політична мобілізація, політичне реагування, політичне рекрутування, політична дистрибуція, політичне регулювання [119].

Підсумовуючи, зауважимо, що в сучасній науковій літературі сформувалась широка палітра наукових підходів до розуміння політичного лідерства, серед них - політичні, соціально-економічні, правові, релігійні, культурні, психологічні тощо. Ми ж розглянули це явище через здатність

політичного лідера до взаємодії з суспільством та іншими політичними лідерами, застосувавши *соціокультурний підхід*, пов'язаний із суспільством, як системою відносин, та культурою, як сукупністю цінностей і норм.

У процесі аналізу атрибутивних ознак політичного лідерства нами враховано те, що політичні лідери у реальному політичному середовищі можуть реалізуватися у різних типах і формах лідерської діяльності й активності. Водночас, у конкретній політичній ситуації вони повинні вміти виявляти здатність до рефлексії, визначених і утверджених у суспільстві у конкретний період часу, суспільних інтересів і потреб, а також вміти ретранслювати їх у політичні вимоги партій, визначати стратегію і тактику їх втілення у загальнодержавну політику.

1.2 Соціокультурні детермінанти політичного лідерства та його трансформація

Серед національних характеристик будь-якого народу одне з головних місць займає ставлення суспільства до влади. Наші спостереження за розвитком політичного процесу в Україні показують, що значну роль у ньому відіграє політичний лідер, який виступає головною фігурою у політичному житті держави і, разом із правлячою групою, формує її політичну силу.

Вплив політичних лідерів у сучасному світі різко зріс унаслідок посиленої віртуалізації та персоніфікації політичного простору. У таких умовах принципового значення набуває *вивчення сукупності чинників*, що визначають зміст і логіку формування та розвитку політичного лідерства. Серед них ключове значення мають соціокультурні (політико-культурні) детермінанти.

Для сучасного українського суспільства інтерес до вивчення цієї проблеми обумовлений своєрідністю національного портрету політичного лідера, специфікою його взаємовідносин з іншими суб'єктами політичного процесу, унікальністю умов розвитку країни (історичних, політичних,

соціокультурних тощо). Зокрема, у нашій державі, політичні та соціокультурні зміни нерідко бувають волюнтаристськими. Це пов'язано з тим, що радикально налаштовані політики не завжди враховують особливості менталітету народу та його попередній досвід; намагаються пропонувати моделі розвитку держави, які не сприймаються українським суспільством.

Однак, саме відповідність поглядів політиків на національний менталітет і культурні традиції українського народу є важливою передумовою для сприйняття ними відповідних соціально-політичних та економічних проектів.

Проблема політичного лідерства управлінської та політичної еліти набула значимості одного з пріоритетів у сучасній Україні.

Її актуальність визначається:

- соціально-політичною ситуацією періоду демократичного транзиту, який характеризується відповідним характером і динамікою взаємовідносин у системі «влада-народ»;

- конституційно визначеним європейським вектором розвитку, головною ознакою якого є характер і динаміка встановлення відкритої і прозорої взаємодії влади з народом;

- воєнним станом, оголошеним у зв'язку з широкомасштабним вторгненням РФ в Україну 24 лютого 2022 року, головною ознакою якого є характер і динаміка встановлення довіри між владою і народом.

Ці виклики спонукають політичних лідерів до збереження і захисту демократичних цінностей в державі і суспільстві. Вони є історичними за масштабами та значенням для майбутньої долі нашої держави і потребують, відповідно:

- розвитку політичного простору;
- появи національно-спрямованих політичних партій;
- становлення регіональних та місцевих політичних лідерів;
- адаптацію пропорційної виборчої системи до українських реалій.

Адекватна відповідь на ці виклики характеризує успішність модернізації всього українського суспільства. Тому, визнання пріоритетності європейських

цінностей є необхідною умовою для формування і розвитку політичного лідерства, відмінного від існуючих, у попередні історичні періоди, типів лідерства.

Ми визначити їх, як *ідеократичний тип лідерства* - орієнтований на одну політичну партію, та *харизматичний* - орієнтований на одну особистість, яка володіє особливими особистими якостями [193].

Новий тип політичного лідерства, який формується у демократичному світі - *етичний*. Він характеризується повагою до етичних переконань та цінностей, гідності і прав інших людей [43].

Наявність такого – етичного - типу лідерства вказує на сформованість політичної культури і політичної конкуренції в суспільстві та державі і сприяє зміні цінностей у суспільстві – *від матеріальних до нематеріальних*.

Як підтверджують результати сучасних досліджень, українська молодь менше підтримує матеріальні цінності і більше схиляється до їх постматеріальних компонентів, що відповідає поглядам громадян успішних країн Європи [156].

Тобто, сучасне молоде покоління, яке народилося у часи незалежності України, більше схиляється до *демократичних нематеріальних цінностей* і формує політичне лідерство, *яке трансформується у загальнонаціональну цінність, зокрема таку як незалежність України, демократія, верховенство права, боротьба з корупцією тощо*.

У цілому, це сприяє:

- посиленню позицій соціальної взаємодії політичних партій і політичних лідерів, яка ґрунтується на використанні міжнародних стандартів якості;

- формуванню таких нових традицій у діяльності політичних партій, парламенту, уряду, інших представницьких органів влади, які пов'язані із систематичним оприлюдненням позитивного досвіду соціальної взаємодії;

- унормуванню прозорості системи винагород за результати соціальної взаємодії;

- руйнуванню тих правил і норм соціальної взаємодії, які існували у минулі часи у політичних інституціях і характеризувалися відповідними домовленостями, та встановленню нових - тих, що ґрунтуються на юридичних угодах;

- запровадженню системного моніторингу суспільних потреб та інтересів громадян, а також - членів політичних інституцій;

- встановленню норм поведінки політичних лідерів у соціальній взаємодії, таких як етична та відповідальна [85].

Формування етичного політичного лідерства в Україні сприяє також висуненню нових *вимог суспільства* до політичних лідерів, зокрема, таких як:

- усвідомлення існуючих власних політичних цінностей і традицій та формування нових – тих, що спрямовані на демократичний розвиток держави [40];

- зміна мотивації політичної поведінки, яка є відображенням їх внутрішнього світу і «характеризує рівень задоволення власної користі, яка є нездоланною рисою людської природи, у порівнянні з рівнем задоволення суспільних цінностей» [28, с. 71 – 76].

Тобто, становлення і розвиток етичного типу політичного лідерства в державі сприяє формуванню такого політичного простору, яке ґрунтується на концепції лідерства.

Ми виокремлюємо такі основні складові політичного простору держави, як:

- політична платформа, що характеризується об'єднанням багатьох навколо певної ідеології;

- соціальне партнерство, яке характеризується системою взаємозв'язків між політичною партією і громадянським суспільством;

- функціональність політичних лідерів, що характеризується чітко визначеною системою повноважень політичних лідерів, визначених чинним законодавством.

Розглянемо кожен складову політичного простору окремо й охарактеризуємо соціокультурні детермінанти їх трансформації.

Перша складова політичного простору - *політична платформа*, під якою розуміють «політичну позицію партії, яка виражається сукупністю принципів ідеологічних положень, визначень, які спираються на відповідну концептуальну теорію або соціально-політичне вчення. На її основі формуються політичні програми та певна ідеологія» [108].

Саме політична платформа визначає стратегію поведінки політичного лідера, яка є «основою його політичної культури і характеризується духовно-ідеологічною сферою (політична свідомість і політична ідеологія) та спадково-рефлекторними реакціями, звичками й навичками» [28, с.72].

Вітчизняними науковцями з'ясовано, що політична поведінка є складним утворенням і має такі складові, як політична свідомість і політична ідеологія. Ці складові елементи є базовими для визначення стратегії політичної поведінки суб'єктів політики. В залежності від їх комбінацій залежить тип політичної поведінки - імпульсивний, нормативний чи відповідальний, кожний з яких характеризується відповідними параметрами. А саме:

- *імпульсивний* тип поведінки характеризується емоційною нерівноваженістю особистості. Вона, як правило, має низький рівень самоконтролю і підвищену агресивність, а також - спонтанні бажання, низький рівнем зацікавленості оточуючими людьми;

- *нормативний* - впорядкованістю, стійкістю, стабільністю соціальної взаємодії;

- *відповідальний* - зрілістю особистості, її спроможністю усвідомлено і ухвалювати власні рішення, бути уважною до інтересів інших людей і суспільства в цілому, володіти саморегуляцією, дотримуватися соціальних норм і законів, встановлених у суспільстві і державі [28].

Переконайтеся в тому, що обрана політичним лідером саме відповідальна стратегія поведінки, яка є найкращою, можна за відповідними параметрами і критеріями.

Важливо, що у демократичних державах важливу роль у формуванні відповідальної поведінки, наприклад, парламентарів, виконують політичні партії, які є «охоронцями етичних норм» [62, с. 3-4]. Вони першими перевіряють та відбирають політичних кандидатів; діють як «етичні фільтри». Тобто, підтримують лише тих кандидатів у депутати до парламенту, які володіють високими етичними стандартами.

Як приклад зазначимо, що у країнах розвинутої демократії, таких як Австрія, Великобританія, Нідерланди, Польща, США, Угорщина, Франція та ін. встановлено чіткі норми врегулювання службової поведінки депутатів. Це: повноваження головуєчого як відповідального за порядок; правила поведінки депутатів на пленарному засіданні; санкції недопущення до засідання за порушення правил поведінки та ін. [62].

В цілому, правила поведінки депутатів у багатьох парламентах світу регулюються різними нормативно-правовими актами, а також моральними кодексами й окремими правилами етики й етикету. Порушення цих правил впливає на імідж кожного депутата окремо і політичної партії, яку він чи вона представляють у парламенті. В результаті це створює відповідний імідж парламенту загалом і може позначатися на ефективності його діяльності та на законодавчому процесі в цілому.

Тому для ВР України важливим постає завдання щодо *формування нових політичних традицій*, які б змінили старі норми політичної поведінки парламентарів, вплинули б на їхні політичні цінності й ідей, які знайшли б своє відображення у традиціях і цінностях наступних поколінь українських парламентарів.

Адже, важливим є той факт, що у традиціях концентруються лише ті елементи досвіду, зокрема й політичного, які об'єктивно відповідають інтересам і цілям суспільства, визнаються ним і закріплюються як нормативні настанови. «Змінюються вони або поступово (в процесі довготривалого суспільного розвитку), або швидко (у періоди докорінних суспільних

перетворень, коли на зміну усталеним приходять інші ідеї і цінності) [28, с. 75].

На сучасному етапі розвитку Української держави до політиків, публічних службовців і в цілому до політико-управлінської еліти нації висуваються вимоги щодо визнання ними демократичних цінностей і формування нових демократичних традицій у публічній владі. При цьому має бути враховано, що у політичній поведінці будь якої людини завжди переважають власні інтереси. Це є нездоланною рисою людської природи [40]. Тому важливо при зміні політичної поведінки враховувати цей фактор і зважати на те, що цінності й інтереси конкретної особистості політичного лідера мають співпадати з цінностями й інтересами більшості громадян у суспільстві. Тоді така трансформація в поведінці політичного лідера відбуватиметься природнім еволюційним шляхом.

Тобто, корисливість політиків і зловживання ними владою є природнім явищем і тому суспільство має враховувати це під час вибору своїх політичних лідерів. Також воно має враховувати можливість девальвації основних політичних цінностей та ідеалів, відхід від передвиборчих обіцянок і програм та маніпулювання ними тощо [28].

У зв'язку з таким розумінням ситуації щодо трансформації політичних цінностей і традицій, нами розглянуто політичні платформи основних парламентських партій ВР України ІХ скликання.

Наприклад, політичною платформою політичної партії :

- «Слуга народу» визначено *український центризм*, який «передбачає пошук компромісу між різними групами населення, уникнення розколу країни за політичними, етнічними та мовними ознаками, відмову від лівого та правого екстремізму та концентрацію на ключових напрямках розвитку: мир, інститути, інвестиції, інфраструктура та народовладдя» [171];

- забороненої партії «ОПЗЖ» - *економічний прагматизм*, який передбачає «відродження України як сучасної індустріальної держави з високим рівнем науково-технологічного розвитку, конкурентною

промисловістю, високими соціальними стандартами і високим рівнем життя громадян» [96];

- ЄС – *солідарність*, яка передбачає консолідацію демократичного суспільства вільних та відповідальних громадян, здатних до захисту власних цінностей та добробуту своєї країни [138];

- БЮТ - *поєднання* великої кількості цінностей (національних, демократичних, християнських, реформаторських, патріотичних, солідарних тощо), які сприяють побудові конкурентоспроможної держави європейського типу *та* передбачають швидке відродження України [97];

- Голос – *розумне використання державних і приватних ресурсів*, яка передбачає зміцнення енергетичної незалежності України і зменшення впливу Росії на український експорт, спрощення процедури торгівлі та посилення економічних зв'язків з Європою [137].

Як бачимо, основні суб'єкти формування політичного простору в Україні у період з 2019 року і дотепер – парламентські політичні партії - мають різні політичні платформи. Вони не є занадто суперечливими, але в них відсутні точки перетину, які б сприяли об'єднанню задля загального добробуту держави і формування стандартної політичної поведінки, яка є відображенням їхніх ідеологій і політичних платформ.

Тобто, *політична поведінка*, як одна з ознак політичного лідерства, виступає відповідним соціокультурним чинником (детермінантою) формування політичної платформи і навпаки, вибір політичної платформи впливає на політичну поведінку політичних лідерів та членів їх політичних партій.

Наближення політичних платформ різних політичних партій є важливим чинником формування однакової (відповідальної, моральної, етичної, толерантної) політичної поведінки в політичних інституціях, наприклад у ВР України та її комітетах.

За нашими спостереженнями й експертним опитуванням, проведеним серед 73 аспірантів кафедри парламентаризму та політичного менеджменту

НАДУ при Президентіві України, проведеними у 2021 році, з'ясовано, що на той час за нашими критеріями відповідальну політичну поведінку не демонструвала практично ні одна з парламентських партій ВР України ІХ скликання. А саме, на наші запитання щодо самостійного ухвалення ними законів та щодо встановлення контролю за їх виконанням як нової цінності парламентаря, більшість респондентів відповіли негативно. При цьому політичну партію «Слуга народу» визнали такою, що демонструє частково нормативну поведінку, а інколи й відповідальну. На інші парламентські партії вказали, що їхні депутати здебільшого імпульсивну поведінку і лише інколи – нормативну.

Аналізуючи ці результати проведеного нами опитування респондентів, зазначаємо, що у 2021 році у ВР України ІХ скликання більшість політичних (парламентських) партій, була наближена до харизматичного типу лідерства. Але суспільство вже на той час очікувало отримати представників у парламенті, здатних демонструвати етичний тип лідерства, який сприяв би більш прискореній трансформації української держави на засадах демократії.

За нашими спостереженнями, проведеними у 2023 році, партія більшості (політична партія «Слуга народу») демонструє приклади саме такого етичного типу лідерства під час повномасштабного вторгнення рф в Україну і бере на себе відповідальність за збереження держави і державності, її захист та повоєнне відновлення.

Це підтверджується великою кількістю законодавчих і нормативно-правових актів, прийнятих за цей час ВР України. Наприклад, лише «за перший місяць війни було зареєстровано 132 законопроекти, ухвалено 69 законів» [179].

Як показала практика перших днів війни України з рф, *політичні лідери проєвропейських парламентських партій практично відмовились від харизматичного типу лідерства в інтересах українського суспільства і спільної справи – перемоги над армією рф.*

Цей період став *початком (поштовхом) трансформації політичного лідерства у напрямі його етичності й відповідальності*.

Як свідчать інформаційні дані, у лавах ЗСУ і ТрО воюють народні депутати України різних скликань та депутати місцевих рад [44].

Сучасні українські парламентарі демонструють єдність зі своїм народом і зміну політичного лідерства на користь політичній відповідальності і соціальному партнерству. Однак, це ще не набуло масової форми.

Соціальне партнерство потребує посилення, яке ми розглядаємо другою складовою (чинником, детермінантою) соціокультурної трансформації політичного простору, реалізація якої впливає на формування *цінності лідерства*, як соціально-політичного явища, у всіх сферах політичної діяльності.

Згідно статті 1 Конституції України [64] наша держава є соціальною, що означає обов'язкове ґрунтування її діяльності на засадах верховенства права. Соціальна держава, на відміну від інших забезпечує гарантії дотримання прав і свобод людини. Вона створює відповідні сприятливі умови для реальної участі працівників в ухваленні політико-управлінських рішень в державі на всіх рівнях управління і влади.

Важливим у соціальній державі є й реалізація системи соціального партнерства, яка розглядається науковцями, як один з механізмів досягнення громадської згоди, балансу інтересів суспільства, бізнесу й держави за рахунок врегулювання соціально-економічних і трудових відносин. В ній формуються відносини з громадянським суспільством для вирішення соціально-економічних, культурних й екологічних завдань, питань перерозподілу національного доходу в інтересах суспільства.

Наслідком соціального партнерства є *публічність і відкритість* державних справ ОДВ та ОМС для суспільної громадянської дискусії.

«За таких умов соціальне партнерство набуває значущості не лише важливого засобу і ресурсу напрацювання оптимальних (ефективних і результативних) політико-управлінських рішень, спрямованих передусім на

вдосконалення життя пересічних українців, а й підґрунтя реалізації принципу співробітництва як основи сучасного державного управління» [111, с.63].

Посилаючись на дослідження вітчизняних науковців [47], розкриємо сутність і основні характеристики базових *теорій соціальної взаємодії*, на яких ґрунтується діяльність сучасних політичних лідерів (див. : Табл.1.3).

Таблиця 1.3

Базові теорії соціальної взаємодії

Автор теорії	Назва теорії	Основна ідея	Основні характеристики
Джордж Хоманс	теорія соціального обміну	соціальна взаємодія - це складна система суспільних відносин, здатна врівноважити витрати і винагороди	принципи соціальної взаємодії: - той тип поведінки, який винагороджується частіше, обов'язково повторюється; - винагорода завжди залежить від якихось умов, тому людина прагне їх відтворити знову; - якщо винагорода достатньо велика, то людина буде прагнути її отримати ще раз; - коли потреби людини задоволені сповна, то вона не докладатиме зусиль для задоволення інших потреб
Роберт Парк	школа соціальної екології	суспільство – це елемент, який забезпечує соціальну взаємодію	види соціальної взаємодії у суспільстві: - змагання; - пристосування; - соціальний конфлікт; - асиміляція
Джордж Мід	теорія символічного інтеракціонізму	взаємодія – це діалог між людьми	типи взаємодії: - значні, які набувають символічного значення; - незначні, які не мають особливого значення
Талкотт Парсонс	теорія соціальної дії	норма – це те, що забезпечує досягнення мети людини	моделі взаємодії: - мотиваційна, спрямована на бажання та потреби; - ціннісна, спрямована на дотримання певних норм і стандартів
Юрген Хабермас	теорія соціальної дії	дія – це комплексна система об'єктивних фактів, норм та досвіду	типи взаємодії: - стратегічна; - нормативна; - драматургічна; - комунікативна

Джерело: розробка автора на основі [47].

Як бачимо з таблиці 1.3, виокремлені нами базові положення наукових теорій соціальної взаємодії засвідчили про те, що кожна з них має свої характерні особливості і показники. Наприклад, теорія соціального обміну Дж. Хоманса розкриває соціальну взаємодію як складну систему суспільних відносин, на відміну від теорії символічного інтеракціонізму Дж. Міда, в якій взаємодія – це завжди діалог між людьми та ін.

Аналізуючи зазначені у таблиці 1.3. теорії соціальної взаємодії, визначаємо їх такими, якими мають оволодіти у своїй практичній діяльності лідери політичних партій, які мають за відповідних умов :

- систематично оприлюднювати на сайтах політичних партій позитивний досвід соціальної взаємодії для формування і розвитку нових традицій у діяльності політичних лідерів, на відміну від старих;

- унормовувати прозорість системи винагород для членів партії за результати їх соціальної взаємодії;

- руйнувати старі правила і норми соціальної взаємодії між політичними лідерами і членами партії, які ґрунтувалися на домовленостях, а не на юридичних угодах;

- запровадження системного моніторингу потреб й інтересів членів політичної партії та суспільства в цілому;

- встановлення норм етичної відповідальної поведінки політиків у процесі їх соціальної взаємодії.

У ході нашого дослідження з'ясовано, що основними *перешкодами* на шляху до такої ефективної соціальної взаємодії у діяльності, зокрема парламентських партій ВР України ІХ скликання, виявились:

- недостатній рівень професійної компетентності парламентарів у зазначеній сфері;

- відсутність у більшості умінь задовольняти попит і очікування зацікавлених учасників політичних процесів;

- недостатній рівень сформованості традицій щодо культури вирішення різних проблем на засадах діалогу та соціальної відповідальності.

Тому, виникає потреба розвитку соціальної взаємодії в діяльності політичних партій як нової цінності політичного лідерства, яка сприятиме формуванню довіри суспільства до політичних інститутів влади.

Зазначимо, що основними детермінантами довіри виступають: прозорість; відкритість; зворотність зв'язку; перспективність взаємодії; довгостроковість відносин; раціональність, доцільність, вигідність відносин; емоційність зв'язку.

За даними Центру Разумкова *рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян весь час змінюється і тому цим процесом потрібно управляти [90].*

Наприклад, згідно з опитуванням Національного демократичного інституту, «33% громадян не мають позитивного ставлення до жодної з політичних партій» [139].

Станом на початок 2023 року порівняно з груднем 2022 року серед українців зросла критика органів влади. За даними Київського міжнародного інституту соціології «частка тих, хто довіряє Верховній Раді, знизилася з 35% до 15%, а частка тих, хто не довіряє – зросла з 34% до 61%» [71].

Тобто, зниження рівня соціального партнерства тягне за собою зниження рівня довіри до політичних інститутів влади. Адже, політичне лідерство як цінність реалізується у соціальному партнерстві - системі взаємозв'язків між партією і громадянським суспільством. У результаті формується такий політичний простір, в якому пріоритетними постає співпраця, взаєморозуміння, взаємна підтримки і довіра.

Третьою складовою політичного простору ми визначаємо встановлення чітких функціональних обов'язків політичних лідерів у державі, спрямованих на розвиток відповідального ставлення до виконання власних повноважень, визначених чинним законодавством держави в залежності від посади, яку обіймає політичний лідер чи напряму діяльності, який він здійснює.

Як правило, повноваження встановлюються чинним законодавством до конкретних політичних посадових осіб – керівників політичних партій,

парламенту, уряду тощо, зокрема законами України [123; 131; 134; 135], якими встановлюється їх перелік для відповідних політичних лідерів.

Проте, всіх їх об'єднує обов'язкове виконання управлінської функції *політичного цілепокладання*, яка, разом із іншими базовими функціями управління (прийняття рішення, планування, організація, координація, регулювання, облік, контроль), сприяє модернізації і повоєнному відновленню нашої держави. Ця управлінська функція ґрунтується на здатності державних інституцій і суспільних об'єднань з метою прогнозування не лише найближчого, але й віддаленого на роки і десятиріччя, майбутнього.

На наше переконання, політичні лідери мають виконувати завдання щодо свідомого і раціонального стратегічного майбутнього держави та брати активну участь у внесенні змін у нормативно-правові акти з метою їх удосконалення [193].

Тому, особливо важливими стають *форсайт технології*, які спрямовані на розгляд можливих варіантів розвитку майбутніх подій навколо будь якої проблеми [174].

Тобто, норми, правила, закони, програми перспективного розвитку тощо стають базою для виконання політичними лідерами власних повноважень.

Цей період є перспективним у трансформації політичного лідерства у напрямі його функціональності і технологічності.

Як приклад зазначимо, що на часі є внесення змін до чинного законодавства у сфері діяльності політичних партій [139], якими передбачається посилення в них політичного лідерства.

Ми, долучаючись до загальної дискусії навколо цих питань, пропонуємо в чинному законі України [134] застосувати поняття «політичне лідерство» та «відповідальна політична поведінка» у такій редакції:

- політичне лідерство - спосіб формування політичного простору, в якому норми, цінності, стратегія поведінки визнаються пріоритетними в діяльності політичних лідерів;

- відповідальна політична поведінка - видимий прояв вираження політиком власної зрілості, що характеризується спроможністю усвідомлено і вільно ухвалювати власні рішення та нести за них відповідальність в установленому порядку.

Вважаємо, що запровадження цих понять у такій інтерпретації сприятиме встановленню пріоритетності політичного лідерства в житті політичних партій і політичної системи країни в цілому.

Схематично (див.: Рис. 1.3) продемонструємо взаємозалежність між «політичним лідерством», «політичним лідером», «політичним простором», який характеризується здатністю політичних лідерів чітко формувати політичну позицію партії, тобто її політичний простір.



Джерело: авторська розробка.

Рис.1.3. Взаємозалежність між політичним простором і політичним лідерством.

Як видно з рис.1.3, політичне лідерство є базовим чинником формування політичного простору в державі шляхом вибору стратегії поведінки, цінностей і норм діяльності, на відміну від *етичного політичного лідерства*, який є соціокультурним чинником формування демократичного політичного простору в державі, в якому політичні лідери усвідомлюють і виконують власні програмні документи шляхом сформованості відповідальної поведінки,

демократичних цінностей і норм, що ґрунтуються на міжнародних стандартах якості.

Узагальнюючи соціокультурні детермінанти політичного лідерства та його трансформацію, зазначаємо, що етичне політичне лідерство сприяє розвитку політичного простору у напрямі демократичних перетворень за умов вибору політичними лідерами відповідних стратегій поведінки, моделей взаємодії та пріоритетності управлінських функцій (див. : Рис. 1. 4).

Складові політичного простору держави та їх характеристики:		Учасники формування політичного простору – політичні лідери:	
<i>складові</i>	<i>характеристики</i>	<i>вибір</i>	<i>прояв</i>
• політична платформа	• наявність політичних програм на засадах певної ідеології	вибір стратегії поведінки	імпульсивна
			нормативна
			відповідальна
• соціальне партнерство	• сформованість цінності політичного лідерства у всіх сферах діяльності	вибір моделі соціальної взаємодії	публічність і відкритість політичних лідерів, ОДВ, ОМС
			публічність і відкритість всіх державних справ для суспільної, громадянської дискусії
			формування довіри до політичних інститутів влади
• чіткість функціональних обов'язків політичних лідерів	• наявність чинного законодавства про діяльність керівників, посадови яких віднесено до політичних	вибір пріоритетних управлінських функцій	класичні
			традиційні
			інноваційні

Джерело: авторська розробка.

Рис.1.4. Політичний простір та учасники його формування.

Як бачимо з рис. 1.4, такими стратегіями у діяльності політичних лідерів мають стати:

- морально-етична відповідальна поведінка;
- модель взаємодії влади і суспільства на засадах довіри;
- застосування інноваційних управлінських функцій, серед яких, зокрема, інформаційні, стратегічні, комунікаційні тощо.

Як висновок зауважимо, що соціокультурний підхід, застосований нами в обґрунтуванні системи: *«лідерство – політичне лідерство – етичне політичне лідерство»*, свідчить про його значущість, зокрема в сучасних умовах, пов'язаних із кризою міжнародних демократичних інституцій, повномасштабним вторгненням РФ в Україну, трансформацією координат сили і слабкості у світі, недостатнім рівнем підготовленості вітчизняної політичної еліти до виконання загальнодержавних і загальнонаціональних завдань [22; 10].

Тому, важливим завданням для українських політиків і парламентарів, зокрема, стає формування нових політичних традицій, заснованих на політичному лідерстві з відповідними усталеними нормами політичної поведінки. У нових традиціях мають концентруватися елементи демократичного врядування, які об'єктивно відповідають інтересам і цілям суспільства, визнаються ним і закріплюються як нормативні настанови. «Такі традиції змінюються або поступово (в процесі довготривалого суспільного розвитку), або швидко (у періоди докорінних суспільних перетворень, коли на зміну усталеним приходять інші ідеї і цінності)» [28, с. 75].

Соціокультурні особливості політичного лідерства та його трансформація до повномасштабного вторгнення РФ в Україну відбувалась доволі повільно; після – спостерігається якісна зміна в усвідомленні цього явища в діяльності більшості політиків, керівників політичних партій, інших політичних інституцій. Позитивна тенденція спостерігається у зміні:

- поведінки політичних лідерів – з імпульсивної на відповідальну;
- розмаїтості політичних поглядів та ідеологій парламентських партій – до їх об'єднання навколо ідей загальнонаціональних цінностей і суспільних інтересів;
- унормування управлінських функцій керівників ОДВ, ОМС та відокремлення від них функцій політичних посад в органах державної влади.

1.3 Аналіз стану розвитку інституту політичного лідерства в Україні

Лідерство визнається пріоритетною якістю особистості посадової особи керівника в будь якій організації і є однією зі складових її професійної компетентності, на відміну від політичного лідерства, яке визнається пріоритетною якістю особистості у політичних інститутах, до яких належать, з одного боку, політичні і правові норми, які регулюють їх діяльність відповідними законами, рішеннями, іншими нормативно-правовими актами; з іншого - політичні установи, які мають організаційну структуру (державна, політичні партії, групи інтересів, зокрема органи місцевого самоврядування), які мають активну позицію в державі щодо формування і реалізації державної і місцевої політики.

Не зважаючи на різні види і цілі Інститутів політичного лідерства, їх об'єднують політичні лідери, діяльність яких забезпечує формування в державі відповідних політичних відносин, які формуються на засадах інстиціоналізації, що характеризується, своєю чергою, визначенням і закріпленням відповідних соціальних норм, приведенням їх у систему, здатну діяти у напрямі задоволення суспільних інтересів і потреб [56].

З інституційної точки зору, інститут політичного лідерства сприяє:

- впорядкуванню способу здійснення лідерської влади;
- запровадженню відповідних владних інституцій;
- легитимізації статусу лідера як суб'єкта політики [86].

Розкриємо кожну складову інституту політичного лідерства.

1. *Впорядкування способу здійснення лідерської влади.*

За нашими дослідженнями встановлено, що:

- 91% респондентів вказує, що важливо мати демократію в Україні, однак серед них зростає кількість розчарованих станом демократії;
- 22% - вважають, що в Україні недостатній рівень демократії, а основною загрозою для її розвитку є корупція й економічна нерівність.

При цьому міжнародний Індекс демократії у 2021 році вказує на демократію з недоліками і характеризує Україну як країну з гібридним режимом демократії [48].

З'ясовано, що «показник Індексу демократії (Democracy Index) в Україні знизився частково через військові дії зі сторони РФ, оскільки функціонування уряду в умовах прямої війни зазвичай обмежує демократичні процеси на користь централізації влади в руках виконавчої влади та органів безпеки або військового апарату з метою гарантування громадської безпеки» [189, с. 222].

Нами також проведено аналіз динаміки змін індексів розвитку демократії, безробіття, сприйняття корупції, глобальних інновацій, які ми розглядаємо, як базові критерії трансформації політичного лідерства в сучасній Україні.

Нами встановлено:

- позитивний розвиток за індексом демократії, порівняно з 2020 роком і з 2007 р.;
- підвищення індексу соціально орієнтованого партнерства за показником «рівень безробіття»;
- покращення індексу сприйняття корупції у 2020 році за показником «морально-етичні норми поведінки», порівняно з 2003 роком;
- підвищення глобального індексу інновацій за показником «суспільно-прогностична функція» [83, с. 60-64].

Показники зазначених індексів, отримані у 2023 році, ми порівняли з результатами 2022 року, і помітили, що, не зважаючи на війну України з РФ, вони не суттєво погіршилися, а навіть, навпаки, в деяких випадках показали тенденцію до стабільності і зростання.

Так, наприклад:

- *індекс демократичного розвитку* за даними експертів кампанії «The Economist» знизився лише на одну позицію. При цьому, якщо під час Революції Гідності у 2014-му не була чітко визначена національна ідентичність українців, то вже у 2022-му році під час боротьба України проти

рф самоідентичність українського народу зміцнилась і чітко визначилась [144];

- *показник рівня безробіття*, як один зі складових індексу соціально орієнтованого партнерства, за офіційними даними Міністерства фінансів України, має невелике підвищення з 9,5% у 2020 році до 10,3% у 2022 році [59];

- *індекс сприйняття корупції* незначно підвищився [54];

- *глобальний індекс інновацій* показав, що Україна утримує високу позицію у відповідній економічній групі держав [14].

Зазначені міжнародні індекси, які віднесені нами для характеристики стану розвитку інституту політичного лідерства в Україні, свідчать *про позитивну динаміку змін в нашій державі за впорядкуванням способу здійснення лідерської влади.*

Причину ми вбачаємо в тому, що в українському суспільстві формується відповідний політичний простір, в якому політична культура стає значимою, а вимірювання зазначених індексів – системним.

У суспільстві велике значення набуває системне спостереження за рівнем довіри суспільства до політичних інститутів влади за основними детермінантами, такими як прозорість, відкритість, зворотність зв'язку, перспективність взаємодії, довго строковість відносин, раціональність, доцільність, вигідність відносин, емоційність зв'язку [169].

За даними Центру Разумкова рівень довіри до всіх політичних інститутів постійно змінюється. Це стосується і політиків, і політичних орієнтацій громадян. Як свідчать статистичні дані станом на жовтень–листопад 2020р., то довіра до: ВР України становила 24%; політичних партій - 27%; Президента України - 33%; Голови ВР - 30%; лідерів політичних партій, зокрема: Ю.Бойко - 22%, П. Порошенко - 22%, С. Вакарчук - 18%, Л. Кравчук -17%, Ю. Тимошенко - 17%, В. Медведчук - 15,5%, Д.Шмигаль - 12%, А. Аваков - 12%, М.Саакашвілі -10%, А. Єрмак - 8%, І. Венедіктова - 6% [90] .

Згідно з опитуванням Національного демократичного інституту, третина громадян не мають позитивного ставлення до жодної з чинних політичних партій [139].

У 2023 році експертами Київського міжнародного інституту соціології встановлено, що за цей рік рівень довіри українців до центральних органів державної влади знизився, зокрема, це стосується ВР України, КМУ, Президента України [142].

За цими показниками видно, що в цілому, інститут політичного лідерства в Україні *знаходиться в стані становлення* і тому для більшої динаміки його розвитку важливою постає *трансформація політичного лідерства у напрямі формування соціокультурного (етичного) політичного простору*, яке суттєво відрізняється від традиційного високими показниками індексів демократичного розвитку, соціально орієнтованого партнерства, інновацій, довіри до владних інституцій та низьким показником сприйняття корупції, кожний з яких має власні індикатори.

2. *Владні інституції України.* Політичні владні інституції, такі як парламент, уряд, політичні (парламентські) партії, громадські об'єднання, діяльність яких регламентується чинним законодавством, формують соціокультурний (етичний) політичний простір, спрямований на європейську та євроатлантичну інтеграцію України.

Парламент України - ВР України:

- єдиний орган законодавчої влади, згідно статті ст. 75 Конституції України;

- «вищий колегіальний загальнонаціональний представницький, законодавчий орган влади в демократичних державах, який відображає суверенну волю народу і працює на постійній основ» [20, с. 563].

Як єдиний законодавчий орган влади в державі, парламент України виступає головним у питаннях формування політичного простору, в якому на сучасному етапі перемагають демократичні принципи державного управління.

Зокрема, це підтверджується європейським та євроатлантичним вектором розвитку нашої держави [64].

Вибір демократії особливо яскраво демонструють і захищають політичні лідери нашої держави в часи російсько-української війни.

Практично всі народні депутати України є членами депутатських груп ВР України з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнами і виконують функцію міжпарламентської дипломатії. Нині діють такі групи зі 122 країнами [34]. У результаті такої діяльності політичне лідерство у питаннях підтримки демократії у світі демонструє не лише керівник нашої держави - Президент України - Володимир Зеленський, а й кожний із парламентаріїв.

Це посилює напрям розвитку соціокультурного (етичного) політичного простору в Україні.

З часів незалежності Україна пройшла процес формування сучасної політичної системи, яка мала кілька етапів:

- від партійно-радянської номенклатури до членства у національно-демократичному та фінансово-промисловому русі, яке сформувалось у 90-і рр. ХХ сторіччя;

- нині – до політичних лідерів, які формуються у конкурентній боротьбі за владу в державі і досягають її внаслідок визнання більшістю членів суспільства.

Як стверджують науковці, Україна напочатку незалежності не мала повноцінно сформованої політичної і партійної системи; більшість її представників не мали досвіду публічного управління на засадах демократії. Тому політична еліта, яка здійснювала управління державою на той час, мала відповідні вади, пов'язані з їх неспроможністю щодо проведення швидких реформ [58].

Аналізуючи стан вітчизняної політичної еліти у той час українська дослідниця В. Карлова зазначила, що політична еліта не змогла стати провідником об'єднання та відродження України. Вона так і не змогла

перетворитися в національну, не зважаючи на бажання більшості. Це не сприяло продукуванню відповідних україно-центричних концепцій й ідеологій і стало відповідною перешкодою на шляху до висування молодих українців до політичної влади [58].

Однак, трансформація політичних систем в Україні й інших країнах пострадянського простору відбулась і науковцями виявлено такі закономірності:

- в кожній країні трансформація політичної системи розпочалася з різних позицій історичного, політичного та соціально-економічного розвитку;
- процес трансформації був пов'язаний із різним співвідношенням різноманітних обставин (суб'єктивних, об'єктивних) та політичних ситуацій і дій;
- майже у всіх політичних трансформаціях була однакова мотивація щодо боротьби з минулим;
- майже в усіх державах в умовах політичного транзиту не було достатнього приділено уваги питанням національної ідентичності та її соціокультурній в цивілізаційній природі [119].

Кабінет міністрів України, згідно статті 1 чинного ЗУ [131] є вищим органом державної виконавчої влади. Однак, це не означає його лідерства в державі і суспільстві. Адже, лідерство – це не керівництво, а лише одна з його характеристик. Керівники і лідери суттєво відрізняються між собою за такими ознаками, як: особисті якості; ставлення до цілей організації; уявлення про діяльність; взаємодія з іншими інституціями; уявлень про власну діяльність.

«Керівництво найчастіше пов'язане з управлінням конкретною політичною організацією або конкретним політичним процесом, а політичне лідерство може здійснюватися і поза такими ситуаціями» [94, с. 119].

Зазначимо, що у чинному законі про КМУ термін «лідерство» не застосовується. Втім, вищі посадові особи в Уряді *належать саме до політичних посад*, на які не поширюється законодавство про державну службу та трудове законодавство. Це означає, що вони мають володіти *навичками*

політичного лідерства та демонструвати їх у щоденній практичній діяльності.

А саме, вони мають:

- вміти самостійно ухвалювати політико-управлінські рішення;
- бути сміливими у відстоюванні власних позицій;
- у професійній діяльності активно запроваджувати інновації з метою прогресу галузі та її конкурентоздатності.

Однак, чинний закон про КМУ не вказує на необхідність володіння зазначеними посадовими особами лідерськими якостями. Лише в ЗУ про вищу освіту [120] є положення щодо випускників ЗВО, які мають володіти такими якостями. А саме, особа з вищою освітою має володіти лідерськими якостями. Проте, до посадової особи КМУ такі вимоги законодавчо не встановлені.

Це протиріччя потребує врегулювання. Тим більше, що у європейській традиції публічного управління впродовж останніх десятиліть існує ефективна практика офіційного визнання посадової особи лідером.

Лідерство в країнах-членах ЄС визнається на рівні державних стандартів вищої освіти, який встановлює її складовою фахової компетентності будь якого магістра. Такий компетентний підхід сприяв успішному запровадженню лідерства в усіх органах публічної влади. Це зобов'язало кожен посадову особу до постійного особистісного лідерського самовдосконалення та щоденної лідерської самореалізації.

Як зазначають вітчизняні науковці в Україні з кінця ХХ - початку ХХІ ст. розвивається концепція «нового управління». Вона характеризується створенням нових організаційних структур та моделей поведінки, а також - процедур, принципів і цінностей. Особливу увагу в такому управлінні вчені приділяють аналізу лідерства як найбільш якісного рівня управління [57].

Однак, у період системних трансформацій більшість країн пострадянського простору змінили пріоритети соціально-політичного розвитку, на жаль, не на користь лідерства, а на користь владних структур у

системі державного управління. Таке збільшення управлінських структур посилило бюрократію у державному секторі.

Цей процес супроводжувався посиленням впливу виконавчої гілки влади, що зміцнило позицію президентського правління і зменшило роль представницьких органів влади, таких як парламент і місцеві ради. Це не сприяло їх розвитку і реалізації їхнього потенціалу як інституцій демократії. Тому, як зазначають науковці, не набув свого значення і значної ролі такий вид політичного лідерства, як представницький, який мав би реалізуватись у виборних органах влади в умовах демократії [80].

Такі трансформаційні зміни не сприяли розвитку політичного лідерства в Україні та таких його видів, як представницьке, відповідальне, етичне, паритетне (див. : Рис. 1.5).

Види політичного лідерства			
представницьке	відповідальне	етичне	паритетне
<i>Базові принципи політичного лідерства:</i>			
<ul style="list-style-type: none"> • народовладдя • демократії • гуманізму 	<ul style="list-style-type: none"> • підзвітності • відкритості • партнерстві 	<ul style="list-style-type: none"> • справедливості • прозорості • емпатійності 	<ul style="list-style-type: none"> • чутливості • адаптивності • індивідуальності
<i>Основні завдання політичних еліт – створення :</i>			
<i>матеріальних цінностей</i>		<i>нематеріальних цінностей</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • концентрація державної влади і відповідальність за вироблення стратегії розвитку всієї системи на засадах меритократії 		<ul style="list-style-type: none"> • здобуття і реалізація влади в умовах справедливої конкуренції, пов'язаної з постійними суперечностями і конфліктами на засадах інноватики 	
правляча еліта		інтелектуальна еліта	
Види політичних еліт			

Джерело: авторська розробка на основі [20 ; 80].

Рис. 1.5. Різновиди політичного лідерства та політичної еліти.

Як видно з рис. 1.5, такі види політичного лідерства, як представницьке, відповідальне, етичне, паритетне, є актуальними у демократичному розвитку. Вони ґрунтуються на традиційних принципах гуманізму, народовладдя, демократії, і сучасних – принципах підзвітності, відкритості, партнерства, справедливості, прозорості, емпатійності,

чутливості, адаптивності, індивідуальності. При цьому політична еліта проявляє себе у двох видах – як *правляча* і як *інтелектуальна*.

Правляча еліта утримує державну владу та відповідає за вироблення стратегії розвитку держави, що сприяє створенню умов для політичної влади, в основі якої лежать індивідуальні заслуги та «рівні можливості» політичних лідерів; *інтелектуальна* - забезпечує здобуття влади у справедливій політичній конкуренції, пов'язаній із постійними політичними конфліктами, що сприяє формуванню більш гнучкого мислення у політичних лідерів, у результаті чого у них виникають нові, оригінальні, нетрадиційні управлінські рішення, які є більш доступними, прозорими, зрозумілими - такими, що мають інноваційний потенціал (інтелектуальна еліта).

Тобто, різні види політичного лідерства реалізуються у діяльності різних політичних еліт (правлячої й інтелектуальної), які, своєю чергою, забезпечують виконання основних завдань держави і суспільства.

Як видно з рис. 1.5., види політичного лідерства і політичних еліт є взаємозалежними і взаємообумовленими: *політичне лідерство проявляється в діяльності різних видів політичних еліт, а діяльність політичної еліти залежить від виду політичного лідерства, яке панує у суспільстві і державі.*

Ідеальною вбачається модель такого інституту політичного лідерства, в якій *політичне лідерство формує політичну еліту в суспільстві, а етичне політичне лідерство формує демократичну політичну еліту, діяльність якої спрямована на задоволення суспільних потреб та інтересів громадян.*

Як приклад, продемонструємо думку вітчизняних учених щодо західних політичних лідерів ХХ сторіччя : «Віллі Брандт — антифашист, миротворець і соціалдемократ; Маргарет Тетчер — «залізна леді» і переможниця комунізму; Рональд Рейган — великий мрійник і великий президент; Франсуа Міттеран — гуманіст і політик компромісу» [112, с. 306].

Ці політичні лідери здобули високий статус у суспільстві у результаті великої роботи і великих досягнень. Наприклад:

- Віллі Брант здобув велику підтримку суспільства завдяки виваженій міжнародній діяльності, яка була спрямована на «пом'якшення напруги між країнами Східної і Західної Європи, між державами капіталістичного і т. зв. «соціалістичного» табору на чолі з СРСР» [112, с. 308];

- Маргарет Тетчер – завдяки впровадженню рецепту відновлення британської економіки: «менше втручання держави в економіку, зменшення податків і більше свободи для підприємців і споживачів» [112, с. 310];

- Рональд Рейган – завдяки реалізації ідеї «економіки пропозиції», яка суттєво змінила податкову систему і реанімувала американську економіку, спричинивши економічний бум 1990-х рр. [112, с. 315];

- Франсуа Моріс Адрієн Марі Міттеран – завдяки ініціативи щодо створення ЄС та активної підтримки валютно-економічного і політичного союзу країн європейської співдружності, зближення Франції з ФРН і США [112, с. 318].

Ці приклади підтверджують, що політичні лідери стають представниками політичної еліти завдяки реалізації суспільних потреб та інтересів своїх народів і суспільств. Але не всі політичні лідери можуть стати представниками політичної еліти – лише одиниці.

Політичне лідерство має широку палітру ознак і зумовлює магістральні процеси інституціалізації й елітотворення у суспільстві. Наявність сталого самовідтворюваного інституту політичного лідерства, зокрема в інститутах політичної влади, розглядається окремим показником динамічності політичних відносин, а також - передумовою становлення демократичного суспільства.

Тобто, політичне лідерство розглядається, як:

- «полісистемне, гетерогенне, гетерохронне суспільне явище, яке є важливим чинником політичного розвитку» [162, с. 23–24];

- «тенденція політичного розвитку» [163 с. 205-206];

- «процес самоорганізації і самоуправління суспільно політичного розвитку» [164, с. 128 -136].

Політичні (парламентські) партії в Україні. Вони також зазнали суттєву трансформацію:

- від двох парламентських партій у ВР I-го скликання (Комуністична партія України, яка нині заборонена як проросійська, і «Народна Рада») [11];

- до п'яти - у ВР України IX скликання. До її складу увійшли політичні партії «Слуга народу», «Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина“», «Європейська Солідарність», «Голос», «Опозиційна платформа — За життя» [116]. Остання політична партія нині заборонена чинним законодавством України.

У ВР України I скликання була створена парламентська більшість, яка складалась із представників Комуністичної партії, так званої «групи 239» на чолі з Олександром Морозом. Нині ця політична партія також заборонена чинним законодавством України.

Політичну опозицію у ВР I скликання очолював Ігор Юхновський.

Нині політична партія «Слуга народу» має монобільшість у ВР України IX скликання і складається з 234 парламентарів. Інші парламентарі згруповані у фракції «Європейська Солідарність» - 27 парламентарів, ВО «Батьківщина» - 24 парламентаря, партії «Голос» - 20 парламентарів [116].

Аналізуючи склад парламентів України за часи незалежності, спостерігаємо *тенденцію переходу монобільшості від проросійських політичних партій, які нині заборонені* (комуністична партія) [50] і партія «ОПЗЖ» [186] до проєвропейських - «Слуга народу», «Європейська Солідарність», ВО «Батьківщина» та партії «Голос».

Така трансформація відбулась від однієї монобільшості (проросійської) до іншої (проєвропейської та проукраїнської).

Цей шлях був довжиною у 30 років, через такі випробовування українського народу, як Помаранчева Революція (жовтень-грудень 2004-2005 рр. [115], Революція Гідності (листопад 2013 року - лютий 2014 року) [141] та повномасштабне вторгненням РФ в Україну 24 лютого 2022 року [1].

І саме тоді, коли в Україні сформувалась національно спрямована монобільшість у парламенті, яка розпочала відновлення національної ідентичності та демократичних свобод громадянина і людини, коли парламент очистився від проросійських політичних партій, і зокрема політичної партії Регіонів, почалась справжня боротьба за незалежність нашої держави.

Акт про незалежність України, ухвалений 24 серпня 1991 року на позачерговій сесії ВР УРСР, став важливою віхою в житті українського народу, який поставив питання про зміну пріоритетів нашої держави. Але він потребував захисту з боку суспільства. Чого, на жаль, не відбулося, і впродовж усіх років незалежності з боку рф - держави - агресорки відбувались напади на незалежність нашої держави.

16 липня 1990 року ВР України I скликання ухвалила Декларацію про державний суверенітет України, а 24 серпня 1991 року - Акт проголошення незалежності України. На долю ВР України IX скликання випало завдання перемогти у війні з рф.

Саме ці два скликання ВР України (перше і дев'яте) мали проукраїнську монобільшість і тому така їх місія – *боротьба за незалежність держави*.

Нами проаналізовано дії ВР України і ворожі дії рф проти нашої держави у період з 90-х років ХХ століття по теперішній час (*див. : Додаток Б*).

Як видно з додатку Б, український парламент, починаючи з 24 серпня 1991 р., одинадцять разів активно демонстрував свій вибір за незалежність нашої держави, але, на жаль, і сім разів зраду цій ідеї. Це в черговий раз свідчить про:

- «коливальний» характер вибору провідної ідеології більшістю активних громадян нашої держави;

- відсутність стійкої однозначної позиції щодо вибору демократичних цінностей та вектору європейського і євроатлантичного розвитку.

Ми продемонстрували ці етапи боротьби за незалежність України та етапи зради цій суспільно значущій ідеї більшості свідомих українських громадян у таблиці (див. : Табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Етапи боротьби за незалежність України та зради

<i>Етапи боротьби</i>		<i>Етапи «зради»</i>	
I, серпень 1991	ВР УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України	I, лютий 2010	Президентом України обраний Віктор Янукович
II, жовтень 2004	Помаранчева Революція	II, листопад 2013	Уряд України відмовив у підписанні Угоди про асоціацію з ЄС у Вільнюсі
III, листопад 2013 р.	Революція Гідності	III, березень 2014	путін підписав договір про приєднання самопроголошеної «Республіки Крим» до складу рф
IV, лютий 2014 р.	ВР України повернула в дію Конституцію 2004 року	IV, квітень 2014	озброєні захопили приміщення Донецької обласної державної адміністрації
V, березень 2014	Генеральна асамблея ООН: - прийняла резолюцію на підтримку територіальної цілісності України; - визнала недійсним «референдуму» в Криму	V, вересень 2014	відбулася третя зустріч Контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України (Мінські угоди)
VI, травень 2014	Вибори Петра Порошенка Президентом України	VI, червень 2018	відбулася зустріч міністрів закордонних справ у «нормандському форматі» у Берліні
VII, січень 2015	ВР України визнала рф країною-агресоркою	VII, жовтень 2019	проголошена «формули Штайнмаєра», яка: - визнавала особливий статус «окремим територіям» Донбасу; - не містила плану їх демілітаризації
VIII, грудень 2018	проголошено утворення єдиної помісної Православної церкви України		
IX, лютий 2019	ВР України закріпила в Конституції курс України на ЄС і НАТО		
X, квітень 2019	вибори Президента України- Володимира Зеленського		

XI, грудень 2019	зустріч у Парижі у нормандському форматі з урегулювання ситуації в зоні російської окупації на Донбасі		
XII, 2022	Україна отримала статус кандидатів на членство у ЄС		
XIII, 2023	розпочато переговори про вступ України до ЄС		

Джерело: авторська розробка.

Як бачимо з Додатку Б дисертації та таблиці 1.4, такі «коливальні» процеси у боротьбі за незалежність України та її зради залежали від конкретних політичних лідерів держави (президентів, парламентарів, лідерів парламентських партій), їх неоднозначних і не чітко визначених політичних пріоритетів, які в кінцевому рахунку призвели до повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року.

Зайвий раз переконуємось, що незалежність країни потрібно захищати всіма силами і силами політичних партій, що створюються політично активними громадянами, які у демократичних країнах керуються інтересами своїх виборців [106].

Вважаємо, що саме такі політичні партії на цьому етапі перебувають у парламенті України і відвойовують її незалежність разом із ЗСУ і громадянським суспільством.

Нині в Україні діє багатопартійна система. Станом на 1 січня 2022 року офіційно зареєстровано 370 політичних партій [107].

Відповідно до даних Державної служби статистики, на 1 січня 2021 року в Україні було зареєстровано 160 тисяч організацій громадянського суспільства [9]. Серед них у ієрархічній послідовності нами виокремлено такі:

- 92 470 – це громадські організації;
- 28 713 – профспілки;
- 26 651 - релігійні організації;
- 19 812 - благодійні організації;

- 1 875 – громадські спілки;
- 1 649 - органи самоорганізації населення;
- 317 - творчих спілок [9].

Такі статистичні дані характеризують розвиненість громадянського суспільства, яке має на меті захист індивідуальних і громадських інтересів, стримує узурпацію влади та забезпечує підзвітність влади суспільству.

Громадські об'єднання. Вони мають розрізнену мету і завдання, мають різні повноваження, вирішують різні проблеми повсякденного життя своїх членів, сприяють виявленню суспільно-політичної ініціативи та реалізації функцій самоврядування. Вони класифіковані нами за кількома типами (див. : Табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Класифікація громадських об'єднань

За умовами створення		За метою і завданнями		За характером повноважень		За територією
<i>підлягають</i>		<i>передбачені</i>		<i>визначені</i>		<i>вплив</i>
легалізації	не підлягають	ЗУ [122]	спеціальні ми ЗУ	спеціальні	ЗУ [122]	
- ГО; - профспілки; - організації роботодавців; - органи самоорганізації населення	- батьківські комітети; - органи учнівського самоврядування; - колективи фізкультури на підприємствах тощо	мають загальну мету і завдання, створені без спеціальних умов	- ГО інвалідів, “чорнобильців”, ветеранів війни; - Національний Олімпійський комітет України; - та ін.	- ГО споживачів; - ГО з охорони громадського порядку і державного кордону; - та ін.	мають загальну мету і завдання, створені без спеціальних умов	- всеукраїнські - міжнародні - місцеві

Джерело: авторська розробка на основі [122; 175].

Як бачимо з табл. 1.5, громадські об'єднання є різноплановими. Вони розподіляють суспільство на різні соціальні групи, у яких достатньо конкретно виражені їхні цілі й інтереси. *Чим більш структуроване суспільство за*

інтересами, тим більш якісніше сформулюється загальний інтерес усього суспільства і тим краще він задовольняється владою. Адже:

- мета парламенту, наприклад, в усіх демократичних країнах і в Україні, зокрема, полягає саме у задоволенні інтересів свого народу;

- мета політичної партії – у задоволенні суспільних інтересів своїх членів;

- мета громадської організації - у задоволенні професійних та інших інтересів своїх членів.

Тобто, для будь якої інституції політичного лідерства важливим є задоволення інтересів громадян чи їх груп, яке має бути чітко сформульоване у статутних документах. Також, важливим є розширення спектру актів законодавства, які регулюють діяльність громадянського суспільства, зокрема в питаннях урегулювання підприємницької діяльності; розвитку благодійництва, меценатства, волонтерства, вдосконалення механізмів участі в ухваленні рішень державного, регіонального, місцевого значення; створення правових умов для забезпечення відкритості та прозорості власної діяльності та встановлення контролю за діяльністю органів виконавчої всіх рівнів.

3. Нормативно-правове утвердження статусу лідера. Утвердження статусу лідера як суб'єкта політики забезпечується різними нормативно-правовими актами, зокрема:

- Конституцією України [64];

- законами України [122; 131; 134-136] ;

- розпорядженнями і постановами ВР України і КМУ, спрямованими на формування політичного лідерства;

- державними програмами, спрямованими на формування соціокультурного політичного простору та європейського і євроатлантичного вектору розвитку держави;

- програмами політичних партій, зареєстрованих, згідно чинного законодавства;

. - нормативно-правовими актами щодо участі жінок – політичних лідерок у публічній політиці [74].

Особливо потребує розвитку чинне законодавство, в якому мають бути відображені позиції політичного лідерства як такого, що сприяє вибору до органів публічної влади (законодавчої, виконавчої, судової, тобто - представницької) політичних лідерів.

Зазначимо, що в ході нашого дослідження, найбільш яскравими політичними лідерами сучасної України розглядаються ті особи, які є відкритими, комунікативними, такими, що активно спілкуються з виборцями і громадянами, регулярно публікують звіти про свою діяльність, мають чітку позицію щодо захисту інтересів українського народу, дотримуються демократичних цінностей.

Саме у таких традиціях концентруються елементи політичного досвіду, які об'єктивно відповідають інтересам і цілям суспільства, визнаються і закріплюються як нормативні настанови. І, не зважаючи на «коливальний характер» політичного лідерства в Україні, що мало місце з часу проголошення незалежності нашої держави [82], все ж вони демонструють соціокультурний напрям її трансформації, і забезпечують більший рівень відкритості та підзвітності (транспарентності) політичних лідерів, діяльність яких оцінюється за допомогою стандартизованих міжнародних індексів, які визначають рівні політичної культури і політичної змагальності (конкуренції) між ними.

Починаючи з 2019 року в Україні, цей процес набирає своїх обертів і на теоретичному рівні відбувається наукове обґрунтування проблем політичного лідерства і політичної еліти та їх соціокультурної трансформації. Це стосується, зокрема:

- *інституційного розвитку еліти* як процесу набуття нею нових якостей і процедур взаємодії у політичній системі на засадах адаптивності, складності, автономності, згуртованості, конгруентності, ексклюзивності [176];

- *інтегративного розгляду проблем лідерства*, правлячої еліти, контреліти, публічного управління з метою усвідомлення їх ролі і місця в системі управлінських цінностей та інтересів [89];

- *еволюції розвитку політичного лідерства* у загальносвітовому контексті, починаючи з періоду античності і закінчуючи сучасністю [8];

- *розробці механізмів створення образу політичного лідера* [155] та ін.

Такі політичні лідери в своїй діяльності дотримуються демократичного стилю управління, яке є базовим у політичних документах ЄС і характеризується відповідним комплексом методів, специфічних рис і цінностей. До характерних ознак демократичного стилю управління відносять «пряму демократію, виборність влади, колегіальність прийняття рішень, звітність посадових осіб, отримання влади виключно за результатами вільних і прозорих демократичних виборів» [112, с. 140].

Як висновок зазначимо, що теоретичний аналіз зазначеної проблеми дає змогу стверджувати, що інститут політичного лідерства в Україні перебуває у перехідному періоді у стані становлення і має свою специфіку розвитку, пов'язану:

- з однієї сторони, з «перехідним періодом від соціалістичного до ринкового способу управління та низьким рівнем політичної культури лідерів політичних партій і держав» [93, с. 68 - 75]. ;

- з іншої сторони, зі зміною типів політичного лідерства з ідеократичного й харизматичного до етичного [82].

Окрім теоретичних надбань у сфері дослідження проблем політичного лідерства значну роль відіграє його практичне впровадження у життя українського суспільства. Особливо це стало помітним під час виборів до ВР України ІХ скликання, коли до її складу вперше увійшло 79 відсотків депутатів, а «станом на 01.2024 року - 318 народних депутатів із 401 народного депутата України» належать до монобільшості [149].

Висновок до розділу 1

У ході дослідження теоретичних засад трансформації політичного лідерства та політичної еліти визначено їх сутність і діалектичну єдність, визначено соціокультурні детермінанти трансформації політичного лідерства та здійснено аналіз стану розвитку інституту політичного лідерства в Україні.

1. Розглянуто сутність поняття «політичне лідерство» як складного соціокультурного явища, що визначає його імідж у державі та суспільстві, впливає на встановлення відносин між суспільством і владою, характеризується способом формування політичного простору.

Розмежовано сутність понять «лідерство» і «політичне лідерство»: *лідерство* розглядається як особлива якість професіонала, що характеризується її авторитетністю, довірою і пошаною та формується впродовж усього життя; *політичне лідерство* – як якість політичного лідера, що є базовою при формуванні політичного простору в державі шляхом вибору стратегії поведінки, цінностей і норм діяльності.

З'ясовано, що суб'єктами політичного лідерства є *політичні лідери*, які конкретизують своєю діяльністю політики і стратегії, впливають на економіку, фінанси, культуру, мистецтво, освіту в державі і світі, яким властива власна політична програма, особливі особистісні якості, популярність, вміння створювати ефективну систему політичного керівництва.

Визначено, що загальне лідерство ґрунтується на авторитеті особистості та загально визнаній довірі і пошані, на відміну від політичного лідерства, яке:

- ґрунтується на іміджі, що об'єднує авторитет і репутацію, та на громадсько-політичному визнанні у державі і суспільстві;
- формується у розвинутому цілеспрямованому соціумі з політично активним громадянським суспільством;
- розвивається у системі вищої освіти та у відповідному середовищі – інформаційному, професійному, родинно-сімейному, груповому тощо;

- стає ціннісною складовою суспільства й ресурсом інформаційного простору держави, який наповнюється політичним змістом, від якого залежить стан держави, її стійкість, стабільність функціонування, світове визнання тощо.

Розглянуто політичне лідерство в діалектичній єдності з політичною елітою, яка формується з політичних лідерів і знаходиться «на вершині» політичного лідерства та включає не лише лідерів політичних партій і громадських об'єднань та лідерів публічних органів влади, а й визнаних у суспільстві і державі фахівців, які є його моральними авторитетами.

Уточнено, що етичне політичне лідерство – це спосіб формування політичного простору на засадах демократичних цінностей, відповідальної морально-етичної поведінки й управлінні якості; характеризується більшою відкритістю і підзвітністю (транспарентністю); лідерство – як особливу якість будь якого професіонала, що характеризується авторитетністю, довірою, пошаною і формується впродовж усього життя.

2. Визначено *соціокультурні детермінанти* трансформації політичного лідерства в державі, такі як політична платформа, соціальне партнерство, функціональність обов'язків політичних лідерів, що характеризуються, відповідно, об'єднанням багатьох навколо певної ідеології, системою взаємозв'язків між політичною партією і громадянським суспільством та системою повноважень політичних лідерів, визначених чинним законодавством.

Проаналізовано політичні платформи парламентських партій ВР України IX скликання і визначено, що стратегіями їх діяльності мають стати морально-етична відповідальна поведінка політичних лідерів, модель взаємодії влади і суспільства на засадах довіри, активне застосування таких інноваційних управлінських функцій, як інформаційно-комунікаційні та стратегічні (форсайтінгові).

Зазначено, що важливим завданням для українського парламенту має стати формування нових політичних традицій, які забезпечують політичне

лідерство ustalеними нормами політичної поведінки, політичних цінностей, ідей, звичаїв, норм. У таких традиціях концентруються елементи політичного досвіду, які об'єктивно відповідають суспільним інтересам і загальнонаціональним цілям, визнаються і закріплюються як нормативні настанови.

З'ясовано, що етичний тип політичного лідерства зміцнює довіру суспільства до політичних інституцій; його основними індикаторами є прозорість, відкритість, зворотність зв'язку, перспективність взаємодії, довгостроковість відносин, раціональність, доцільність, вигідність відносин, емоційність зв'язку; його формування відбувається в результаті трансформації ідеократичного (орієнтованого на одну політичну партію) та харизматичного (орієнтованого на одну особистість, яка володіє особливими особистими якостями) типів політичного лідерства.

Зазначено, що етичний тип політичного лідерства є визначальним у демократичних державах світу і характеризується:

- відповідальною (морально-етичною) поведінкою політичних лідерів, яка трансформувалась за часи незалежності України з імпульсивної у нормативну (чітко унормовану);

- визнанням пріоритетності демократичних цінностей, прав і свобод іншої людини.

3. Встановлено, що за часи незалежності України інститут політичного лідерства продовжує знаходитися в нестабільному (транзитивному) стані, в якому постійно змінюються типи політичного лідерства та типи політичної еліти.

За допомогою міжнародних індексів демократії (безробіття, сприйняття корупції, глобальних інновацій, довіри до влади) встановлено їхню незначну зміну у період оголошення воєнного стану в Україні, обумовлену об'єктивними причинами; виявлено підвищення рівня відповідальності політичних лідерів до виконання ними власних повноважень, визначених чиним законодавством.

Визначено:

- види лідерства, такі як демократичне, відповідальне, етичне, паритетне, які є актуальними у демократичному суспільстві і ґрунтуються на традиційних (класичних) принципах гуманізму, народовладдя, демократії та сучасних принципах підзвітності, відкритості, партнерстві, справедливості, прозорості, емпатійності, чутливості, адаптивності, індивідуальності;

- види політичної еліти, такі як правляча й інтелектуальна, які забезпечують, відповідно, боротьбу за здобуття і реалізацію державної влади; пов'язані з постійним рухом, напруженням, суперечностями і конфліктами; ґрунтуються на гнучкому мисленні політичних лідерів, у результаті чого виникають нові, оригінальні, нетрадиційні політико-управлінські рішення; утримують державну владу та відповідають за вироблення стратегії розвитку держави; створюють умови реалізації рівних можливостей для політичних лідерів.

Охарактеризовано стан діяльності владних інституцій України, таких як парламент, уряд, політичні (парламентські) партії, громадські об'єднання, діяльність яких регламентується чинним законодавством, які на сучасному етапі формують політичний простір європейської та євроатлантичної інтеграції.

Основні положення розділу оприлюднені у публікаціях автора: [32; 48; 83-84].

РОЗДІЛ 2

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Тенденціям трансформації політичного лідерства в Україні розглянемо за видами *особистісних, структурних та соціальних змін*, кожна з яких характеризується, відповідно:

- визнанням демократичних цінностей внаслідок формування етичного типу лідерства на засадах поліархії (базового принципу плюралістичної демократії), що базуються на відкритості, прозорості, підзвітності;

- встановленням відповідальної морально-етичної поведінки внаслідок формування зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) чинників, пов'язаних із переходом до ринкового способу здійснення публічної влади, в якому соціальне партнерство стає однією з цінностей політичного лідерства і забезпечується відповідними правовими актами, правилами і нормами, порушення яких впливає на імідж політичного лідера і позначається на ефективності законодавчого процесу;

- реалізацією засад управління якістю, як сучасної теорії державного управління, що ґрунтується на критеріальному підході, який суттєво впливає на зміну інститутів держави і суспільства, зокрема, внаслідок формування чітких і зрозумілих політичних платформ політичних партій, які стають більш доступними через застосування різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та індексів соціального розвитку, соціального капіталу, згуртованості та примирення, рівня довіри суспільства до публічної влади (див. : Рис. 2.1).

Розглянемо кожну із зазначених тенденцій трансформації політичного лідерства в сучасній Україні окремо, шляхом обґрунтування базових принципів трансформації політичного лідерства як демократичної цінності, інституційного забезпечення статусу політичних лідерів як суб'єктів політики, технологічності в процесах трансформації політичного лідерства.

Тенденції трансформації політичного лідерства в Україні		
<i>особистісна</i>	<i>структурна</i>	<i>соціальна</i>
<i>ґрунтуються на демократичних цінностях і принципах:</i>		
<ul style="list-style-type: none"> • прозорості • відкритості • підзвітності • поліархії • змінюваності 	<ul style="list-style-type: none"> • ринковості • нормативності • партнерства 	<ul style="list-style-type: none"> • якості • інформаційності • індикативності
<i>виявляються у відмові від:</i>		
ідеократичного і харизматичного типів лідерства	маріонеткового типу лідерства	закритого типу лідерства
<i>визнається:</i>		
етичне (соціокультурне) лідерство	прагматичне (ринкове) лідерство	представницьке (цифрове, прогностичне) лідерство

Джерело: авторська розробка.

Рис. 2.1. Тенденції трансформації політичного лідерства в Україні.

2.1 Принципи трансформації політичного лідерства як демократична цінність

Нині Україна знаходиться у стані війни з РФ за демократію, яка стала цінністю для всього прогресивного світу і передбачає розвинуте політичне лідерство, в якому формуються нові відносини між громадянським суспільством і владою, яка потребує нових політичних лідерів з такими особистими якостями, як чесність, сміливість, справедливість, солідарність, відповідальність

Тому, українська політична влада прагне бути більш відкритою і прозорою, системно інформуючи своє суспільство про події на фронтах і у цивільному житті, наголошуючи при цьому і на порушеннях чинного законодавства з боку політичних лідерів - парламентарів й інших вищих посадових осіб держави, які віднесені до категорії політичних і мають

значний вплив на суспільну думку. До таких категорій високопосадовців віднесено парламентарів, міністрів, депутатів обласних та місцевих рад, президента країни. Вони мають бути підготовленими до публічно політичної діяльності, патріотично вихованими для виконання загальнодержавних завдань та досягнення загальнонаціональних цілей, мати особливі особистісні якості, які сприятимуть встановленню ефективних моделей взаємодії із суспільством і громадами.

Як стверджують вітчизняні науковці, стабільність будь якої держави залежать саме від її політичної еліти, яка формується з політичних лідерів.

За роки незалежності України політичні лідери кілька разів змінювали власну поведінку, цінності і настанови. Тому така трансформація політичного лідерства має *особистісні ознаки* і характеризується відповідними змінами, зокрема у :

- поведінці: *із ситуативної - на відповідальну морально-етичну*, яка є більш свідомою і зрілою;
- цінностях: *із радянських авторитарних - на пострадянські демократичні*, що об'єднують громадян у політичних партіях, які мають більш чітку, прозору і функціональну структуру;
- настановах: *із ситуативних норм діяльності - на стандартні*, що ґрунтуються на міжнародних стандартах якості та відповідних індексах й індикаторах.

Для обґрунтування кожної із визначених трансформацій на особистісному рівні ми використали соціо-гуманітарний підхід, який є системоутворюючим і стратегічно важливим для демократичного розвитку держави і який сприяє розвитку якісно нового соціально-гуманітарного простору, в якому встановлені етичні відносини між владою і суспільством.

1. *Зміна поведінки політичних лідерів за часи незалежності України* пов'язана з відсутністю досвіду діяльності політичних лідерів у демократичній державі. Адже, до 1991 року в Україні превалював принцип демократичного

централізму, який суттєво відрізняється від принципу демократії і в загальні є несумісний із ним. Він характеризувався:

- ієрархічною системою влади, тобто обов'язковістю виконання рішень вищих органів влади нижчими;
- централізованою системою виборності всіх органів державної влади;
- відсутністю організації місцевого самоврядування [67].

Зміст поняття «демократичний централізм» визначався у статуті єдиної на той час політичної партії в державі – комуністичної (нині забороненої чинним українським законодавством), в якому поєднувались принципи централізму і демократизму, які насправді не можна поєднати.

Як зазначають українські науковці, цей принцип характеризує жорстку вертикаль влади, яка лише імітує прояви демократизму [67].

Такий принцип організації влади не сприяв волевиявленню політично активних громадян, розвитку їх критичного мислення та лідерства. Формувалась цілковита залежність рядових членів від лідерів - вождів, які не стільки керували діяльністю партії, скільки використовували її як інструмент для реалізації владних власних амбіцій. Після приходу до влади більшовиків, політична партія перетворилась повністю в інструмент тоталітарного типу організації влади в державі, яка контролювала всі форми організації суспільного життя. Її керівниками ставали не завжди талановиті політичні лідери, а, як правило, партійна номенклатура, яка вміла лише виконувати волю своїх керівників. Свідченням потенційного розвалу цієї політичної сили стали процеси деградації в управлінні і керівництві. Так, наприклад, у 1984 році генеральним секретарем ЦК КПРС було обрано керівника апарату ЦК - К. Черненко. Це стало поштовхом до формування політичного лідерства у вищих ешелонах влади на теренах України, а з розвалом СРСР – сприяло формуванню багатопартійності.

Станом на 1 січня 2022 року в Україні офіційно зареєстровано 370 політичних партій, а на виборах до ВР ІХ скликання у 2019 році брали участь 22 політичні партії, 5 із яких – стали парламентські [107].

Кожна з них має свій статут, в якому базовим принципом виступає демократія, яка забезпечує функціонування сучасного цивілізованого суспільства і відповідає загальноєвропейським цінностям, які ми розглядаємо у такій динаміці розвитку прав і свобод громадян у державах-учасницях ЄС, як :

- фундаментальні права і свободи, такі як право на життя, власні переконання, власність;
- правові - право на вибори, незалежні суди, опозиційний рух, забезпечення свободи слова в засобах масової комунікації;
- соціальні - право на працю, справедливу винагороду за працю тощо;
- культурні - рівність прав і свобод національних, мовних, релігійних меншин, запобігання їх дискримінації тощо.

Тобто, серед головних критеріїв демократичності суспільства є наявність різноманітних прав і свобод людини, які, з розвитком суспільної думки, розбудовують суспільні відносини, ґрунтуючись на розумінні людини як абсолютної цінності та встановлені пріоритету її прав й інтересів над будь-якими іншими правами - класовими, партійними, національними тощо.

Тому надзвичайно важливими для розвитку демократії в Україні стали етапи її становлення як демократичної, незалежної, соціальної держави, що розпочала своє функціонування з Акту про незалежність [2], ухваленому у 1991 році та прийняття Конституції України у 1996 році [64] і далі має свій розвиток у проведенні реформи децентралізації влади з 2014 року та внесенні змін у Конституцію України у зв'язку з європейським вектором розвитку у 2018 р. і нині – до ухвалення комплексу законів про національну безпеку України та захист її незалежності у боротьбі із зовнішнім агресором – РФ.

Ці механізми врегулювання суспільних відносин в Україні сприяли розвитку політичного лідерства за ознакою *особистісної поведінки політичних лідерів* та її зміни із ситуативної на відповідальну морально-етичну, яка є більш свідомою і зрілою.

Тобто, діяльність політичних лідерів залежить від їх особистих якостей і здібностей. Що ж до політичного лідерства, то воно залежить від ситуації, в якій ці якості і здібності формуються чи виявляються.

Зрозуміло, що одна й та ж особистість у різних умовах по різному реалізує, притаманні їй, лідерські якості та здібності. Однак, за наявності вияву цих характеристик політичний лідер, згідно теорії лідерства Ніколо Макіавеллі, завжди буде підтримуватися своїми прихильниками, для яких він є зразком поведінки, мудрості, справедливості.

Таким чином, політичний лідер є дійсно особливою особистістю, в якій поєднуються риси лева і лисиці. Адже, лисиця здобуває результат завдяки своїй хитрощі, а лев - завдяки своїй силі [110].

У сучасному світі все більшу увагу науковці звертають на якості особистості політичних лідерів. І, особливо нині, в умовах глобалізаційних і модернізаційних змін, які відбуваються не еволюційним, а трансформаційним шляхом [146]. У таких умовах зміни відбуваються не всієї системи одночасно, а лише її складових елементів.

Якщо така зміна відбувається в усіх складових елементах одночасно і швидко, то така зміна є революційною; якщо – із застосуванням сучасних результатів наукових досліджень і не у всій системі одночасно, а лише у її складових частин, то – інноваційною; якщо - повільно і не вся система одночасно, то - еволюційною.

Як приклад, зазначимо, що :

- інноваційною трансформацією політичного лідерства в Україні можна вважати визнання лідерства як однієї з базових характеристик особистості, що визначається Національною рамкою кваліфікацій України [128] і ґрунтується на сучасному компетентнісному підході до професійної підготовки фахівців і визнається в провідних державах світу обов'язковою на магістерському рівні;

- революційною – визнання конкурсного відбору на всі керівні посади в органах державної служби України;

- еволюційною – перехід від «ідеократичного типу лідерства, орієнтованого на панівну ідеологію партії, церкви та інших соціальних інститутів, які продукують, розвиваються та захищають тоталітарний режим» [114, с. 330-331] до харизматичного типу лідерства, орієнтованого на особливості особистості і далі - до етичного типу лідерства, яке забезпечує переважання етичних цінностей [43].

З моменту отримання Україною статусу незалежної держави практично розпочалися трансформаційні зміни у різних сферах суспільного життя, а також і в житті кожної людини, як основного суб'єкта соціально-політичних та економічних відносин [26]. Тому важливими є питання етики і моралі, які стосуються доброчесності людей та їх мотивів.

Науковцями проаналізовано сучасні виклики, з якими зіткнулась Україна та її політичні лідери [22], на які мають реагувати політичні лідери. Вони мають адаптуватися до нових умов, здобувати нові вміння і здатності щодо вироблення стратегії і тактики вирішення складних соціо-політичних й економічних проблем.

Ці здібності здобуваються не легкими і не швидкими темпами і тому потребують відповідної підготовки. На жаль, у перехідний період, з 1991 року по теперішній час, такі можливості у політичній еліті були обмежені у зв'язку з інерцією мислення радянської партійної номенклатури, яка доволі довго перебувала у владі у своїй більшості; пізніше - переважали партійні лідери проросійського вектору розвитку і лише, починаючи з Революції Гідності (2013-2014рр.), в Україні формуються політичні лідери з проєвропейськими поглядами й устремліннями. При цьому, поняття політичного лідерства не було визнаним у сучасному розумінні.

Наприклад, щодо парламентарів, то вони розглядаються як політичні лідери лише з моменту, коли набули статусу провідної (домінуючої) ролі в українському суспільстві і продемонстрували позитивний поступ у бік національної концепції державотворення, демонструючи відхід від україноцентричної парламентської меншості у першому скликанні

парламенту [11] і перехід до україноцентричної парламентської більшості, сформованої у IX скликанні [12].

Ця тенденція є позитивною і наближає Україну до запровадження відповідних європейських стандартів в усіх сферах життєдіяльності, зокрема і в парламентській діяльності. Адже, вступ України до ЄС вирішує питання «сірих геополітичних зон» у Європі, формує основу для економічного зростання України, гарантує нашій державі і народу реальну економічну та соціальну безпеку [143].

Нині Україна і її парламент визнаються міжнародним суспільством «епіцентром лідерства» в сучасній геополітиці. Також визнають формулу «Свобода через гідність та лідерство в парламенті як в основному центрі прийняття політико-управлінських рішень від імені свого народу» [21, с. 14].

Це передбачає збереження:

- «статусу ВР України як єдиного органу законодавчої влади та найвищого представницького органу Українського народу, адже в умовах парламентсько-президентської форми правління парламент є домінуючим і найбільш легітимним органом влади у суспільстві і державі;

- однопалатної структури ВР України, яка є традиційною для українського народу і сприяє збереженню цілісності території нашої держави;

- посередницької функції ВР України для забезпечення балансу у взаємовідносинах із Президентом України, КМУ, громадянським суспільством;

- чіткої структурованості української партійної системи, яка є базовою у формуванні парламенту на загальнонаціональних виборах;

- прозорості в діяльності парламенту й інших державних органів влади та органів місцевого самоврядування» [21, с. 14].

Саме *принципи прозорості, відкритості і підзвітності* стають базовими у діяльності політичних лідерів у сучасній Україні і формують демократичні цінності, які також трансформувались за часів незалежності нашої держави.

2. На особистісному рівні трансформації політичного лідерства в Україні відбулась зміна цінностей політичних лідерів - від радянських (авторитарних) на пострадянські (демократичні).

«На зміну утопічним комуністичним ідеологам прийшла орієнтація на суверенітет, ринкові відносини і демократію. Українці початку 90-х років вийшли з тоталітарного суспільства, життя якого було максимально ідеологізоване і політизоване. Звідси їхня стійка звичка сприймати кандидатів через їхні ідейні погляди і політичні програми. Усе це не могло не відбитися на особливостях позиціювання вітчизняних претендентів на виборні посади, на їхніх політичних програмах і рекламному іміджі» [6, с. 382].

У зв'язку з цим, кожен український політик у нових умовах прагнув дотримуватися визначеної ідейної орієнтації, вписуватися в існуючі ідейно-політичні реалії. Проте, ідейний фактор у наш час все ж поступово відходить на другий план, а багато представників української політичної еліти змінюють свої погляди, пристосовуючись до нових політичних реалій [68].

Тому, в умовах утвердження *вільного політичного ринку влади* виникає потреба в *яскравих лідерах*, які володіють високим рівнем професіоналізму і патріотизму, мають високі моральні якості.

Адже, у нашому минулому тоталітарному режимі був широко розповсюджений тип лідера, який дотримувався лише позиції більшості і завжди з нею погоджувався. Вони не різнилися сильно один від одного ні в зовнішньому вигляді, ні в одязі, ні в поведінці тощо [98].

На прикладі постійних змін ціннісних орієнтацій Президентів України продемонструємо тенденцію *особистісної* трансформації політичного лідерства. А саме, продемонструємо *перехід від ідеократичного типу лідерства*, який характеризується «орієнтованою на панівну ідеологію партії, церкви та інших соціальних інститутів, які продукують, розвиваються та захищають тоталітарний режим» [114, с.330-331]) та *харизматичного типу лідерства*, який характеризується орієнтацією на особливі якості особистості, до *етичного типу лідерства*, який характеризується високим рівнем

морально-етичної поведінки політичних лідерів та визнанням ними демократичних цінностей.

Для цього розглянемо, як науковці умовно поділили пострадянських політичних лідерів на два види - «лідери-прагматики» і «лідери-маріонетки» [93]. Ми ж розглянули ці характеристики політичних лідерів у контексті особистісного типу трансформації політичного лідерства в Україні у період з 1991 року по 2014 рік (див. :Табл.2.1).

Таблиця 2.1
Характеристики особистісної трансформації політичного лідерства в Україні (1991 – 2014 рр.)

політичний лідер – Президент України	стиль управління	визначні успіхи	тип лідерства
Кравчук Л.М. - перший український президент; 1991 – 1994 рр.	ліберально-демократичний	утвердження України суверенним суб'єктом міжнародної спільноти	ідеократичний, прагматичний (не мав достатньої підтримки професіоналів)
Кучма Л.Д., другий український президент; 1994-2004 рр.	авторитарний	ухвалення Конституції України	ідеократичний, прагматичний (мав достатню підтримку представників радянського військово-промислового комплексу)
Ющенко В.А., третій український президент; 2004 – 2008 рр.	демократичний	не виконанні програмні положення	ідеократичний, маріонетковий (мав достатню підтримки США та інших західних держав)
Янукович В.Ф., четвертий український президент; 2008-2014 рр. (втратив статус президента України)	авторитарний	не виконанні програмні положення	ідеократичний, маріонетковий (мав підтримку рф)

Джерело: авторська розробка на основі [93;101].

Як бачимо з таблиці 2.1, зазначена *тенденція* особистісної трансформації політичного лідерства вказує на напрям змін у типі лідерства - від ідеократичного і прагматичного до ідеократичного і маріонеткового. При цьому зазначаємо, що ідеократичний тип лідерства залишався превалюючим.

Як приклад, у Президента України Л. Кравчука переважала радянська ідеологія; у Президента України Л. Кучми – пострадянська, ринкова; у Президента України В. Ющенка – ліберально-демократична; у Президента України В. Януковича (з якого знято статус Президента України) – пострадянська, ринково-олігархічна.

При цьому, маріонетковий тип лідерства президентів України В. Ющенка і В. Януковича мали протилежні ціннісні вектори, відповідно - проєвропейський і проросійський.

Продемонстровані трансформаційні зміни в особистісних цінностях і позиціях політичних лідерів України (1991 – 2014 р.) мають *коливальний характер* і лише у 2022 році – до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну вони стабілізувались у діяльності інших резидентів України (див. : Табл. 2.2).

Таблиця 2.2
Характеристики особистісної трансформації політичного лідерства (2014 р. – 2022 р.)

Політичний лідер – Президент України	стиль управління	наочні успіхи	тип лідерства
Порошенко П.О., п'ятий український президент; 2014 – 2019 рр.	демократичний	європейський розвитку держави	харизматичний, прагматичний (має підтримку однодумців професіоналів)
Зеленський В.О., шостий український президент; 2019 р. – т.ч.	ліберально-демократичний	сталий розвиток держави	харизматичний, прагматичний (має підтримку ідеологічних однодумців)

Джерело: авторська розробка.

Як видно з таблиці 2.2, *особистісна трансформація політичного лідерства* на цьому історичному етапі розвитку України відбулась з *харизматичного типу на прагматичний*. При цьому, ці характеристики також не є однаковими для кожного із зазначених політичних лідерів. Адже, вони ґрунтуються на різних політичних цінностях і позиціях, зокрема:

- у Президента України П. Порошенка вони ґрунтувались на підтримці професіоналів-сподвижників;

- у Президента України В.Зеленського - на підтримці ідеологічних сподвижників, які мають чітко визначену мету щодо забезпечення політичної стабільності в державі.

Таким чином, *тенденція особистісної трансформації політичного лідерства* в Україні вказує, що до повномасштабного вторгнення рф в нашу державу, за останні тридцять років, відбулися складні коливальні переходи. Це:

- перший перехід (зміна) від прагматичного до маріонеткового типу лідерства;

- другий – від ідеократичного до прагматичного;

- третій - від ідеократичного до харизматичного, але не до *етичного*.

І лише нині українське суспільство перебуває на стадії четвертого переходу - під час війни з рф. Цей перехід відбувається від прагматичного типу політичного лідерства до етичного, яке прагнуть демонструвати лідери парламентської партії «Слуга народу».

Підтвердженням цьому є той факт, що на практиці політичні лідери демонструють більше *прагматизму*, що надає їм відповідних переваг у політичній конкуренції і створює умови для більш ефективної діяльності. Однак, недостатніми є темпи переходу до етичного типу лідерства, який є більш прогресивним і в сучасному світі має переважати над прагматичним, не виключаючи його.

Для України це має особливе значення. Адже, 23 червня 2022 року наша держава набула статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Ця подія пришвидшила процеси імплементації демократії як суспільної цінності і змістила пріоритети з особистісних інтересів до суспільних, а також - до цінностей самовираження українського народу.

Аналізуючи демократичні цінності, зарубіжні науковці помітили їхню трансформацію у бік посилення громадянської активності у державних

справах. Як приклад розглянемо їхні погляди за допомогою таблиці (див.: Табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Трансформація демократичних цінностей у поглядах зарубіжних науковців

<i>науковці</i>	<i>вид демократії</i>	<i>базові цінності</i>
Л.Даймонд, К.Поппер, Ф.Фукуяма	ліберальна	- індивідуальна самореалізація - свобода, - рівність перед законом, - толерантність, - приватна власність
Н.Боббіо, Е.Гідденс, Дж.Кін	соціальна	- основні права і свободи людини, - справедливість і солідарність, - рівність соціально-економічних можливостей
Р.Даль, Д.Трумен, Д.Рісмен	плюралістична	- співпраця й об'єднання, - плюралізм, - конкуренції і довіра до опонентів, - прагматизм, - компроміс
Т.Дай, К.Маннгейм, Й.Шумпетер	елітарна	- вільна політична конкуренція, - компетенція і відповідальність еліт, - рівність потрапляння до еліти на основі заслуг, - спроможність і талант
Ю.Габермас, Ю. Гуман, Д.Томпсон	деліберативна	- політична активність, - зацікавленість, - самовизначення
Б.Барбер, К.Пейтмен, Н.Пулантзас	учасницька	

Джерело: авторська розробка на основі [157].

Як бачимо з таблиці 2.3, демократичні цінності у XXI столітті у наукових поглядах зарубіжних дослідників набули своєї трансформації від діберальної до учасницької демократії та - від індивідуальної самореалізації до самовизначення кожного зацікавленого громадянина у її збереженні і захисті.

Особливо нині, в період російсько-української війни ця тенденція яскраво виражена, коли країни демократичного світу, захищаючи України від зовнішнього агресора, підтверджують своїми діями наявність демократичних цінностей.

Цікавими є порівняльні характеристики щодо активності українців у захисті демократії. Так, наприклад у 2018 році більшість із них не проявляли активності [25], а у 2023 році, навпаки, виявили бажання особисто долучатися до процесу повоєнної відбудови нашої держави [173].

Така активізація громадянського суспільства свідчить про формування нових демократичних цінностей у політичній еліті і політичних лідерів нашої держави. Зокрема, це проявляється у необхідності посилення прозорості в діяльності публічних органів влади [87].

Відкритість і прозорість у діяльності органів влади є вимогою часу і наближає переможний мир для України у російсько-українській війні. Ці принципи є особливо важливими в сучасному політичному менеджменті і є характеристиками якості діяльності представницьких органів влади, зокрема, парламенту.

Для прикладу зазначаємо, що серед парламентів держав-учасниць ЄС найбільш відкритим є парламент Королівства Бельгії. За нашим аналізом він має переваги за такими індикаторами, як:

- висвітлення роботи парламенту через інноваційні інструменти діджиталізації;
- демонстрація обговорення законопроектів та прийнятих законів;
- залучення громадських організацій до законодавчих процесів;
- звітність парламенту перед народом шляхом надання статистичних даних про діяльність Сенату, Комітетів та Палати Представників.

Федеральний Парламент Бельгії, як приклад, активно залучає громадян до засідань у парламенті, наочно демонструючи їм роботу парламентарів. Засідання ведуться кількома мовами - бельгійською, французькою, нідерландською мовами, даючи можливість всім лінгвістичним групам

висловити свою позицію. При цьому на офіційному сайті Парламенту, ті самі засідання можна переглянути на інших мовах, що дає можливість іншомовним громадянам зрозуміти і дізнатись про предмет обговорення.

Робота Парламенту Бельгії підкріплена нормативно-правовими актами та Конституцією, що висвітлюються поряд із прийнятими законами та характеризують легітимність роботи державних установ Королівства.

Отже, ВР України може взяти до уваги позитивні аспекти функціонування парламентів демократичних країн задля створення власної сильної законодавчої інституції в нашій державі.

3. У настановах політичних лідерів за період незалежності України також відбулися якісні зміни. Раніше вони мали ситуативний характер, який змінився на системний, стандартизований та науково обґрунтований.

Особливо яскраво це підтверджується діяльністю сучасних політичних лідерів, спрямованою на формування відповідного *політичного іміджу*, в якому важливу роль відіграють *легенда, позиція й установка*.

Легенда є найголовнішою. Саме вона дозволяє політику втримувати свій імідж, менше витратити часу і зусиль на рекламу у виборчій кампанії; робить його популярним і впізнаваним; складається з загального враження про людину; формується на рівні підсвідомості.

Науковці стверджують, що «гарна легенда створює ситуацію, коли людині прощають деякі слабкості і помилки. За політичною діяльністю, як правило, стоїть легенда. Це може бути серія вчинків, дуже важливих для людей, реакції на події в країні, чітко сформульовані ідеї та гасла. Політична ідея – це найголовніше надбання політичного діяча. Ідея може бути своя, або запозичена. Політичні ідеї, насамперед, зв'язані з особливостями суспільного розвитку і державного устрою, системою цілей і способів їхнього досягнення. Усі ці складові допомагають залишити слід у пам'яті і серцях людей, допомагаючи їм зробити свій вибір» [60, с.42].

Тобто, формування політичного іміджу – не одноактний процес. Він проходить певну кількість етапів, під час яких визначають цілі, базову політичну платформу політичної партії. Ці етапи включають:

- збір й аналіз інформації;
- адаптацію кандидата до задано образу (легенди);
- апробацію легенди, коли кандидат намагається вжитися в роль та визначити для себе ступінь комфортності;
- апробацію створеного іміджу на електораті;
- аналіз про імідж політика, отриманий з різних джерел;
- корекцію іміджу, кінцеву версію, яка буде запропонована виборцям [100].

Вітчизняний вчений Почепцов Г.Г. виділяє у цьому процесі ще один етап – «позиціонування, який розглядає як виокремлення в суб'єкті тих характеристик, яких найбільше потребує споживач» [117 с. 113-114].

Відповідно, автор пропонує шукати найбільш ефективні методи впливу на свою аудиторію. «Одним із них є вихід на лідерів думки, коли робота з 10-20 % аудиторії реально закриває увесь необхідний масив. Не менш значущою є технологія позиціонування (виділення в суб'єкті тих характеристик, яких найбільше потребує споживач). Зasadничим при цій комунікації є поняття аудиторії. Саме з точки зору аудиторії відбирається канал комунікації.

Приклад: у період виборів М. Тетчер було встановлено, що її електоратом є кваліфікований робітничий клас, тому агітацію здійснювали через випуски вечірніх телевізійних новин, як улюблених програмах цього електорату. Завдяки позиціонуванню відбувається переміщення суб'єкту в сприятливе для нього інформаційне середовище. Адже чужий, невідомий і незнайомий суб'єкт є потенційно небезпечним для споживача. Тому завдання іміджмейкерів – перетворити його на знайомий і потрібний образ. Позиціонування проходить під гаслом, а що це дає для мене» [117, с. 113-114].

Для підтримки іміджу кандидата на виборну посаду деякі аналітики пропонують враховувати *принцип визначеної відповідності рівнів їх*

інтелектуального розвитку. Наприклад, Г. Ділігенський намагається пояснити, чому успіх приходить до тих кандидатів, інтелектуальний рівень яких не особливо відрізняється від рівня середнього виборця. Науковець вважає, що при різкому відриві лідера від виборців, він відразу втрачає в них підтримку. Це пояснюється тим, що лідер завжди залежить від своєї команди і тому він повинний виявляти конформізм до групових цінностей й очікувань. Однак, для людей із сильним інтелектом ця позиція є неприйнятною. Адже, сила розуму, або творчий потенціал передбачають ухвалення нових неочікуваних рішень. Це є неприйнятним для виборців. Вони хочуть бачити кандидата, який зрозумілий їм і передбачуваний. Тому люди, які володіють сильним розумом, як правило, не йдуть у політику, а йдуть у науку, літературу, публіцистику тощо [100].

Для того, щоб понизити імідж конкурента і створити негативну політичну рекламу використовуються різні методи, які нині широко розповсюджені і теоретично обґрунтовані. Найефективнішими і такими, що найчастіше використовуються на практиці, можна вважати такі:

- метод «клапана». Цей метод характеризується переключенням суспільної думки з позитивної інформації на негативну. Тому так буває, що сильні кандидати, які мають слабку інформаційну команду, можуть програти вибори;

- метод «живої мішені». Цей метод характеризується трансфертом негативної інформації з одного кандидата на іншого;

- метод «краплі». Цей метод постійного інформування про одне й теж саме викликає у споживача інформації відповідний негативний образ;

- метод «підказки». Цей метод особливо часто застосовують для роботи з масовою аудиторією, для якої готують різноманітні підказки і таким чином створюють ситуацію успіху для конкретної кандидатури;

- метод «резонансної технології». Цей метод ґрунтується на принципі резонансу, коли споживач інформації неочікувано нею зацікавлюється [117].

Для зниження іміджу конкурента також застосовуються й інші методи та технології маніпулятивного характеру, серед яких методи нав'язування критеріїв оцінки, впливу на громадську думку при проведенні соціологічних досліджень, побічного інформаційного впливу тощо.

«Сучасна практика формування представницького іміджу лідера або партії володіє широким арсеналом дійових засобів від професійно поставленої політичної реклами до системи паблік рілейшнз. Використовуються вже апробовані методи «розкрутки кандидата», його «подачі» і «продажу», «зниження іміджу конкурента», «війни компроматів» тощо. В сучасній політичній боротьбі нерідко застосовуються і «брудні» технології, вивчення яких допоможе протистояти їх впливові на громадську думку» [5, с. 374].

Таким чином, трансформація політичного лідерства, що відбувається на особистісному рівні вказує на її соціокультурний етичний вектор спрямування. Тобто, на пріоритетність демократичних принципів реалізації публічної влади в державі. Хоча, при цьому, у більшості політичних лідерів є розуміння, що демократія не є ідеальною формою правління. Адже, багато мислителів минулого, не будучи противниками демократії, застерігали від прихованих у ній недоліків і загроз.

Відомі філософи і вчені вважали, що демократія:

- це найбільш корумпована форма правління (Платон);
- це найнижча форма правління, яка може переродитися в тиранію (Аристотель);
- це прихована небезпека для людської свободи (А. де Токвіль).

Але при цьому відома думка відомого англійського політика-політичного лідера - У. Черчілля, який все ж вважав, що кращої моделі, ніж демократія, не існує, не зважаючи на її недоліки.

Принципи демократії утверджуються, відповідно:

- верховенством права, тобто існуванням закону для людини, а не людини для закону, гарантіями прав особистості від свавілля політичної влади;

- плюралізмом, тобто можливістю існування різних думок, партій, організацій, ідеологій тощо, які вільно порівнюються і змагаються між собою;
- поділом влади на виконавчу, законодавчу, судову, що створює систему “стримувань та противаг” у державі;
- принципами:
 - представництва, коли безпосередня демократія реалізується у сучасних державах через референдуми;
 - взаємозв’язку свободи і відповідальності, прав і обов’язків, коли кожний має право на самореалізацію ;
 - забезпечення інтересів більшості при гарантуванні прав меншості, коли кожний має право відстоювати власну позицію;
 - гласності і врахування громадської думки, коли засоби масової комунікації залишаються незалежними від впливу влади, державні діячі відкриті для критики з боку суспільства, приниження особистої честі і гідності караються законом, дотримуються загальноприйнятні норми моралі та відносин між людьми.

Застосування демократичних принципів у публічній владі потребує зміни не лише у поведінці політичних лідерів, а й у *культурі взаємодії публічної влади і суспільства*, яка має своєю особливістю часту відставку посадових осіб за порушення етичних норм поведінки, чинного законодавства, термінів і якості інформування суспільства про приватне життя.

Нині в українському суспільстві - це запит на *справедливість і солідарну відповідальність*, адже не можна виграти війну, коли суспільство сумнівається у своїй у державі. У влади не можуть бути заплющені очі [35].

Тому, у політичному просторі сучасної України має відбуватися *трансформація політичного лідерства у напрямі відкритості, прозорості, підзвітності*, а трансформація представницької демократії - у напрямі *плюралістичної демократії, найбільш прогресивної*, що ґрунтується на *принципі поліархії (влади багатьох) і сприяє формуванню різноманітних інститутів контролю над діяльністю політичних лідерів.*

За принципом поліархії, влада в державі має:

- залишатися розподіленою на три гілки (законодавча, виконавча, судова);
- обиратися лише на конкретний термін часу, згідно чинного законодавства;
- бути відповідальною й реалізувати нові управлінські практики, такі як достроковий відзив, відхід у відставку, розпуск.

Поліархія закріплює в державі принцип змінюваності, покладений в основу закону циркуляції еліт В.Парето [20], згідно якого *еліти постійно змінюються і, тим самим, сприяють постійному розвитку держави і суспільства.*

У політології визначення еліти далеко не однозначне. Це :

- «люди, які отримали найвищий індекс у сфері своєї діяльності (В. Парето); користуються в суспільстві найбільшим престижем, статусом, багатством (Г.Лассвелл); керують суспільством завдяки притаманним їм винятковим якостям (Ж.Сорель);
- особи, які інтелектуально чи морально стоять над масою, мають розвинуте почуття відповідальності (Х. Ортега-і-Гассет); наділені владою (А.Етціоні); мають формальну владу в організаціях, що визначають суспільне життя (Т.Дай);
- особистості, орієнтовані на владу, правлячий клас (Г. Моска); професійно керують справами суспільства і врегульовують конфлікти (Дж.Сарторі); володіють харизмою (З.Фрейд);
- творча меншість суспільства (А.Дж.Тойнбі); меншість, що здійснює найбільш важливі функції в суспільстві (А.Келлер); меншість, що посідає найвищі позиції в системі ключових соціальних інститутів (М.Паренті, Р.Міллс);
- активна й авторитетна аристократія для організації пасивної меншості (В.Липинський)» [19, с. 54-55].

Тобто, елітарні особистості - це основні політичні актори в державі і суспільстві; політичні елітарні особистості відіграють важливу роль у творенні й об'єднанні нації, досягненні політичного успіху і соціально-економічної позитивної динаміки в країні. Саме вони є уособленням найважливіших сутнісних рис політики, таких як влада, авторитет, вплив, керівництво, представництво, дають можливість *політичній еліті* справляти значний вплив на розвиток країни.

«Еліта політична – відносно невелика, внутрішньо диференційована, інтегрована група осіб (або сукупність груп), що концентрує у своїх руках значну політичну владу. Вона безпосередньо бере участь в ухваленні і здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або дією на неї. На відміну від еліти правлячої політичної, яка представляє певну групу суспільства (керівники держави, члени уряду, депутати законодавчого органу) і концентрує у своїх руках державну владу та відповідає за вироблення стратегії розвитку всієї системи» [19, с. 55].

Природа політичної еліти полягає у її боротьбі за здобуття і реалізацію влади. Тому, у демократичних суспільствах вона підлягає обов'язковій ротації, як правило, на виборах - загальнонаціональних чи місцевих.

Що стосується України, то нами встановлено, що за роки незалежності України відбулось 23 загальнонаціональні виборчі кампанії, з них: 7 президентських, з яких 1 - дострокові, 1 – позачергові; 8 парламентських, з яких 4 - дострокові; 8 місцевих, не рахуючи всіх проміжних, дострокових, повторних [45].

Це підтверджує наявність *принципу змінюваності у владі* в Україні, що сприяє частій зміні політичних лідерів на посадах в ОДВ, ОМС, ПОВ, тобто постійному пошуку кращих політичних лідерів до інститутів публічної влади та до складу політичної еліти.

Прикладом реалізації *принципу змінюваності* політичних лідерів в Україні є той факт, що на деяких державних посадах змінилося по 5-6 керівників за 2023 рік [77]. Дослідниками також встановлено, що найбільш

нестабільними у 2021-2023 рр. були посади керівників обласних адміністрацій, генерального прокурора та міністрів [77].

Також, слід відзначити появу в Україні такого нового явища, як *достроковий відзив та відставка*. Однак, на жаль, ці процедури не завжди відбуваються зі звітністю політичних лідерів перед суспільством і тому деякі з кадрових перестановок сприймаються громадянами, як політичні, а не як професійні. Але вони все ж мають місце. І ми визнаємо, як *позитивну тенденцію в трансформації політичного лідерства на особистісному рівні, яка стає новою практикою в кадровій політиці держави*.

У цілому сукупність таких нових принципів, як прозорість, відкритість, підзвітність, поліархія, змінюваність, сприяють формуванню нового політичного простору в державі з якісно новими політичними лідерами і політичною елітою, що забезпечують реалізацію засад плюралістичної демократії, розвинутої у більшості демократичних держав світу.

Як вважають зарубіжні автори, практичне втілення плюралістичної демократії у публічну владу сприяє підвищенню «економічного добробуту, урбанізації, індустріалізації, диференціації професійної діяльності та зростанню валового національного продукту» [190, с. 19].

Тому, вирішення питань державної кадрової політики слід вважати однією з тенденцій трансформації політичного лідерства в Україні, що відбувається на ґрунті відповідальності, змінюваності, відкритості, прозорості, підзвітності і характеризує його особистісний рівень, який суттєво змінює поведінку політичних суб'єктів, зокрема, політичних лідерів й політичної еліти.

Особливу важливість це має у період оголошеного воєнного стану в Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну [48].

Це сприяє інтенсифікації зростання політичного лідерства в регіонах країни та переформатування і структурування взаємовигідного транскордонного партнерства [191].

Нині, особистісна трансформація політичного лідерства набула європейському вектору реформ й активізувалась у відносинах Україна-ЄС-НАТО. Це потребує підвищення рівня інституціоналізації лідерів (еліти), їх суб'єктності у здійсненні модернізаційних перетворень, які можуть сприяти «оновленню кадрового складу статусно-рольової сітки за рахунок залучення потенціалу молодіжних лідерів та проведення люстрації; створенню умов формування режиму партнерської співпраці з громадянським суспільством та бізнес-структурами, на засадах взаємного визнання зобов'язань і відповідальності щодо модернізації політичної системи в умовах глобального розвитку; формуванню дієвого інституціонального середовища, що дозволить підвищити рівень відкритості внутрішньоелітної взаємодії, оптимізувати практики комунікації із громадянським суспільством та надати послідовності процедурно-технологічним аспектам процесу політичної модернізації; ініціюванню національного проекту модернізації, що відповідає сучасним тенденціям глобального розвитку; активізації мобілізаційного та консолідаційного потенціалу громадянського суспільства через підвищення рівня національної самосвідомості та політичної ідентичності» [177, с. 130].

Як висновок зазначимо, що особистісний вид трансформації політичного лідерства в Україні утворює *нові традиції* у діяльності політичних лідерів і політичних інституцій (політичних партій, парламенту, уряду), такі як:

- руйнування старих правил і норм соціальної взаємодії всередині політичних організацій і назовні, що ґрунтуються не на ситуативних рішеннях, а на нормативно визначених актах (домовленостях, угодах тощо);
- встановлення норм відповідальності політичних лідерів у процесі виконання власних повноважень, що закріплюються у нормативних актах;
- системне оприлюднення досвіду діяльності політичних лідерів у засобах масової комунікації;
- нормативне врегулювання прозорості і підзвітності у діяльності політичних лідерів;

- проведення системного моніторингу суспільних інтересів громадян держави.

2.2 Інституційне забезпечення статусу політичних лідерів як суб'єктів політики

Розвиток політичного лідерства має давню історію (V ст. до н.е.). І, як зазначають українські науковці, в усі історичні часи приділялось достатньо уваги формуванню політичних лідерів через їх виховання; вивчались й обґрунтовувались засади діяльності різних політичних лідерів; розглядалась динаміка розгортання протиріч і парадоксів у державі, за результати якої у рівній мірі несуть відповідальність і лідери і громадяни [40].

Вперше Томас Гоббс висловився про управлінську еліту як *можливого суб'єкта політичного лідерства*, Він зазначив, що еліта є штучно визначеною особою, яка визначається верховною владою. Його ідеї вподальшому були розвинуті Джоном Локком, який вважав, що народ є сувереном держави й уповноважує лідера виконувати його волю.

Відтоді практично, політичне лідерство сприймається як ефективне виконання відповідних делегованих державою функцій [40].

В Україні велику роль у формуванні наукової думки про лідерство й еліти мала історична і політична спадщина П.Орлика, М.Костомарова, М.Драгоманова, І.Франка, М.Грушевського, В.Липинського, В.Винниченка та інших.

У сучасних умовах ця проблема набула значимості одного з пріоритетів сучасної Української держави, яка має не аби яку актуальність, тому що перехідний період нашої держави потребує зміни взаємовідносин у форматі “народ – влада”.

Відповідно до потреб українського політичного ринку відбувся поворот від вербального політичного лідера перших років незалежності до іміджу

«лідера-прагматика». І далі зростає інтерес до політичних лідерів, що можуть викликати симпатії у більшості населення і значною мірою відповідати образу «ідеального лідера», який повинен бути високим професіоналом, моральною і патріотичною особистістю, відповідальною перед своїм народом, здатною об'єднати зусилля багатьох для кардинального поліпшення внутрішнього і зовнішнього становища країни.

У результаті проведення сучасних революцій напочатку XXI століття в Україні («Україна без Кучми», «революція на граніті», «помаранчева революція», «Революція Гідності»), а також повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року, якісно змінилось ставлення політичної еліти і політичних лідерів до виборців; воно стало більш демократичнішим; більшого значення набули європейські цінності. Це підтверджують, зокрема, результати сучасних досліджень, в яких зазначено, що сучасне покоління молоді є більш освіченим і тому менш матеріально залежним.

У результаті таких змін відбувся політичний рух держави до євроінтеграції, посилився рух за національно-громадянську ідентичність у суспільстві, відбувся розвиток громадянської та соціальної активності, урізноманітнилися способи взаємодії між різними секторами громадянського суспільства й інститутами держави.

Це потребувало інституційного забезпечення статусу політичних лідерів як суб'єктів політики і відповідно структурних змін у політичному лідерстві, які вказують на тенденції:

- встановлення відповідальної морально-етичної поведінки політичних лідерів в умовах переходу від пострадянського способу публічного управління до ринкового;

- розвиток соціального партнерства як нової цінності політичного лідерства;

- чіткіше структурування політичного простору держави в умовах переходу від абстрактних та напіваабстрактних партійних програм до прозорих і зрозумілих кожному члену політичної партії і пересічним громадянам.

Розглянемо кожну з цих тенденцій окремо.

1. *Встановлення відповідальної морально-етичної поведінки політичних лідерів* в умовах переходу до ринкового способу публічного управління підтверджується зміною їх поведінки, що характеризується «духовно-ідеологічною сферою, яка включає такі складові, як політична свідомість, політична ідеологія, спадково-рефлекторні реакції, звички та навички» [28, с.72].

Поведінка політичних лідерів залежить від політичної свідомості і політичної ідеології, які є її базовими компонентами. І тому важливим є правильний її вибір між імпульсивною, нормативною та відповідальною.

Встановлено, що імпульсивний тип поведінки характеризується емоційною неврівноваженістю; нормативний - впорядкованістю, стійкістю, стабільністю соціальної взаємодії; відповідальний - особистісною зрілістю.

Як свідчать результати досліджень вітчизняних науковців, поведінка політичних лідерів в Україні є достатньо відповідальною [62], але все ж не на такому рівні, як це має місце у провідних демократичних державах світу.

Для досягнення кращих результатів у нашій державі має суттєво змінитися поведінка представників народу, які обираються на загальнонаціональних виборах. Вона має стати морально відповідальною, прозорою, підзвітною, нормативною.

У світовій практиці парламентаризму є три основні моделі регулювання поведінки членів парламенту. Це, зокрема:

- модель створення судового органу, що характеризується контролем за дотриманням депутатами норм етики у їх професійній діяльності;

- модель саморегулювання парламенту, що характеризується створенням у його структурі спеціального парламентського комітету з питань етики депутатської діяльності;

- модель, яка поєднує у собі елементи перших двох і має незалежний спеціалізований орган, який розслідує справи та звітує перед парламентом, але

санкції за їх порушення (у разі виявлення) накладає спеціально створений комітет парламенту [184].

До прикладу, у США, у Палаті представників, відповідно до Кодексу службової поведінки посадові особи та штатні службовці зобов'язані завжди поводитись у спосіб, що відображає непідкупність палати.

У Канаді, у Палаті громад, міністри та парламентські секретарі зобов'язані дотримуватись відповідного Кодексу з урегулювання конфлікту інтересів та працевлаштування. У разі їх порушення на парламентарів накладаються доволі значні фінансові санкції [154]. Після їх звільнення зі служби вони також мають дотримуватись етичних стандартів, які контролюються з боку громадського сектору.

У Великій Британії діє Кодекс поведінки членів парламенту, який визначає загальні норми громадського обов'язку, особистої поведінки та встановлює обов'язок реєструвати власні капіталовкладення. Кодекс містить також загальні заборони щодо корупції.

Таким чином, правила поведінки депутатів у багатьох парламентах світу регулюються різними правовими актами, моральними кодексами, окремими правилами етики. Для уніфікації їх поведінки науковцями було запропоновано Вестмінстерську (англійську) і поведінкову (американську) моделі управління які, в свою чергу, передбачили застосування нових форм, методів і структур в управлінні та механізмів дебіюрократизації поведінки управлінців різних рівнів, зміну їхніх функцій і повноважень.

Застосування таких моделей в публічному управлінні і публічній політиці забезпечило у провідних демократичних державах світу прихід до влади людей з іншими поведінковими звичками (моральними та відповідальними) та спроможністю забезпечити контроль власної діяльності на законодавчому рівні.

У них сформовані такі цінності, як «входження до європейської системи безпеки; радикального перетворення на шляху демократичного розвитку; вдосконалення політичної системи та сфери захисту прав людини;

формування сучасної моделі менеджменту та ведення бізнесу; закріплення міжнародного образу країни як конкурентоспроможної та інвестиційно-привабливої» [27, с. 123-128], а також цінності «уособленням гуманізму, духовності, толерантності, свободи слова та інших цінностей, завдяки яким демократія здобуває прихильників в усьому світі» [42].

Моральна відповідальна посадова особа у представницьких органах влади (парламентар, депутат, мер, президент тощо) має бути сумлінною. Вона має глибоко усвідомлювати наслідки своїх вчинків, керуючись нормами моралі. Вона, як правило, формується в процесі виховання і є продуктом суспільно-політичної системи в державі.

Тому важливим для українського парламенту постає завдання щодо формування нових політичних традицій щодо усталених норм політичної поведінки, політичних цінностей, ідей, звичаїв, які передаються наступним поколінням.

«У традиціях концентруються ті елементи політичного досвіду, які об'єктивно відповідають інтересам і цілям суспільства, визнаються ним і закріплюються як нормативні настанови. Змінюються вони або поступово (в процесі довготривалого суспільного розвитку), або швидко (у періоди докорінних суспільних перетворень, коли на зміну усталеним приходять інші ідеї і цінності)» [28, с.72].

Саме відповідальна поведінка політичного лідера формує нову традицію в суспільстві, таку як політичне лідерство, яка виявляється:

- «зрілістю особистості та її спроможністю діяти усвідомлено й вільно, приймаючи відповідні власні рішення та обираючи різні цілі і способи, методи і стилі їх досягнення;

- схильністю до задоволення інтересів суспільства і кожної людини окремо;

- дотриманням норм і законів, якісним виконанням покладених обов'язків;

- здатністю до саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку, розуміючи мотиви власних вчинків і їх результатів, усвідомлюючи власні можливості у впровадженні сили протидії змінам» [63, с. 54 -55].

Науковці стверджують, що відповідальна поведінка політичного лідера залежить від:

- якісних характеристик організації, що сприяє вдосконаленню і здійсненню управління;
- визначених індикаторів якості державно-адміністративного управління;
- результатів державної кадрової політики, що є підґрунтям сутнісних характеристик соціального партнерства;
- умов створення ефективної системи прозорих і зрозумілих правил і норм [180].

Визнання українським суспільством і державою пріоритетності європейських цінностей, призводить до необхідності формування та розвитку нового типу політичного лідерства, відмінного від існуючого впродовж багатьох років, яким було ідеократичне та харизматичне.

Цей новий тип політичного лідерства – етичний. Він виявляється у нових характеристиках, таких як:

- повага до етичних переконань і цінностей, гідності і прав інших людей;
- відкритість і підзвітність (транспарентністю) політичних лідерів.

У більшості громадян цей вибір ґрунтується на буденній свідомості. На відміну від політичних експертів, у яких він ґрунтується на політичній і теоретичній свідомості, в основі яких лежить доказова база. Наприклад така, як міжнародні індекси демократичного розвитку, соціально орієнтованого партнерства, морально-етичних норм поведінки тощо.

Розглянуті нами раніше показники індексів демократії, сприйняття корупції, інновацій у їх динаміці засвідчили, що вони суттєво не змінилися за останнє десятиріччя, що засвідчило про повільні темпи соціокультурної трансформації політичного лідерства в нашій державі. Однак, ці показники

вказали на те, що вибір українського суспільства на останніх парламентських і президентських виборах більше пов'язаний із молоддю нашої держави, якій довірили своє майбутнє більшість виборців.

Українська молодь є достатньо освіченою, прагматично мислячою – такою, що прагне розбудовувати демократію в державі, соціальне партнерство й управління якістю. Вони більш орієнтовані на демократичні нематеріальні цінності. Це дає підстави стверджувати, що в Україні політичне лідерство трансформується у загальнонаціональну цінність і, як результат, сприяє забезпеченню завершення системних реформ у державі.

Перехід до ринкових відносин, зокрема, сприяє структурній трансформації політичного лідерства в Україні шляхом зміни поведінки головних суб'єктів політичної системи, якими виступають політичні лідери, які є представниками політико-управлінської еліти і суб'єктами політичного лідерства.

2. *Розвиток соціального партнерства як нова цінність у політичному лідерстві* характеризується переходом від харизматичного типу лідерства до етичного шляхом посилення *соціального партнерства*, що формується в умовах створення:

- різноманітних фондів підтримки першочергових суспільних потреб;
- відкритої бази даних про надання різноманітних послуг у державі і в громадах;
- нормативно-правових актів, планів і програм розвитку підприємництва.

Формуючи відносини в державі на засадах соціального партнерства, влада отримує стає джерело фінансування власних потреб і формує прозорі й ефективні відносини з суспільством і бізнесом, який зможе вийти з тіньового сектору. А це означає, що він зможе усунути велику кількість процедур, які є неприйнятними у розвинених демократичних державах.

Це, зокрема:

- проведення операцій з готівкою без обліку;
- приховування доходів;

- збільшення видатків;
- виплати неофіційної заробітної плати;
- заниження ціни акцій;
- хабарі і відкати;
- відмивання коштів;
- підпільне виробництво;
- незаконна господарська діяльність;
- шахрайство;
- незаконні ринки збуту та ін. [158].

Як бачимо, тіньова економіка - це сукупність видів економічної діяльності, заборонених законодавством України.

Оцінки рівня тіньової економіки до війни України з РФ свідчили, що як мінімум чверть української економіки знаходилась у тіні [4]; за іншими джерелами - до половини, тоді як у європейських країнах вона складає десятку частину [78].

За час війни тіньова економіка не зменшилася, а навпаки – зросла. Але у воюючій країні, коли існує два фронти – військовий та економічний, потрібно перемагати одночасно на обох.

На економічному фронті має відбутися демонополізація та дерегуляція (спрощення регуляторних процедур). Адже, як стверджують науковці, зниженню частки тіньової економіки сприяє підвищення рівня довіри до владних інституцій та зменшення державного регуляторного тиску на бізнес.

Вони також вважають, що адміністративними методами детінізація не досягається. Це можливо лише за умов зміни економічної моделі - з *мобілізаційної економіки*, яка передбачає велику роль держави, у *кластерну модель економіки*, в якій перемагає внутрішнє споживання на свій внутрішній продукт [172].

У Польщі, наприклад, гміни отримали відповідний правовий статус, майно, яким можуть самостійно розпоряджатися. Також вони залишають собі велику частину коштів від зібраних на місцях податків. Це дозволило

зробити цивілізаційний стрибок у напрямі західних демократій і протягом двох десятиліть збудувати одну з динамічних економік Європи. Завдяки інноваційній економіці вдалося викликати інтерес підприємців у формі кластеризації і співробітництва в області охорони здоров'я, туризму, будівництво, а також у галузях промисловості, у тому числі в секторі високих технологій (ІТ, біотехнології, фармакології).

Прикладом для цього послужила скандинавська модель, яка з 30-х років минулого століття реалізує *модель вільного ринку соціальної держави*, в якій громадяни віддають велику частку своїх доходів державі, якій довіряють і діяльність якої контролюють, в обмін на безкоштовні соціальні блага.

У Скандинавських країнах (Швеція, Фінляндія, Норвегія) наявний:

- високий рівень довіри, відповідальності, дотримання законності;
- суворий контроль податковими інспекціями;
- відсутність готівкових розрахунків (вважається, що розплата готівкою є асоціальним діянням);
- відсутність недовіри між партіями та помітних класових протистоянь;
- наявність якісних послуг (освітніх, медичних тощо);
- захист професійних спілок.

Основні зобов'язання зі здійснення соціальної політики покладаються на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, недержавні організації та громадські об'єднання, які забезпечують високий рейтинг цим країнам, зокрема, за рівнем щастя населення, який включає оцінювання таких показників, як: соціальна підтримка; ВВП на душу населення; свобода життєвого вибору; тривалість життя; сприйняття корупції; щедрість населення.

Скандинавська модель вважається *«третьім шляхом» розвитку, який поєднав у собі елементи, характерні капіталізму та соціалізму*. Тобто, такі елементи, як вільний ринок, високі ставки податку, економічна рівність серед населення, універсалізм у підході до створення добробуту для всіх громадян.

Данський соціолог Гюста Еспінг-Андерсен виділив такі три моделі соціальної держави:

- ліберальна (або англосаксонська), до якої належать США, Канада, Швейцарія, Австралія, Нова Зеландія, Великобританія, Японія. В них домінує приватна власність; розвиток ринкових відносин відбувається паралельно з ліберальною трудовою етикою; соціальні програми призначаються для найбільш нужденних, вразливих груп населення;

- корпоративно-консервативна (або континентальна), до якої належать Німеччина, Австрія, Франція, Італія, Нідерланди; вона включає соціальний захист на робочому місці та соціальні видатки, які фінансуються завдяки регульованому страхуванню на роботі;

- соціально-демократична держава загального добробуту (або скандинавська); вона ліквідує соціальну нерівність і захищає всіх людей, які мають однакову цінність для держави, яка *проводить соціальну політику з підтримки загальної зайнятості та вирівнювання доходів населення*. Важливим є те, що всі виплати здійснюються з податків. Ця модель практикується також у країнах Північної Європи (Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія, Швейцарія, Нідерланди) [61].

Практично в усіх демократичних державах світу і в державах-учасницях ЄС реалізуються *моделі соціальної держави*, які ґрунтуються на принципах ринковості, нормативності, партнерства, а також - Концепції субсидіарності (допоміжності), яка отримала юридичне закріплення в нормативних актах ЄС (ст. 5 Договору ЄС), згідно з якою ухвалення рішень в ЄС має бути максимально наближене до громадян.

Тобто, зарубіжний досвід економічного успіху демонструє пріоритетність *принципу субсидіарності* в публічній політиці і в публічному управлінні. Це означає, що всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, мають вирішуватися органами місцевого самоврядування. Якщо вони не можуть бути вирішені на місцях, тоді їх розв'язання передається на вищі рівні державної влади.

Так влада формується за формулою: «знизу вгору». Саме на цій формулі і побудована реформа системи місцевого самоврядування, яка доволі успішно проводилась в Україні до війни з РФ, метою якої визначено забезпечення реалістичності й вимірювання задоволення інтересів і потреб громадян, врахування національних стратегій розвитку нашої держави.

Таким чином, соціальне партнерство стає механізмом досягнення громадської згоди, який забезпечує баланс інтересів працівників, роботодавців та держави. І в соціальній державі він має стати пріоритетним [193]. Його наслідком стає публічність і відкритість не лише органів державної влади, а й державних справ для суспільної, громадянської дискусії. «За таких умов воно набуває значущості не лише важливого засобу та ресурсу напрацювання оптимальних та результативних політико-управлінських рішень, спрямованих передусім на удосконалення соціального буття пересічних українців, а й підґрунтя реалізації принципу співробітництва як основи сучасного державного управління» [111 с. 63].

3. *Чітке структурування політичного простору держави.*

Ця тенденція трансформації політичного лідерства в Україні обумовлена змінами у чинному законі про політичну партію [134], аналізуючи який стає зрозумілим, що він змінювався кілька разів з часу прийняття, а також те, що в ньому помітною структурною тенденцією постає увага до статутної діяльності політичних партій.

Раніше, як зазначають науковці, «історико-культурна спадщина» в суспільній свідомості була сильним бар'єром для структурних трансформацій [156].

Статут політичної партії є базовим у вирішенні практично всіх питань її життєдіяльності. Важливим є той факт, він *затверджує програму партії*, яка може бути змінена лише разом із статутом (стаття 10).

Статут політичної партії, згідно чинного закону України про політичні партії встановлює, відповідно, її повноваження і повноваження її осередків (обласних, міських, районних, первинних). Також він визначає порядок

здійснення внутрішньопартійного фінансового аудиту та порядок прийняття рішення про обрання керівника. А також визначає кількісний та персональний склад керівних і контрольно-ревізійних органів політичної партії або іншого її структурного утворення (стаття 8).

Однак, у ході, проведеного нами, аналізу чинного ЗУ [134], з'ясовано, що статuti політичних партій:

- практично не встановлюють вимог до своїх лідерів;
- не визначають поняття «лідер»;
- не визначають процедуру внесення змін до програм політичних партій.

У зв'язку з цим, пропонується *законодавчо врегулювати* ці питання шляхом внесення сутності понять «політичне лідерство», як спосіб та базовий чинник формування політичного простору в державі та «етичне політичне лідерство», як соціокультурний чинник формування демократичного політичного простору в державі, в якому політичні лідери усвідомлюють і виконують власні програмні документи.

Наближення політичних платформ різних політичних партій сприятиме, на наш погляд, формуванню відповідальної політичної поведінки членів партії, яка стане їх новою цінністю і традицією. Це потребуватиме, відповідно:

- чіткого визначення ідеологій політичних партій, спрямованих на демократичний розвиток держави;
- визнання соціального партнерства цінністю політичних лідерів, що проявляється у соціальній взаємодії політичних інституцій з громадянським суспільством і бізнесом;
- законодавчого утвердження функціональних обов'язків політичних лідерів, які забезпечують рівень довіри суспільства до політичних інститутів влади.

Таким чином, пріоритетними в діяльності політичних лідерів мають стати процеси перетворення політичного простору та його складових -

політичної платформи, соціального партнерства, функціональності обов'язків політичних лідерів.

Політична платформа, як одна зі складових політичного простору, характеризує політичну позицію партії, що виражається сукупністю принципових ідеологічних положень та визначень, які ґрунтуються на відповідних концепціях і теоріях.

У кожній державі політичний простір завжди знаходиться у стані розвитку. В Україні до війни з РФ, цей розвиток був пов'язаний, в основному, з демократичним транзитом; нині – з відродженням національних цінностей держави, які стали уособленням незалежності, свободи слова, гуманізму, духовності, толерантності, інших цінностей, що об'єднують весь демократичний світ.

Узагальнюючи, зазначаємо, що в минулі роки, специфікою перехідного періоду від соціалістичного до ринкового способу державного управління в Україні був демократичний транзит, у результаті якого виникали такі виклики, як поява політичних партій з різними ідеологіями, становлення регіональних і місцевих політичних лідерів, адаптація пропорційної виборчої системи до українських реалій тощо. Нині – це нові геополітичні, екологічні та безпекові виклики, які потребують колективних рішень і формування нового політичного простору, в якому переважають соціокультурні цінності.

Хоча в українському суспільстві є достатній досвід боротьби за демократичні цінності, все ж затяжний період демократичного транзиту сприяє зростанню зневіри в демократію. Це, з однієї сторони є небезпечним явищем, в результаті якого громадяни можуть сприймати авторитарний режим як надійний засіб забезпечення захисту від зовнішньої загрози, а з іншої, навпаки, це може стати ефективним запобіжником від сповзання до авторитаризму. Про таке засвідчують моніторингові дослідження Інституту соціології НАН України й опитування Центру Разумкова, які зазначають, що кількість тих, хто готовий терпіти матеріальні труднощі заради свободи – це половина населення країни. Це достатній показник, який є свідченням

згуртованості суспільства й орієнтованості свідомих громадян на реальні демократичні зміни попри всі проблемні аспекти, пов'язані з діяльністю влади в умовах війни [22].

Така ситуація потребує нового ставлення політичної еліти до свого народу. Вони мають глибоко усвідомлювати, що відповідно до ст. 77 Конституції України, ВР України фактично має припинити свої повноваження в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень. Але, Конституція України підкреслює виключну роль українського парламенту і на підставі положень п. 3 ст. 83 продовжує його діяльність в умовах воєнного стану до початку першої сесії новообраної ВР України.

Тому, ми погоджуємось із думкою вітчизняних вчених про те, що визнання пріоритетності ВР України, її виключної ролі в умовах реальних загроз, повага до вибору народу України, визначають умови проведення наступних виборів до парламенту виключно після скасування або припинення воєнного стану в державі [22].

Таким чином, *структурний рівень трансформації політичного лідерства в Україні* передбачає чітке розмежування компетенцій між лідерами з метою підвищення рівня їх відповідальності та визначення обсягів їхньої роботи та повноважень [182].

Як *висновок* зазначимо, що у структурній трансформації політичного лідерства в сучасній Україні, помітними є тенденції щодо відмови від пострадянського способу публічного управління та утвердження ринкового, розвитку соціального партнерства як нової цінності політичного лідерства, що характеризується більш чіткішим структуруванням політичного простору держави, в якому представлені не абстрактні чи напіваабстрактні програми політичних партій, а конкретні, прозорі і зрозумілі кожному її члену і виборцям; застосування інноваційних функцій управління.

2.3 Технологічні аспекти трансформації політичного лідерства

Особливістю політичного лідерства є багатогранність застосування політичними лідерами різноманітних комунікативних і комунікаційних методів, серед яких значне місце належить психологічним, соціальним, інформаційним. «Лідерство — це не тільки набір неординарних якостей і здібностей лідера, а й особливий вид міжособистісних взаємин, і його вплив є цілеспрямованим і передбачуваним, характеризується тривалістю часу та динамічністю» [94, с. 7]; лідери- це особи «з особливими психофізичними характеристиками, що дозволяють ефективно впливати на суспільство, легально обіймати управлінські посади та визначати стратегії розвитку суспільства» [160, с. 14].

Тому, легітимізації влади сприяє комунікативний і комунікаційний механізми політичного лідерства, який формує громадський діалог між суб'єктами політичної діяльності і спрямовує його на досягнення суспільного консенсусу шляхом реальної і віртуальної взаємодії, відповідно, засобами співбесіди, обговорення, проведення зустрічей, форумів тощо політичних лідерів із виборцями і членами політичних партій, застосування різноманітних інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), які прискорюють передавання інформації від політичних акторів до електорату і громадян.

Особлива роль у такому діалозі відводиться опозиції, яка «може відбутися насамперед завдяки своїм особистісним індивідуально психологічним особливостям, коли послідовники добровільно делегують йому повноваження у неперервній взаємодії домінування підпорядкування, попри те що керівництво здійснюється механізмами формалізованими, управлінськими, через політичну владу» [161]. Важливо, щоб у процесі політичного лідерства брали участь не лише послідовники політичних лідерів, а й їхні політичні опоненти.

Наявність політичної опозиції в політичній системі передбачає її публічність і багатовекторність, альтернативність та більш чітку

аргументованість у прийнятті рішень органами державної влади, формування оптимальної політики. Опозиційні політики завжди контролюють чинну владу й обмежують зловживання нею, запобігають різкому коливанню політичного курсу держави та сприяють підтриманню соціальної стабільності.

Перебування політичних партій в опозиції є позитивним з точки зору виховання їх членів, формування в них здатності, необхідної для перемоги над опонентами, підвищення рівня політичної культури та професіоналізму партійних керівників, виявлення найбільш обдарованих політичних лідерів [105]/

Однак, щоб бути конструктивною опозицією (меншістю) чи коаліцією (більшістю) потрібно оволодіти відповідними технологіями публічного управління. Серед них значну роль відносять соціологічним й інформаційно-комунікаційним.

Розглянемо їх.

1. До соціологічних управлінських технологій, які застосовують політичні лідери у своїй діяльності, слід віднести ті, що характеризують міжнародні стандарти якості, зокрема ISO 9000 та еквівалентні їй:

- ISO 9001:2015 – системи управління якістю;
- ISO 26000 – соціальна відповідальність;
- ISO/IEC 27001 – системи забезпечення інформаційної безпеки [85] та

міжнародні індекси, за якими вимірюють різні показники розвитку суспільств і держав.

Застосований нами інструментальний науковий підхід позитивно впливає на формування довіри суспільства до влади та розвиток соціальної взаємодії як *нової цінності* в діяльності політичних інституцій.

Така тенденція до посилення соціальної взаємодії політичних партій і політичних лідерів зумовлена запровадженням міжнародних стандартів, якими передбачено контроль чи моніторинг за:

- систематичним оприлюдненням позитивного досвіду соціальної взаємодії через засоби масової комунікації у діяльності політичних партій, парламенту, уряду;

- унормуванням прозорості системи винагород за результати соціальної взаємодії через статутну діяльність політичних партій і відповідні нормативно-правові акти;

- встановленням юридичних угод у соціальній взаємодії;

- проведенням незалежних соціологічних досліджень суспільних інтересів членів політичних інституцій і суспільства в цілому;

- дотриманням норм етичної відповідальної поведінки політичними лідерами під час виборчих кампаній [13].

Для цього, вважаємо, що політичні лідери в своїй діяльності мають використовувати такі міжнародні індекси, як:

- *індекс соціального розвитку*, за яким Україна, починаючи з 2017 року має тенденцію до покращення, про що свідчать його показники за 2019 та 2021 роки [53;165]. Нині цей показник вищий за середній. Він формується на підставі показників, які включають основні потреби людини, основи її добробуту та розвитку і включає такі індикатори, як рівень доступу до вищої освіти, толерантність у суспільстві та якість навколишнього середовища. Однак, у цілому у світі темпи розвитку цього індексу є доволі повільними, і, як стверджують експерти, вони не дозволяють досягти цілі ООН зі сталого розвитку до 2030 року [53];

- *індекс соціального капіталу*, який є нематеріальним ресурсом держави для формування і поширення нових, більш ефективних, політичних інституцій, зокрема, таких як «мережеві» політичні партії. В Україні вони застосовуються доволі активно, сподіваючись на те, що у майбутньому політичний простір буде максимально діджиталізованим [24].

Його основний індикатор - взаємозв'язок між людьми, заснований на соціальних мережах, нормах та довірі.

Особливість цього індикатору полягає в тому, що він ніби не помітний, на відміну від фінансового капіталу, наприклад, який зосереджений на банківських рахунках, або від фізичного капіталу, який зосереджений на підприємствах, або від людського капіталу, який виявляється в певних навичках і знаннях, набутих індивідом. Соціальний капітал, на відміну від них, притаманний структурі соціальної взаємодії і тому цей ресурс залежить від оточення [65]. Він, скоріше за все, є ресурсом формування і розповсюдження нових, більш ефективних інститутів [3], до яких відносять:

- *індекс соціальної згуртованості і примирення* [52], який включає індикатори дружніх стосунків із сусідами, соціальної ізоляції та відкритості до різних груп суспільства;

- *індекс соціальної взаємодія*, який має на меті встановлення рівня довіри до політичних інституцій держави.

Ми вважаємо, що застосування цих індексів сприяє більш чіткому визначенню:

- функцій політичних лідерів;
- рівня розвитку громадянської і соціальної активності;
- спільних цінностей влади і народу;
- рівня активної участі громадян у справах держави та суспільства;
- норм і стандартів щодо формування стилю управління в державі.

Ці індекси надають можливість встановити рівень довіри суспільства до політичних інституцій влади та до політичних лідерів. Її сновними індикаторами є прозорість, відкритість, зворотність зв'язку, перспективність взаємодії, довго строковість відносин, раціональність, доцільність, вигідність відносин, емоційність зв'язку. За цими індикаторами традиційно вимірюється рівень довіри громадян до політичної влади.

Як стверджують соціологи, в Україні за час війни з РФ довіра суспільства до влади зросла: до уряду - з 14% до 52%; до парламенту – з 11% до 35% [72]. Це надає можливість нам стверджувати, що в політичному лідерстві в Україні відбуваються якісні зміни, на які вказує один із основних його

індикаторів – *довіра суспільства до влади* і вказує на нову тенденцію в політиці – соціокультурну трансформацію політичного лідерства, яка відрізняється стратегіями в поведінці політичних лідерів, зокрема, їх цінностях і нормах діяльності, які наближаються до загальноєвропейських. Формування етичного політичного лідерства стає сучасною вимогою і стратегією розвитку України.

За оцінкою соціологів: «рівень довіри до Президента України В. Зеленського був найвищим у вересні 2019 р. - тоді йому довіряли 79% громадян, не довіряли - лише 13,5%, у лютому 2020 р. - відповідно 51,5% і 41%; Верховній Раді України у вересні 2019 р. довіряли 57% опитаних, не довіряли - 25%, у лютому 2020 року - відповідно 28% і 65%; Уряду у вересні 2019 р. довіряли 57% респондентів, не довіряли - 22%, у лютому 2020 року - відповідно 28% і 64,5%» [90, с. 30].

У цілому, як зазначає В.А.Гошовська, представники громадянського суспільства, які стали парламентарями в Україні у 2014 р. після Революції Гідності, яка дала надію на зміну не тільки політичної еліти, але й політичних практик, не змогли подолати старі практики і стати новими політичними лідерами.

Внаслідок цього протягом 2015-2018 рр. *довіра громадян до українського парламенту* знижувалась і була найменшою серед усіх владних інституцій – на рівні 5-6% (Довіра до соціальних інституцій та груп. Прес-реліз КМІС, 2015; Довіра соціальним інституціям. Прес-реліз КМІС, 2016).

На тлі перемоги на президентських виборах В. Зеленського та на парламентських виборах президентської партії «Слуга народу» рівень довіри до парламенту зростає, але вже за рік знову знижується через невиконання депутатами своїх зобов'язань перед виборцями [188].

Дещо кращою виглядає ситуація з місцевими радами, яким довіряє близько 20% громадян, що обумовлено першими успіхами реформи децентралізації та наближенні влади на місцях до народу [188].

Серйозною проблемою для представницької демократії є те, що вона надає більше шансів пройти до парламенту не кращим, а тим, хто має фінансові можливості. Вибори 2019 р. прагнули зламати цю систему: партія «Слуга народу», яка не встигла сформувати команду, відкрила двері у велику політику для всіх бажаючих. Внаслідок цього до парламенту потрапили й випадкові люди, що стало небажаним проявом кризи представницької демократії в Україні.

Тому, одним із головних завдань для українських політиків є повернення довіри до представницьких інститутів. Важливу роль у цьому процесі могло б зіграти відповідальне політичне лідерство, коли депутати активно співпрацюють із суспільством та готові відповідати за власні політичні дії.

Сьогодні, коли в світі все більше відбувається глобалізаційний процес, пов'язаний з геополітичними, економічними, природними, воєнними та іншими видами криз, політичне лідерство та дослідження його феномену, зокрема етичного, стає вкрай актуальним.

У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на тому, що політичне лідерство має відповідати сучасним вимогам України, яка нині виборює свою незалежність у жорстокій війні з РФ, в якій має підтримку європейських політичних лідерів щодо набуття Україною статусу країни-кандидатки на вступ до Європейського Союзу.

На саміті країн ЄС у Брюсселі у 2022 році лідери цих країн підтримали Україну у її прагненні [170] і поставили нашій державі нові стратегічні завдання. Серед них найважливішим було призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з метою прийняття антиолігархічного та антикорупційного законодавства. Цей крок Україна успішно пододала і продемонструвала всьому світу про дотримання своїх зобов'язань і об'єднання українських національних цінностей і традицій з цінностями і традиціями держав-учасниць ЄС, зокрема в утвердженні всіх законів, стандартів і правил ЄС (acquis).

Згідно ЗУ [125] в історії України вперше визначено осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархи) і які повинні подавати пояснення Апарату РНБО про приналежність до цієї категорії осіб і, згідно ст. 5, п.5 цього закону відсутні причини, які б могли цьому запобігти.

Важливим у цьому ЗУ є також визначені положення про необхідність публічних службовців подавати декларацію про контакти з такими особами до Апарату РНБО (ст.8., п.1). Не менш важливим є визначення чітких критеріїв небездоганної ділової репутації фізичної особи, які включили, відповідно:

- наявність в особи судимості чи її не погашення;
- застосування різноманітних санкцій стосовно особи чи їх скасування менше як протягом трьох років після строку їх закінчення;
- включення особи до переліку тих, що знаходяться під міжнародними санкціями чи які зняті менше ніж протягом 10 років після її виключення з переліку;
- позбавлення особи права обіймати певні керівні посади чи займатися певною діяльністю згідно з рішенням суду протягом строку дії такого покарання;
- неналежне виконання особою сплати податків, зборів, аліментів або інших обов'язкових платежів, сума яких перевищує 100 розмірів мінімальної місячної заробітної плати, встановленої на цей час у державі, а також протягом трьох років після припинення дії цього покарання;
- придбання чи намір придбання засобу масової інформації за заниженою ціною, або за рахунок коштів непідтвердженого походження о;
- порушення особою вимог чинного законодавства (ст.10 [125]).

Зазначимо також, що ЗУ «Про запобігання корупції» [126] вперше визначило, що «суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону є особи, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (ст.3., п.1). Більшість із них є політичними лідерами, які відповідно до дії цього ЗУ мають дотримуватись принципів доброчесності.

У проекті ЗУ «Про добросчесне лобювання та адвокацю в Україні» [124], розробленому КМУ, який має давню історю, про яку йдеться у звітї НАЗК, в якому зазначено, що в незалежній Україні було клька спроб врегулювати цей вид діяльностї: у 1999 роцї було зареєстровано законопроекти № № 3188, 3188-1; у 2005 роцї – № 8429; у 2010 р. – № 7269; у 2016 р. – №№ 5144 , № 5144-1; у 2020 роцї - №№ 3059, 3059-1, 3059-2, 3059-3.

Останній законопроект (2023 р.) є довгоочікуваним і в результатї його прийняття в державї планується запровадження:

- державної реєстрацї лобїстської діяльностї;
- офіційного звітування осіб, які здїйснюють лобїстську діяльнїсть;
- опублікування договорів про надання послуг з лобювання;
- опублікування фїнансових звітів осіб, які здїйснюють лобїстську діяльнїсть.

Цей ЗУ стане ще однїєю передумовою вступу України до ЄС [36]. Він передбачає запровадження добросчесних принципів діяльностї полїтичних лїдерів й інших суб'єктів публічної влади.

Як зазначають сучасні дослідники, цей ЗУ є актуальним в усіх державах свїту і чїтко врегульований у провідних демократїях [37], в яких дїють відповідні нормативні акти, представлені нами у таблицї (див. : Табл. 2.4).

Таблиця 2.4
Законодавче врегулювання лобїзму та лобювання у провідних державах

Країна	Чинне законодавство	Анотацїя, в якїй визначено поняття «лобїзм»
Австрія	Закон «Про прозорїсть лобювання та адвокацїйної діяльностї»	- це діяльнїсть, через яку здїйснюється вплив на законодавчий та виконавчї органи влади з використанням упорядкованих контактів
Бельгїя	Регламент Палати Представників Федерального Парламенту	– це діяльнїсть, яка здїйснюється шляхом прямого чи непрямого впливу на прийняття рїшень парламентом
Литва	Закон «Про лобїстську діяльнїсть»	– це діяльнїсть, яка вчиняються в інтересах клїєнта лобювання чи бенефіцїара лобїстської діяльностї з

		метою впливу на прийняття відповідних нормативно-правових актів
США	Закон «Про розкриття інформації щодо лобіювання»	– це діяльність з розвитку відповідних контактів для використання координації дій з лобістської діяльності
Франція	Закон «Про прозорість (добросесність), боротьбу з корупцією та модернізацію економіки»	– це діяльність з розвитку комунікацій різних типів - фізичних зустрічей, з використанням ІКТ, з листуванням тощо
ЄС	Угода між ЄП і ЄК про реєстр прозорості для організацій та самозайнятих осіб, що беруть участь у розробці та імплементації політик ЄС	– це діяльність, яка здійснюється з метою прямого чи непрямого впливу на розробку та впровадження політик та процес прийняття рішень інституціями ЄС
Канада	Закон «Про лобізм»	- це діяльність особи, яка за лобістську роботу отримує грошову винагороду від роботодавця чи клієнта і має відповідні функції

Джерело : авторська розробка на основі [37].

Аналізуючи чинне законодавство провідних держав світу у сфері лобізму (Австрія, Бельгія, Литва, США, Франція, ЄС, Канада), зазначаємо, що правове врегулювання такого виду діяльності передбачає запровадження таких процедур, як:

- оплата праці осіб, які здійснюють лобістську діяльність на основі умов договору;
- створення електронної платформи з висвітлення інформації про наявні договори з лобістами для виконання діяльності;
- висвітлення на сайті парламенту переліку інтересів парламентарів, що відповідають суспільним інтересам, і потребують залучення лобістів;
- висвітлення на сайті парламенту умов договору про лобіювання.

З'ясовано, що лобістська діяльність потребує розширеної комунікації із зацікавленими об'єктами лобіювання – представниками влади та суб'єктами нормотворчої діяльності. Це діяльність, яка має здійснюватися професійними фахівцями у сфері права, політики, парламентської роботи.

Зазначені ЗУ мають особливе значення в розвитку політичного лідерства в Україні. Вони є однозначні і чіткі у своїх вимогах до виконавців. Це свідчить про їхню вищу якість і про можливість їх виконання, яку, як правило, перевіряють новостворені політичні інституції, такі як Національне агентство з питань запобігання корупції (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), вищий антикорупційний суд України (ВАКС) - на державному рівні та громадські об'єднання і політичні партії - на рівні суспільства.

Наприклад, НАБУ - це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який згідно ЗУ [126] забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику (ст.4, п.1). Її основні повноваження визначені ст.11 цього закону, які класифіковані нами за основними напрямками його роботи - організаційний, інформаційний, координаційний, контрольний, моніторинговий, аналітичний) - (ст. 8 [126]) - *(див.: Додаток В).*

Як видно з Додатку В дисертації, кожний із визначених напрямів роботи НАБУ наповнений комплексом заходів, регламентованих чинним законом України. Аналізуючи їх, зазначаємо, що найбільше заходів припадає на інформаційний напрям. Саме у цьому напрямі розроблена найбільша кількість новітніх комп'ютерних програм, які сприяють покращенню роботи публічних органів влади. Це стосується, в першу чергу, створення і ведення різних державних реєстрів, таких, як Єдиний портал повідомлень викривачів; Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та ін.

САП - самостійний структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора, який забезпечує контроль за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування НАБУ; ВАКС формується шляхом відкритого конкурсу суддів, які

призначаються на посади і своєю діяльністю забезпечують аналітичну судову статистику, вивчають та узагальнюють діяльність суддів, здійснюють інші повноваження відповідно до чинного законодавства України.

Зазначені ЗУ разом із новими владними інституціями можуть використовуватися під час моніторингу і контролю за діяльністю політичних лідерів. Саме вони є *зовнішніми* чинниками трансформації політичного лідерства в Україні, які проявляються у соціальній взаємодії політичних інституцій, яка в свою чергу, в сучасному цифровому суспільстві залежить не лише від активності політичних лідерів у комунікації з виборцями, а й від застосування ними сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ).

2. *Інформаційно-комунікаційні технології в діяльності політичних лідерів* сприяють прискоренню трансформації політичного лідерства в державі, зокрема у напрямі демократії й етичного лідерства. Ця система є *внутрішнім чинником* трансформації політичного лідерства в Україні, яка проявляється у реалізації принципів змінюваності, відкритості, прозорості при вирішенні кадрових питань щодо політичних посад в органах публічної влади; чіткому розмежуванні компетенцій між органами публічної влади; підвищенню рівня відповідальності посадових осіб органів публічної влади, посади яких віднесені до політичними; встановленні моніторингу і контролю за діяльністю політичних лідерів.

Ця система базується на інноваційних технологіях інтелектуального управління [76]. Серед них найбільш задіяними у міжнародній практиці публічного управління і публічної влади є технології штучного інтелекту, Інтернету речей, блокчейну, Big Data.

Для нашого дослідження особливе значення має технологія блокчейн, яка характеризується розподіленою базою даних, що підтримує постійно зростаючий перелік блоків інформації, захищає її від підробки та переробки [7].

Кожен блок інформації містить часову позначку і посилання на попередній блок, зберігає дані і використовує розподілену мережу

комп'ютерів. Ця технологія використовується в будь-яких сферах діяльності, де потрібно зберігання даних і де є високий ступінь безпеки та довіри.

Блокчейн застосовується з метою боротьби з корупцією шляхом створення умов для прозорості роботи органів державної влади, органів місцевого самоврядування та службовців усіх рівнів, щоб підвищити рівень довіри громадян до їх роботи.

На базі блокчейну створюються відповідні електронні додатки, які допомагають реалізувати спектр послуг для громадян. Це, наприклад, голосування на виборах, ведення кадастр, реєстрація компанії та шлюбу, цифрова ідентифікація, подача декларацій, отримання довідок, допомога в реєстрації бізнесу, заповнення різних довідок, тощо.

Чим більше посередників тим дорожче і складніше послуга. Тому така технологія як блокчейн змусила використовувати нові можливості реалізації електронного урядування (e-Government).

Науковці зазначають, що для e-Government важливими є такі переваги блокчейн-технології в порівнянні зі стандартними базами даних.

Це, по-перше, захищеність інформації від фальсифікацій, яка досягається шляхом неможливості змінення будь якої інформації, яка потрапила до державних блокчейн-реєстрів. Вважається, що такий запис є надійний і зручний для будь якого застосування. Він є швидко доступний і має повну юридичну силу.

По-друге, це можливість використовувати спеціальну програму - смарт-контракт як автоматизований механізм передачі даних про конкретну інформацією для подальшої операцій з ними. Наприклад, для внесення даних до реєстру запису про нового власника у разі його зміни. Тобто блокчейн-реєстр - це юридично правомочні записи, а механізм смарт-контакту – це автоматизований інструмент передачі даних про цей запис на інші електронні носії і бази.

Багато зарубіжних країн усвідомлюють всі переваги ІКТ й активно переходять до практики інтелектуального управління у наданні державних і політичних послуг з їх застосуванням (див. : Табл. 2.5).

Таблиця 2.5
Міжнародний досвід застосування ІКТ у політичній сфері

Країна	Найпоширеніші способи використання	ІКТ	Суб'єкти виконання
Великобританія	<ul style="list-style-type: none"> • заміна держслужбовців штучним інтелектом 	штучний інтелект	Комітет зі штучного інтелекту
Нова Зеландія	<ul style="list-style-type: none"> • цифрова ідентифікація користувачів • покращення зворотної комунікації з громадянами • автоматичне нарахування пенсії • інформація про народження дитини і сервісів 	штучний інтелект	Проектні команди
Гана, Нігерія, Кенія, Гондурас	<ul style="list-style-type: none"> • земельний кадастр 	блокчейн	Пілотний проект
Україна	<ul style="list-style-type: none"> • земельний кадастр • цифрові права громадян • універсальні цифрові послуги • цифрове робоче місце • цифрові послуги • STEM освіта • Індустрії 4.0 • "смарт-фабрики", технологічних, інноваційних, інжинірингових парків • Застосування ІКТ на державній службі 	блокчейн чат бати	Міністерство цифрової трансформації, ОДВ

Джерело: авторська розробка на основі [7;76; 150; 153;167].

Як бачимо з таблиці 2.5, Україна разом із іншими державами розвиває ІТ – технології, має політичну структуру в управлінні цим процесом, максимально швидко *перетворює Україну у провідну цифрову державу* «в смартфоні», тоді як у Великій Британії 16% британців бачать подібні технології в уряді в найближчі п'ять років, тоді, як у Франції таких 24%, а в Нідерландах – 28% [76]; у США кількість оптимістів – 22% [194].

Україна, ще з 2016 року, разом з іншими державами потрапила до списку 14 країн-лідерів із упровадження блокчейну [7]. Також в Україні

активно застосовуються чат-боти, як ще один з інноваційних інструментів в управлінні і політиці. Його досить активно застосовують так і українські бізнес-кампанії, як «Київстар», «Укрпошта» та інші, а також й органи публічного управління та інституції громадянського суспільства.

Чат-бот – це онлайн-сервіс, який має на меті допомогти державній службі своєчасно працювати з базами даних, які надходять до органів влади від громадян і бізнесу. Це - податкові декларації, фінансові звіти, інші документи, які потребують своєчасного опрацювання і передавання до відповідних контролюючих органів держави.

Тобто, інформаційні технології інтелектуального управління стають ефективним і необхідним інструментом сучасного публічного управління і публічної політики. Вони є необхідним інструментом для підвищення ефективності ухвалення управлінських рішень в умовах невизначеності, постійних викликів та ризиків.

Такі сучасні інформаційні технології інтелектуального управління, як блокчейн, Інтернет речі, Big Data та інші, дозволяють громадянам отримувати віддалено сервісні послуги, а державі – мінімізувати витрати на інфраструктуру й утримання управлінського персоналу, збільшити безпековий компонент.

Ми вважаємо, що їхнє ефективне використання підвищує довіру громадян до інституцій влади.

Використання новітніх інформаційних технологій є ще однією тенденцією трансформації в політичного лідерства у більшості держав світу.

Як зазначають вітчизняні науковці, в країнах, де більш широко застосовуються *інноваційні цифрові технології, органи публічної влади функціонують ефективніше, а значення багатовимірного індексу оцифрування є вищим.*

Не зважаючи на успіхи України в цьому процесі, все ж наша держава має нижчі показники оцифрування, ніж Азербайджан, Вірменія, Грузія, але вищі, ніж Молдова [192].

Зазначене свідчить про ще не належний рівень оцифрування публічних послуг, що надаються органами публічної влади, а також доступності громадськості до інформації про діяльність публічної влади на всіх рівнях. На цьому наголошують вітчизняні науковці. Адже, нині, коли Україна знаходиться у стані конвенційної та гібридної війни, необхідно формувати і транслювати чіткі стратегічні наративи з національноцентричними смислами, які об'єднують громадян і формують соціальну конвенцію під час воєнного стану [31].

Саме захист незалежності та національних інтересів нашої держави, необхідність суспільної єдності перед екзистенційними загрозами, перемога над ворогом, важливість повоєнного відновлення держави є такими стратегічними наративами.

Для народних депутатів України, зокрема, згідно ЗУ [136], визначено повноваження, які вони мають виконувати :

- постійно (стаття 1);
- після прийняття присяги (стаття 1, пункт 1), які припиняються з моменту відкриття першого засідання ВР України нового скликання (стаття 1, пункт 2);
- дострокового її припинення (стаття 4).

Стаття 24 цього ЗУ зобов'язує народного депутата інформувати виборців про свою депутатську діяльність через різні засоби масової комунікації, а також шляхом проведення не рідше двох разів на рік зборів виборців.

Вважаємо, що цей обов'язок і повноваження вітчизняних парламентарів не чітко визначений, хоча і регламентується терміном, встановленим законом [136]. Однак, зрозуміло, що збори виборців в сучасних умовах, зокрема, воєнного стану, є практично не можливими і очікувати від них якогось позитивного результату не доводиться. Саме ця позиція має бути уточнена у чинному законі України.

Недоліком цього законодавчого закріплення повноважень є не чітке визначення засобів масової інформації (ЗМІ), які трансформувались у засоби масової комунікації (ЗМК).

У період швидкого розвитку інформаційної сфери та появи новітніх інноваційних інформаційних технологій цифрової ери, налагодження ефективного зворотного зв'язку парламентарів із громадянами стає особливо важливим завданням інформаційного забезпечення парламентської діяльності.

Саме ці новітні інноваційні технології надають різноманітні можливості у такій комунікації. Наприклад, Інтернет, який забезпечив трансформацію функцій телебачення і надав альтернативу «сайтизації» контенту.

У країнах Центрально-Східної Європи на початку ХХІ століття цей процес відбувався досить ефективно і сприяв вирішенню кількох завдань одночасно, зокрема:

- активізації політичного лідерства шляхом збільшення віртуальної присутності політичних лідерів у засобах масової комунікації;
- наповненню політичного інформаційного простору відповідним контентом, який задовольняє суспільний інтерес;
- забезпеченню кібербезпеки інформаційного простору держави як важливий аспект національної безпеки.

У Польщі, наприклад, на момент вступу до ЄС були розвинуті різноманітні інтернет-платформи, доступні для прямого етеру, які могли бути збережені на інших електронних носіях; у Чехії – «сформовані незалежні комерційні медіа, які «мали важливе значення під час падіння авторитарного режиму та постсоціалістичної побудови нової політичної системи (1980-1990 роки) і вплинули на демократичні трансформаційні зміни» [181, с. 182-186]. У Словаччині основним джерелом інформації про політичні питання стало телебачення; в Угорщині – розвинута інтернет-інфраструктура з різними інтернет-сервісами [31].

В Україні активне впровадження інноваційних технологій в політичні й управлінські практики на державному рівні почати активно розвиватись з 2019

року шляхом запровадження програми «Дія». Це – успішний проект сучасної політичної влади, в якому реалізується концепція «Держава в смартфоні. Держава, в центрі якої людина».

Тобто, в Україні, на сучасному етапі її розвитку, внаслідок соціального рівня трансформації політичного інформаційного простору, формується нова система суспільних та політичних цінностей, нові практичні завдання публічної влади, які відповідають вимогам єдиного інформаційно-комунікативного простору, в якому перемагає діалог культур, суспільний консенсус, толерантність тощо.

Аналіз впровадження інноваційних інформаційних технологій як інструменту політичної комунікації показав, що подальший розвиток суспільства без них неможливий.

«Перехід до інформаційного суспільства спонукає державу до розгортання в Мережі інформаційної інфраструктури, що дозволяє здійснювати комплекс державних функцій. Процеси формування електронної державності активно реалізуються у багатьох країнах. Інноваційні медіа-технології, що забезпечують цілодобову інформаційну взаємодію держави й суспільства, одержали назву «електронний уряд» [38, с. 223-232].

За результатом аналізу роботи сайтів народних депутатів України IX скликання, можна стверджувати, що більшість із них мають персональні сайти, використовують різні мережеві канали (telegram, instagram, чат-боти тощо) для інформування своїх виборців і громадян держави. Однак, ця діяльність парламентарів законодавчо не врегульована і тому не є системною. Вона залежить від конкретної особистості, її працездатності, інформаційної й управлінської компетентності. Тому бажано у чинному законодавстві про діяльність парламентарів й інших політичних лідерів зазначити про обов'язковість використання сучасних інформаційних технологій у парламентській діяльності.

Адже, сучасні інноваційні інформаційні технології виводять систему публічної влади на новий рівень, забезпечують більш прозору комунікацію

між владою і громадянським суспільством; сприяють скороченню бюрократичного апарату, зменшують паперовий документообіг, оптимізують контроль над діяльністю чиновників.

На їх основі в Україні формується нова система суспільних і політичних цінностей, в яких перемагає діалог культур, суспільний консенсус, толерантність тощо [31]. Такі цінності виникають внаслідок забезпечення згоди (консенсусу) між суб'єктами публічної влади з різних питань функціонування і розвитку держави, територіальної громади і громадянського суспільства [29].

Як висновок зазначимо, що інформаційно-комунікаційні і соціальні технології є чинниками трансформації політичного лідерства в Україні, без яких ця трансформація не можлива. Це, зокрема:

- наявність владних інституцій, які здійснюють контроль за діяльністю політичних лідерів і політичної еліти;
- нормативно-правові акти (конституція, закони, розпорядження, державні програми, програми політичних партій), які регулюють поведінку політичних лідерів;
- застосування міжнародних індексів розвитку демократії, соціально-орієнтованого партнерства, сприйняття корупції, глобальної інновації, довіри;
- застосування сучасних ІКТ у публічній сфері [48].

Висновки до розділу 2

У ході обґрунтування тенденцій трансформації політичного лідерства в Україні визначено такі їх види й особливості, як:

- особистісний вид трансформації – відбувається шляхом розвитку інститутів громадського і державного контролю над діяльністю політичних лідерів і політичної еліти на засадах поліархії (базовому принципі плюралістичної демократії); ґрунтується на принципах відкритості,

прозорості, підзвітності; виявляється у відмові від ідеократичного і харизматичного типів лідерства та визнанні етичного (соціокультурного) типу лідерства;

- структурний вид трансформації – шляхом формування нових правил гри, що регулюють поведінку політичних лідерів різними нормативно-правовими актами, порушення яких впливає на їх імідж, зокрема імідж окремого парламентар, депутата місцевих рад, політичної партії, парламенту, уряду; позначається на ефективності всього законодавчого процесу; виявляється у відмові від маріонеткового й харизматичного типів лідерства та визнанні прагматичного (ринкового) типу політичного лідерства;

- соціальний вид трансформації - шляхом застосування різноманітних інформаційних технологій і міжнародних індексів (соціального розвитку, соціального капіталу, згуртованості та примирення, довіри суспільства до публічної влади), які сприяють формуванню чітких і зрозумілих політичних платформ політичних партій, зокрема парламентських; виявляється у відмові від закритого типу лідерства та визнанні представницького (цифрового, прогностичного) типу політичного лідерства.

З'ясовано, що *особистісний* вид трансформації політичного лідерства в Україні відбувається внаслідок зміни поведінки, цінностей і норм діяльності політичних лідерів, зокрема парламентарів та партійних лідерів. Поведінка змінюється з ситуативної на відповідальну етико-моральну, яка є більш свідомою і зрілою; цінності - з пострадянських авторитарних на демократичні, що об'єднують громадян у політичних партіях, які мають більш чітку, прозору і функціональну структуру; норми діяльності й установки - з ситуативно визначених на стандартизовані, які ґрунтуються на засадах міжнародних стандартів; передбачають формування нових традицій у діяльності політичних лідерів і політичних інституцій (політичних партій, парламенту, уряду).

Визначено, що такими новими традиціями, які формуються в діяльності політичних лідерів, є:

- руйнування старих правил і норм соціальної взаємодії всередині політичних організацій і назовні, що ґрунтуються на нормативно визначених домовленостях (угодах);

- встановлення норм відповідальності політичних лідерів у процесі соціальної взаємодії;

- систематичне оприлюднення досвіду діяльності політичних лідерів у засобах масової комунікації;

- нормативне регулювання прозорості їх діяльності;

- запровадження системного моніторингу суспільних інтересів.

У нових політичних традиціях України формується новий тип політичного лідерства – етичний.

На відміну від інших типів політичного лідерства (ідеократичного та харизматичного), етичне лідерство характеризується більшою відкритістю та підзвітністю політичних лідерів.

З'ясовано, що структурна трансформація політичного лідерства в Україні характеризується рівнем сформованості політичних платформ політичних партій, як складових політичного простору, що виражається сукупністю принципових ідеологічних положень, визначень, які ґрунтуються на відповідних теоріях і концепціях; на її основі формуються політичні програми і ідеології, які визначають стратегію поведінки конкретних політичних лідерів.

З'ясовано, що в Україні до війни з РФ, політичний простір був пов'язаний з демократичним транзитом; у ході війни з РФ – з відродженням національних цінностей держави, які стали уособленням незалежності, свободи слова, гуманізму, духовності, толерантності, інших цінностей, що об'єднують весь демократичний світ.

Визначено базові соціологічні й інформаційно-комунікаційні технології в діяльності політичних лідерів, які характеризують соціальний вид трансформації політичного лідерства в Україні, до яких віднесено міжнародні індекси якості та сучасні інформаційно-комп'ютерні технології й інструменти,

серед яких особливе значення мають технології блокчейн, чат бот, Інтернет, штучний інтелект та ін.

Визначено, що сучасними викликами політичному лідерству в Україні у період повоєнного відновлення є:

- формування політичного простору, здатного до реалізації соціокультурних цінностей демократичного світу, який ґрунтується на чітких і зрозумілих політичних платформах політичних партій;

- розвиток відповідальної (морально-етичної) поведінки політичних лідерів;

- відмова від маріонеткового й харизматичного типів політичного лідерства та користь прагматичному й етичному типам.

Основні положення розділу оприлюднені у публікаціях автора: [48; 49; 81; 193].

РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Представницьке лідерство в системі політичної влади в умовах глобальних викликів

Вибір євроінтеграційного та євроатлантичного розвитку України передбачає вирішення проблем суспільства щодо представницького лідерства та його ролі в політико-управлінському процесі, зокрема в системі представницької влади, яка включає міжпарламентські, парламентські, місцеві ради і формуються шляхом проведення міжнаціональних, загальнонаціональних чи місцевих виборів.

Ефективність роботи представницьких органів влади залежить від політичних лідерів, здатних бути відповідальними при ухваленні політико-управлінських рішень. Йдеться, як про зміну загальних умов, так і про впровадження механізмів прискорення оновлення політичних лідерів і політичної еліти в умовах глобалізації та воєнних конфліктів у світі і в Україні, зокрема.

Нині, коли Україна знаходиться у війні з РФ, саме від політичних лідерів залежить її майбутнє, і зокрема від лідерів представницьких органів влади. Тому важливо уточнити сутність поняття «представницьке лідерство», яке сприяє не лише «прийняттю консолідованих узгоджених рішень, а й визнанню соціального партнерства суспільною цінністю» [80].

Представницьке лідерство – це один із різновидів політичного лідерства, який має два види прояву - *формальний і неформальний*.

Формальний прояв політичного лідерства пов'язаний з керівною посадою в органі державної влади, зокрема у парламенті, уряді, політичній партії; неформальний - в особистих якостях людини, її здатності виконувати роль лідера [15], тобто, бути представником *управлінської еліти*, яка завжди є головним суб'єктом трансформаційних змін у державі і суспільстві [82].

Політичний лідер формує політичний простір, в якому лідерство є пріоритетною якістю особистості керівника органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, посада якого віднесена до політичної; у громадському секторі - керівника політичної організації – парламенту, політичної партії.

В Україні, з прийняттям Закону «Про державну службу» [123] у 2015 році, політичний керівник в органі державного сектору призначається на посаду за конкурсом і виконує власні повноваження, за які несе юридичну і компетенційну (фахово-посадову) відповідальність. Тоді як в органі публічного сектору – на посаду призначають лише після загальнонаціональних чи місцевих виборів, а ухвалені рішення є більш відповідальними і мають різні типи відповідальності - соціальну, моральну, юридичну, компетенційну тощо (див. : Рис. 3.1).

<i>політичний лідер</i>	
у державному секторі	у громадському секторі
- особа, призначена на посаду за конкурсом	- особа, обрана електоратом під час виборів
<i>види відповідальності:</i>	
юридична, компетенційна (посадова)	моральна, соціальна, юридична, компетенційна
<i>типи політичного лідерства:</i>	
політико-управлінський	представницький
<i>прояви політичного лідерства:</i>	
в управлінській компетентності	у комунікативній компетентності
<i>формування політичного лідерства у системі політичної освіти за програмами:</i>	
з менеджменту	з політичного менеджменту, зокрема з парламентаризму

Джерело: складено автором.

Рис.3.1. Політичний лідер: сутність, структура, особливості.

Звідси – два типи політичного лідерства у публічній владі – політико-управлінський і представницький.

Як видно з рис. 3.1, політико-управлінський і представницький типи політичного лідерства суттєво відрізняються між собою, як за видами

відповідальності, так і за типами і проявами лідерства, за функціональними обов'язками і видами професійної підготовки.

В управлінському (державному) секторі важливо оволодіти *управлінською компетентністю*, яка включає сукупність різноманітних знань і вмінь зі сфери менеджменту, зокрема оволодіння базовими функціями управління, такими як мотивація, прийняття рішення, планування, організація, коригування, регулювання, облік, контроль.

У громадському (публічному) секторі – ця компетентність потребує додаткових знань у галузі політичного менеджменту, зокрема з парламентаризму, які формують розуміння системи управління в цілому і керівництва суспільно-політичними та політико-управлінськими процесами, до яких віднесені вибори, участь у формуванні й реалізації публічної політики.

Особливе значення мають також додаткові функції якими має володіти лідер у представницькій владі. Це:

- *комунікативна функція*, коли політичний лідер виступає колективним організатором і забезпечує ефектну, в основному, безконфліктну, міжособистісну взаємодію;

- *трансформаційна* - забезпечує революції чи еволюції для втілення у життя головної мети політичної партії, яку представляє;

- *адаптивна* – пристосовується до реалій сьогодення, демонструє гнучкість мислення.

У громадському секторі політичне лідерство розглядається як *представницький* тип. Він характеризується тим, що роль політичного лідера виконують ті, кого делегували під час загальнодержавних чи місцевих виборів [69].

Представницьке лідерство - це важливий чинник стабільного і динамічного розвитку політичних систем. Політичний лідер у системі представницького лідерства, як правило, бере активну участь у визначенні стратегічних цілей і завдань розвитку політичної системи. Якщо його

політичні програми збігаються з об'єктивними суспільними інтересами, то вплив такого політичного лідера на суспільство є позитивним. І, навпаки, якщо – не співпадає, то його дії мають деструктивний характер і негативно впливають на розвиток держави.

Для формування позитивного представницького типу політичного лідерства важливо врахувати такі фактори, як:

- основні політичні переконання;
- політичний стиль;
- мотиви політичного лідерства;
- реакція політичного лідера на тиск і стрес;
- обставини, завдяки яким лідер вперше опинився на керівній посаді;
- попередній політичний досвід;
- політичне середовище, в якому формувався майбутній політичний лідер.

Аналізуючи ці фактори, важливим постає роль парламентарів як політичних лідерів, які належать до типу представницьких, і від яких залежить майбутнє держави. Тому важливо, щоб вони не були «слабкою державотворчою елітою» [22], а могли вирішувати загальнодержавні завдання в умовах сучасних геополітичних викликів, пов'язаних, зокрема з повномасштабним вторгненням РФ в Україну.

Ми вважаємо, що сучасні геополітичні виклики, з якими зіткнулась Україна, зумовлюють необхідність удосконалення роботи парламенту й інших органів представницької влади (місцевих та обласних рад депутатів, рад територіальних громад) а також проведення подальших реформ і модернізації українського парламентаризму, як особливої системи публічного управління.

Ми погоджуємось із думкою українських вчених, що парламентаризм реалізується саме в умовах демократичного суспільства з високим рівнем політико-правової культури, а також - із чітким розподілом законодавчої і виконавчої функцій за домінуючого становища парламенту як державного

органу народного представництва, що обирається шляхом прямих, загальних, вільних і періодичних виборів [20].

Вважаємо, що вони мають відповідати національним та європейським засадам виборчого процесу.

Так, наприклад, у Верховній Раді України мають відбутися такі якісні зміни, як-от:

▪ *удосконалення:*

- контрольних функцій ВР України, зокрема введення додаткових санкцій за недодержання ОДВ та посадовими особами своїх зобов'язань, а також впровадження інтерпеляції як ефективної форми парламентського контролю за діяльністю КМУ, яка активно застосовується у європейських країнах і представляє собою запит до міністра чи Прем'єр-міністра з питань реалізації публічної політики, відповідь на який має обов'язково обговорюватися в парламенті;

- врегулювання участі громадян у законотворчому процесі, як на рівні ВР (петиції, звернення, громадське слухання законопроектів, робота в комітетах тощо), так й інших представницьких органів влади;

▪ *посилення:*

- діяльності парламентських комітетів, як ключових робочих органів ВР, які, враховуючи галузеву специфіку, функціональність та ресурси, сприяють розвитку нової системи взаємодії між ними і КМУ з метою підвищення ефективності впроваджуваної політики;

- вимог до парламентарів у контексті дотримання ними чинного законодавства, норм і правил поведінки з метою підвищення рівня суспільної довіри до парламенту;

- конкретизації та систематизації парламентських актів у контексті визначення їх природи, юридичної сили і сфери регулювання;

- участі парламентарів у сфері зовнішньополітичної діяльності;

- організаційних повноважень та гарантій парламентської опозиції;

- залучення регіональних і галузевих стейкхолдерів до процесу законотворення та моніторингу ефективності впровадження законодавства;
- розвитку незалежної Парламентської служби.

Такі зміни у ВР, на наш погляд, дозволять суттєво посилити її інституційну спроможність у системі парламентаризму в Україні, сприятимуть продовженню реформування політичної системи України згідно стандартів, принципів і цінностей ЄС, забезпечать реальне народовладдя шляхом імплементації ключових принципів представницького правління, сприятимуть завершенню формування демократичної та компетентної України.

Також ці зміни дозволять українському парламенту утримати країну від загрози узурпації влади.

У моніторинговому дослідженні Інституту соціології НАН України є показник, який засвідчує що в умовах повномасштабної війни серед громадянського суспільства частка противників авторитарної моделі має тенденцію до зростання [22]. Цей показник є свідченням згуртованості суспільства й орієнтованості громадян на реальні демократичні зміни, навіть в умовах війни.

Тому, важливим завданням громадянського суспільства, політичної еліти і науковців є підтримка рівня демократичної свідомості, яка спонукала громадян до суспільних змін у передвоєнні роки і може стати найважливішою передумовою демократичного розвитку України у повоєнний період. Ідеали свободи і демократії закріпилися у нашому суспільстві, зокрема під час Революції Гідності, яку визнають наймасштабнішою подією в новітній історії України, а також - наймасовішою і найтривалішою в історії людства ненасильницькою акцією спротиву [118]. Вона продовжувалась 92 доби і характеризувалась як найбільша проєвропейська демонстрація в історії ЄС.

Для порівняння: у 1989 році маніфестації з повалення комуністичного режиму в Чехії та Словаччині тривали 42 дні; в Румунії, які закінчилися самосудом і стратою диктатора, 11 днів [141].

Революція Гідності стала точкою неповернення. Україна однозначно і конституційно закріпила європейський вектор розвитку і не бажання повертатися до радянського минулого.

Як висновок, у результаті проведеного нами дослідження, слід зазначити, що ВР України – не просто єдиний законодавчий орган влади в державі, а орган, який у складних ситуаціях, таких як сучасні геополітичні виклики, утримає представницьке політичне лідерство, яке формує нове політичне середовище в державі, що базується на цінностях демократії і в якому лідерство політичних акторів визнається їх базовою якістю.

Важливим постає розуміння системи парламентаризму як особливої характеристики демократичної держави, яка потребує постійного захисту з боку суспільства. Тому під час воєнної агресії РФ проти України особливою потребою постає об'єднання народу з державною владою навколо спільної мети - перемоги над зовнішнім ворогом. Не менш важливою залишається завдання щодо посилення громадського контролю за діяльністю владних інституцій з метою формування соціогуманітарної моделі парламентаризму.

На наш погляд, проблеми повоєнного відновлення мають включити вирішення таких першочергових проблем, як:

- подолання безробіття;
- вирішення інфляційних процесів;
- створення нових робочих місць;
- вирішення проблем соціального захисту, забезпеченості житлом та якісними комунальними послугами, екології, освіти, охорони здоров'я тощо.

В умовах повоєнного відновлення України у парламентсько-президентській формі правління головну роль має відігравати її парламент, як представницький орган державної влади, який є не лише суб'єктом публічного управління, а й представницьким політичним лідером.

3.2 Політична освіта і культура як основа політичного лідерства

Не зважаючи на війну з РФ, Україна впевнено крокує у напрямі входження в ЄС і НАТО і для цього набирає обертів щодо підготовки професійних кадрів у сфері політики і публічного управління. Однак, динаміка цих процесів виявила деякі суперечливі тенденції, пов'язані, з одного боку, з необхідністю проведення подальшої професіоналізації публічної влади з конкретної галузі знань, а з іншого, – з міжгалузєвою інтеграцією знань, яка передбачає підвищення інтегрованих знань і вмінь для здійснення професійної діяльності в системі публічного управління і публічної влади.

Ці загальні тенденції зумовлюють нові вимоги до змісту освіти. В першу чергу - політичної, яка сприяє забезпеченню політологічної підготовки людини до виконання громадянських функцій шляхом збагачення її знаннями про закономірності політичного життя та оптимізацію власної політичної поведінки [102].

Політична освіта формує прихильність до відповідної системи цінностей, мотивує особистість до участі у розв'язанні проблем громадянського життя. Її часто пов'язують із політичною активністю громадян, яка у демократичних державах пов'язана з їх політологічною підготовкою, яка здійснюється у закладах вищої освіти і формує у її здобувачів повагу до демократії, готовності до компромісу та партнерства, прагнення до консенсусу [103].

Особливого значення набуває розгляд *політичної освіти як складової демократичного типу політичної культури*, під якою розуміється сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей, зразків поведінки громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою на засадах демократії – виборності, гласності, справедливості.

Ми вважаємо, що у сучасній системі політичної освіти України така підготовка ведеться недостатньо. Хоча, починаючи з 2008 року, системно працює єдина в Україні кафедра парламентаризму, яка забезпечує підготовку магістрів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»,

зокрема для формування у майбутніх політичних лідерів демократичних цінностей для забезпечення демократичного розвитку України [187] в у системі представницької влади.

Політична освіта має два основних завдання, які полягають у :

По-перше, у досягненні розуміння громадянами головних ідей і принципів демократії та формуванні здатності самостійно діяти у захисті власних прав й інтересів;

- засвоєнні громадянами знань про їх права, свободи, відповідальності та механізми їх здійснення [104].

Цьому сприяє набуття більшістю громадян держави не лише управлінської, а й комунікативної компетентності, яка є однією з характерних особливостей професійної компетентності і професійної підготовки фахівців будь якої спеціальності. Вона включає перелік відповідних знань, умінь, навичок ведення діалогу, суперечки, переговорів тощо, що є особливо важливими у політико-управлінських процесах, і суттєво впливає на рівень довіри суспільства до представницької влади.

За даними опитування «Громадяни і парламент: довіра, взаємодія та відкритість в умовах воєнного стану» у 2023 році встановлено, що «56% українців практично довіряють українському парламенту (Верховній Раді України) як інституції, 11% – не довіряють; найвищий рівень довіри серед молоді 18-24 років (89%), переважна більшість яких вважає процеси в Парламенті прозорими. Загалом 40% респондентів вважають роботу парламенту прозорою» [88].

При цьому «17% респондентів не змогли назвати функції парламенту; лише 39% українців знають прізвище народного депутата України, обраного в їхньому окрузі; рівень обізнаності вищий у селах (46%), найнижчий – у великих містах (26%). Серед респондентів-внутрішньо переміщених осіб знали прізвище народного депутата від округу лише 9%» [88].

Ці дані свідчать про те, що політична освіта в цілому в державі знаходиться не на належному рівні і потребує вдосконалення. Це

підтверджують і результати досліджень інших вітчизняних науковців, зокрема, які стверджують, що: «більше 90% експертів згодні з тим, що низький рівень політичної освіти громадян України є перешкодою для успішного розвитку країни та суспільства; більше 50 % - підтримали ідею створення системи політичної освіти, яка охоплювала б усі складові системи освіти, включно з освітою дорослих, а також Збройні Сили та інші силові структури» [104].

Тому, майбутня система політичної освіти України має охопити всі складові системи освіти і її зміст має бути включений до освітніх програм закладів освіти всіх типів і рівнів акредитації [79].

У цих освітніх програмах, сформованих на компетентній основі, має бути включений комплекс інтегрованих знань не лише з політології, а й з інших галузей знань - права, публічного управління, психології, філософії, філології тощо. Це сприятиме формуванню, зокрема у магістрів у закладах вищої освіти, вищого рівня мислення, який сприятиме вирішенню ними професійних завдань не лише на репродуктивному чи раціональному рівнях діяльності, а й на творчому, конструкторському, інноваційному рівнях, які є вищими рівнями мислення і передбачають набуття здатності моделювати нові системи, технології, механізми, інструменти в різних сферах життя людини, зокрема й політичній.

Серед таких навичок, якими має оволодіти магістр у будь якій сфері наукових знань, є навичка політичного і, зокрема представницького, лідерства, яка є особливо важливою в умовах війни з РФ і завершення системних реформ в Україні. Така навичка включає три складові – зміну поведінки, зміну ціннісних орієнтацій, визнання і дотримання міжнародних стандартів якості [82].

Зміна поведінки має відбуватись у напрямі:

- підвищення рівня відповідальності всіх типів - юридичної, правової, соціальної, компетенційної, моральної тощо;

- зміни ціннісних орієнтацій – у напрямі європейських цінностей щодо дотримання і захисту демократії і свободи слова;
- дотримання міжнародних стандартів якості – шляхом оволодіння ними і системного застосування у повсякденній практиці.

Вважаємо, що наявність освітньо-професійної програми «Парламентаризм та парламентська діяльність», яка діє в КНУ імені Тараса Шевченка, є суттєвим кроком уперед до реалізації взятого Україною курсу на демократію та європейські стандарти життя, на визнання цінностей парламентсько-президентської форми правління.

У результаті такої підготовки особистість оволодіває не лише знаннями й уявленнями про політику, а й мотивацією до активної політичної поведінки, в якій превалюють демократичні цінності, які є «уособленням гуманізму, духовності, толерантності, свободи слова та інших цінностей, завдяки яким демократія здобуває прихильників в усьому світі» [42].

«Мають бути сформовані цінності щодо входження до європейської системи безпеки; радикального перетворення на шляху демократичного розвитку; вдосконалення політичної системи та сфери захисту прав людини; формування сучасної моделі менеджменту та ведення бізнесу; закріплення міжнародного образу країни як конкурентоспроможної та інвестиційно-привабливої» [27, с. 123-128].

Вітчизняні науковці зазначають, що поява нових політичних, зокрема демократичних, цінностей та ідеалів лідерів сприятимуть темпам економічних реформ та економічного зростання, а Європейська інтеграція стане вирішальним фактором забезпечення демократичного розвитку України [187].

Політична освіта, таким чином, постає сучасним викликом держави і суспільства і має відповідні завдання, зокрема, щодо:

- усвідомлення людиною власних прав і політичної відповідальності;
- засвоєння громадянами знань про власні права, свободи та механізми їх здійснення;

- досягнення розуміння громадянами головних ідей і принципів демократії [104].

Її мета полягає у підвищенні рівня політичної культури громадян.

На жаль, в Україні, рівень політичної освіти мало пов'язують із рівнем політичної культури громадян. Але, як свідчать результати досліджень, проведених вітчизняними вченими:

- 91,2% опитаних експертів згодні з тим, що низький рівень політичної освіти громадян України є перешкодою для успішного розвитку країни та суспільства;

- 70% експертів вважають, що в Україні має бути впроваджена повністю нова система політичної освіти, заснована на міжнародному досвіді;

- 52% експертів вважають, що у створенні системи інститутів політичної освіти та формуванні її змісту загальнодержавні органи влади мають бути рівноправним партнером з іншими суб'єктами, зокрема органами місцевого самоврядування та недержавними інститутами;

- 53,2 % експертів підтримали ідею створення системи політичної освіти, яка охоплювала б усі складові системи освіти, включно з освітою дорослих, а також ЗСУ та інші силові структури [104].

Тобто, більше ніж половина респондентів (53,2%) вказують на потребу у створенні *нової системи політичної освіти* в Україні, яка обумовлена низкою питань, пов'язаних із особливостями політичної культури громадян

Нами проаналізовано статистичні дані щодо рівня політичної культури в Україні [104] і встановлено, що він достатньо низький практично за всіма параметрами, зокрема за параметрами:

- знання про політичну систему та її інститути;
- вміння відрізнити популістські гасла й обіцянки;
- піддатливість до маніпулятивних політичних технологій;
- розуміння соціально-економічних засад і механізмів функціонування держави (бюджет, податки й видатки та ін.);
- розуміння механізмів представницької демократії;

- розуміння особливостей політичного життя країни;
- інтерес до політики та бажання розбиратися у ній;
- ставлення до влади;
- політична нетерпимість до інших політичних поглядів.

У результаті проведеного аналізу, виникає висновок про те, що в освітніх програмах у вищій школі, в першу чергу, має бути включений комплекс інтегрованих знань не лише з політології, а й зі сфери права, публічного управління й адміністрування, психології, філософії, філології тощо, які мають відповідати державним стандартам освіти, сформованим на компетентній основі, якою передбачено, що у процесі професійної підготовки фахівців, важливою є сформованість мотивації, особистих якостей і здатностей, які сприяють досягненню якісного результату, самостійної діяльності щодо вирішення життєвих і професійних ситуацій на основі набутих знань.

Це стосується і державних стандартів вищої освіти з підготовки бакалаврів, магістрів, докторів філософії, докторів наук із конкретних галузей знань.

Нами проаналізовано державні стандарти вищої освіти для освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія» [129; 130] і з'ясовано, що об'єктом вивчення:

- на рівні бакалавра встановлена сукупність знань основ політології і вмінь їх застосовувати на практиці;
- на рівні магістра – сукупність навичок аналізувати, систематизувати, класифікувати, трансформувати [146].

Тобто, у магістрів передбачено формування іншого (вищого) рівня мислення, який має забезпечити йому вирішення професійних завдань на інноваційному рівні, який передбачає набуття здатності моделювати нові системи, технології, механізми, інструменти тощо в різних сферах життя людини, зокрема й політичній.

Серед таких навиків, якими має оволодіти магістр, на відміну від бакалавра, у сфері політології, належить *навичка трансформації політичного лідерства*, яка є особливо важливою в умовах завершення системних реформ в Україні. Вона включає три складові – зміну поведінки, зміну ціннісних орієнтацій, визнання і дотримання міжнародних стандартів якості [84, с. 60-64].

Ці навички потрібні і для здобуття перемоги України у війні з РФ. І в цілому вони сприяють формуванню демократичної політичної культури, основними принципами якої є *суверенітет народу, правління більшості, представництво, плюралізм*, які складають базу парламентаризму, як «системи політичної організації держави, за якої розмежовані функції законодавчої та виконавчої влади за привілейованого становища парламенту» [19, с. 20].

Демократичні політичні системи потребують для свого існування певного типу політичної культури. Відсутність тривалої і масштабної практики функціонування демократичних інститутів перешкоджає закріпленню і розвитку в суспільстві демократичної політичної культури, основними напрямками трансформації якої є:

- формування політичної свідомості та політичної поведінки на демократичних засадах;

- утвердження культури демократії у функціонуванні управлінських і політичних інституцій.

Політична культура, таким чином, є сукупністю відповідних стійких форм політичної свідомості і поведінки, а також - характеру і способів функціонування політичних інституцій у межах певної політичної системи.

Головними елементами є політичної свідомості є політичні погляди, уявлення, переконання, цінності, інтереси, знання, ідеї, оцінки, орієнтації, настрої, традиції, почуття, тощо [109].

Як зазначають вітчизняні науковці, нині відбувається трансформація демократичного світогляду, яка полягає :

- по-перше, у виявленні специфіки елітарних світоглядних норм і правил, які характеризуються непослідовністю, нерішучістю та популізмом політичних лідерів, дезінтегрованою поведінкою та деструктивною критикою, непрофесійністю еліт;

- по-друге, у визначенні сучасних особливостей масової свідомості в Україні і країнах ЄС.

Тобто, позитивна динаміка трансформації демократичної свідомості на рівні громадянського суспільства пов'язана, відповідно, з формуванням консолідованих поглядів, а також – із активізацією суспільної діяльності, збільшенням інтегрованості суспільства, зміцненням соціального капіталу [17]. Тому, системоутворюючими складовими в політичній культурі виступають політичні знання, політична ідеологія і політичні переконання. Саме вони визначають її цілісність.

На наступному етапі - етапі *утвердження демократії* - відбувається впровадження нових інститутів та нових процедур функціонування суспільного організму в практику повсякденного життя. На цьому етапі зростає роль народних мас, особливості їх настрою і свідомості. Важливим постає залученні більшої частини суспільства до цінностей демократії, усвідомлення її масами, що така форма правління є найбільш досконалою в управлінні державою порівняно з іншими .

Тому розвиток політичної культури через систему політичної освіти є можливим, зокрема через такі змістовні блоки, як культура політичної:

- свідомості, коли політичні інтереси, уявлення, переконання, знання, цінності, традиції, норми, звичаї, настанови стають глибоко усвідомленими;
- поведінки, коли участь у політичному житті стає нормою;
- діяльності, коли участь в електорального процесу, прийнятті й реалізації політичних рішень, врегулюванні політичних конфліктів стають необхідністю і цінністю [109].

Тобто, від знань про політичні процеси і явища до перетворення їх у власну свідомість, поведінку і цінності, має пройти певний час і особистість має здобути політичну компетентність.

Здійснений нами аналіз професійних навичок щодо трансформації політичного лідерства, якими мають оволодіти магістри спеціальності 052 «Політологія», свідчить про необхідність їх засвоєння.

Інакше кажучи, відсутність політичного лідерства стримуватиме економічні реформи в державі і сприятиме корупції, яка є додатковим стримуючим фактором для інституційного розвитку та демократичного переходу.

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів у сфері парламентаризму – як на рівні експертів, здатних формувати конкретну політику щодо розвитку демократії, так і безпосередньо парламентарів як фахово підготовлених законодавців і водночас політиків-представників певних категорій виборців є прогресивним кроком нашої держави.

Тому, дослідження парламентаризму як напряму інтегрованих знань політологічної науки і науки державного управління та політико-управлінської практики є особливо важливим для України. Це пов'язано з тим, що, попри дев'яти скликань ВР України, на цей час, не можна підтвердити, що жоден її склад був показовим в аспекті реалізації дієвої законодавчої політики чи представницьких функцій. На жаль, перманентно проблемою більшості парламентів на рівні I-VIII скликань залишалось протистояння діючих у парламенті політичних сил. Це ускладнювало опрацювання політичного курсу держави в контексті суспільних інтересів більшості членів суспільства. Але й монобільшість ВР України IX скликання також не є прикладом дієвої законодавчої і представницької влади, оскільки втрачає здатність критичного осмислення виконавчої влади та реалізації контролюючих функцій відносно неї.

Наукове дослідження діяльності парламенту в аспекті подальшого розвитку демократії в Україні вимагає не тільки збереження вже існуючих

наукових та освітніх центрів в Україні [91], а й утворення нових за аналогією з практикою країн західної демократії [39], з метою осмислення шляхів подальшого демократичного розвитку нашого суспільства. Перспективою дій у цьому напрямі не перестають бути ентузіазм учених і практиків, зусилля на підтримку наукових досліджень урядовців і громадськості, зацікавлених у розвитку парламентаризму як умови подальшого утвердження демократії в Україні.

Як *висновок* зазначаємо, що в Україні має бути сформована система політичної освіти, яка має забезпечити формування демократичного типу політичної культури у її політично активних громадян та демократичну державу, в цілому. Її змістом мають бути наповнені освітньо-професійні програми змістом з політології, публічного управління та адміністрування, права тощо. Прикладом такої інтегрованої освітньо-професійної програми, що представляє систему політичної освіти у закладі вищої освіти, може бути освітньо-професійна та освітньо-наукова програми «Парламентаризм та парламентська діяльність», які викладались у НАДУ при Президентові України з 2009 по 2021 роки; з 2021 року - дотепер – у КНУ імені Тараса Шевченка. Нині має своє продовження і в інших ЗВО України.

В основі цих освітніх програм лежить сучасна вимога Української держави щодо підготовки фахівців нової генерації, які мають чітко усвідомлювати відмінності у політичному управлінні парламентсько-президентською республікою від інших моделей правління. Ці програми мають відповідати компетентній рамці політичного лідерства, визнаній на світі, зокрема у Гарвардського університеті.

Така компетентна рамка політичного лідерства включає здатності особистості щодо:

- здійснення політичної організації державної влади на засадах представницької, учасницької, плюралістичної, інших сучасних видів демократії;

- застосування основ демократії у публічному управлінні;

- забезпечення досягнення результатів шляхом оволодіння аксіологією і технологією парламентської діяльності.

Не менш важливими є й програми з підвищення кваліфікації керівників і політичних працівників. Нами також запропонована така короткострокова програма за замовленням НАДС України на тему «Лідерство у публічному управлінні» (*див.: Додаток Д*). У ній передбачено, що здобувачі вищої освіти за результатами навчання повинні демонструвати не лише знання основних положень лідерства, а й вміння аналізувати й узагальнювати інформацію про застосування принципів лідерства у публічному управлінні; визначати передумови сприяння лідерству в органах державної влади. А також сформулювати навичку щодо застосування лідерства як принципу ефективного публічного управління й індикаторів оцінювання досягнення лідерства в органах державної влади.

Для цього було запропоновано такі теми: механізми забезпечення лідерства в публічній сфері; чинники сприяння лідерству в органах державного управління; досвід формування лідерської поведінки у державних службовців; основні функції державних службовців та їх трансформація в аспекті лідерства.

Особливо важливим для здобувачів вищої освіти стало ознайомлення з технологією бенчмаркінгу з метою проведення аналізу стану розвитку власної лідерської поведінки та технологією форсайтінгу з метою прогнозування результатів власної діяльності.

В Україні має бути сформована така система політичної освіти, яка забезпечить розвиток *демократичного типу представницького лідерства у політично активних громадян*, яка буде відображати новий тип політичної культури – культури консенсусу і демократії. Зміст такої освіти має бути інтегрованим і включати питання з політології, публічного управління, права, філософії, й інших галузей знань. Він має впроваджуватися в ЗВО України і Стандарт вищої освіти України.

Висновки до розділу 3

Аналізуючи пріоритетні напрями розвитку політичного лідерства в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення, встановлено, що у програмах політичних партій має превалювати україно-центрична ідеологія, повага до демократичних цінностей, прав і гідності людини і громадянина, політична освіта і культура, етичне представницьке політичне лідерство, соціальне партнерство.

1. З'ясовано, що вибір євроінтеграційного та євроатлантичного розвитку України передбачає формування представницького лідерства, як важливого чинника стабільного і динамічного розвитку політичних систем, та його ролі в політико-управлінському процесі, зокрема в системі представницької влади, яка включає міжпарламентські, парламентські, місцеві ради і формується шляхом проведення міжнаціональних, загальнонаціональних чи місцевих виборів.

З'ясовано, що представницьке політичне лідерство є одним із різновидів політичного лідерства, має два види прояву - формальний і неформальний, які відповідно проявляється в державному та громадянському (публічному) секторі.

Обґрунтовано, що ефективність представницьких органів влади залежить від політичних лідерів, здатних бути відповідальними при ухваленні політико-управлінських рішень, підтримувати рівень демократичних змін у воєнні роки і у повоєнний період.

З'ясовано, що ВР України IX скликання в умовах сучасних геополітичних викликів і широкомасштабного вторгнення РФ на нашу територію 24 лютого 2022 року тримає політичне лідерство у формуванні нового політичного середовища у світі, яке базується на цінностях справедливості, демократії, гідності і свободи. У цьому процесі всі парламентарі стають політичними акторами, в яких політичне лідерство визнається їхньою особистою цінністю.

Зазначено, що в умовах повоєнного відновлення України головну роль відіграватиме ВР України, яка у парламентсько-президентській формі правління стає основним суб'єктом публічного управління, а в умовах війни і повоєнного відновлення ще й набуває особливого статусу політичного лідера.

2. Розглянуто політичну освіту як складову демократичного типу політичної культури, яка характеризується сукупністю соціально-психологічних настанов, цінностей, зразків поведінки у взаємодії влади і народу на засадах демократії – виборності, гласності, справедливості.

Наголошено, що в Україні має бути сформована така система політичної освіти, яка має забезпечити формування демократичного типу політичної культури у її політично активних громадян. Її змістом мають бути наповнені освітньо-професійні програми з політології, публічного управління та адміністрування, права тощо. Прикладом такої інтегрованої освітньо-професійної, що представляє систему політичної освіти у закладі вищої освіти, може бути програма з «Парламентаризму і парламентської діяльності», яка викладалась в НАДУ при Президентові України з 2009 по 2021 роки, а з 2021 року – в КНУ імені Тараса Шевченка.

Основні положення розділу оприлюднені у публікаціях автора: [80; 84; 188].

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні тенденцій трансформації політичного лідерства в Україні. Отримані результати дослідження результати, їх апробація та використання в практичній діяльності підтверджують актуальність теми, досягнення поставленої мети, виконання завдань та дають підстави для формулювання загальних висновків і пропозицій:

1. Уточнено базові поняття дослідження: *«політичне лідерство»* - складне соціокультурне явище, яке сприяє формуванню й постійній трансформації політичного простору; ґрунтується на авторитеті й репутації політичного лідера; визначає його імідж у державі та суспільстві; впливає на встановлення відносин між суспільством і владою; характеризується способом формування політичного простору, в якому лідерство виступає пріоритетною якістю особистості; *«політичний лідер»* - керівник чи представник політичної партії, уряду, парламенту, громадських та міжнародних організацій, які формують політики і стратегії, впливають на всі сфери життя в державі і світі; *«етичне політичне лідерство»* - спосіб формування політичного простору на засадах демократичних цінностей, відповідальної морально-етичної поведінки та управління якістю;

Розглянуто *політичних лідерів як суб'єктів політичного лідерства*, які конкретизують своєю діяльністю політики і стратегії, впливають на економіку, фінанси, культуру, мистецтво, освіту в державі і світі та яким властива: власна політична програма, яка відповідає інтересам більшості суспільства; мають: особливі особистісні якості, такі як воля, наполегливість цілеспрямованість; глибокі знання; популярність, здатність завоювати настрої мас; вміння створювати ефективну систему політичного керівництва.

Розглянуто *політичне лідерство в діалектичній єдності з політичною елітою*, яка формується з політичних лідерів і знаходиться «на вершині»

політичного лідерства та включає не лише лідерів політичних партій і громадських об'єднань та лідерів публічних органів влади, а й визнаних у суспільстві і державі фахівців, які є його моральними авторитетами.

2. Виокремлено соціокультурні детермінанти політичного лідерства, які полягають у *становленні і розвитку етичного типу лідерства в державі і суспільстві*, що сприяє формуванню політичного простору на засадах лідерства і включає такі його складові, як політична платформа, соціальне партнерство та функціональність політичних лідерів.

Соціокультурний підхід, застосований у системі «*лідерство – політичне лідерство – етичне політичне лідерство*», засвідчив про його затребуваність в умовах сучасних геополітичних викликів, пов'язаних із повномасштабним вторгненням РФ в Україну; *інституціональний підхід*, застосований у здійсненні аналізу стану трансформації політичного лідерства в Україні, підтвердив процес інституціональних реформ, що триває й досі, і сприяє розвитку традиційних (класичних) принципів державного управління таких як гуманізм, народовладдя, демократія та появі нових - принципів підзвітності, відкритості, партнерства, справедливості, прозорості, емпатійності, чутливості, адаптивності, індивідуальності, які характеризують різні види політичного лідерства – представницьке, відповідальне, етичне, паритетне.

Розмежовано поняття «політичне лідерство» та «етичне політичне лідерство» за способами формування політичних просторів у державі і суспільстві: перше – шляхом формування ліберально-демократичного політичного простору на засадах суспільної довіри; друге – шляхом формування демократичного політичного простору на засадах соціального партнерства.

3. На засадах *індикативного підходу*, шляхом застосування міжнародних індексів соціального розвитку, соціального капіталу, згуртованості та примирення, рівня довіри суспільства до публічної влади, визначено, що розвиток інституту політичного лідерства в Україні знаходиться у незавершеному (транзитивному) стані, а політична система –

працює в режимі підвищеної ефективності, пов'язаної, зокрема, з повномасштабним вторгненням РФ в Україну.

З'ясовано, що, з інституційної точки зору, інститут політичного лідерства в Україні сприяє:

- впорядкуванню способу здійснення лідерської влади шляхом формування соціокультурного (етичного) політичного простору, яке суттєво відрізняється від ідеократичного та харизматичного високими показниками індексів демократичного розвитку, соціально орієнтованого партнерства, інновацій, довіри до владних інституцій та низьким показником сприйняття корупції;
- запровадженню відповідних владних інституцій (парламент, уряд, політичні партії, громадські об'єднання), в яких пріоритетне значення мають політичні лідери, які формують соціокультурний (етичний) політичний простір в Україні і за її межами та реалізують форми і методи демократичного стилю управління;
- нормативно-правовому утвердженню статусу лідера як суб'єкта політики, що забезпечується законодавчими й іншими нормативно-правовими актами.

4. Обґрунтовано тенденції трансформації політичного лідерства в Україні за її видами:

- *особистісна трансформація* характеризується визнанням демократичних цінностей внаслідок формування етичного типу лідерства, яке сприяє забезпеченню демократичних принципів публічного управління і ґрунтується на соціокультурному науковому підході;

- *структурна* - встановленням відповідальної морально-етичної поведінки внаслідок переходу суб'єктів публічної влади до ринкового способу публічного управління, в якому *соціальне партнерство* є однією з цінностей політичного лідерства, що ґрунтується на інституціональному науковому підході;

- *соціальна* - реалізацією засад управління якістю внаслідок формування чітких і зрозумілих *політичних платформ* політичних партій шляхом використання міжнародних індексів соціального розвитку, соціального капіталу, згуртованості та примирення, рівня довіри суспільства та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що ґрунтуються на індикативному науковому підході.

Визначено й охарактеризовано чинники трансформації політичного лідерства в Україні:

- *базові (внутрішні)*, які суттєво змінюють поведінку політичних лідерів, такі як: реалізація принципу змінюваності, відкритості, прозорості при вирішенні кадрових питань щодо політичних посад в органах публічної влади; чітке розмежування компетенцій між органами публічної влади; підвищення рівня відповідальності посадових осіб органів публічної влади, посади яких є політичними; встановлення контролю за діяльністю політичних лідерів;

- *соціокультурні (зовнішні)*, які змінюють поведінку політичних лідерів у напрямі дотримання етичних норма, шляхом: чіткого визначення ідеології політичної партії, спрямованої на демократичний розвиток держави; визнання соціального партнерства цінністю політичних лідерів, що проявляється у соціальній взаємодії політичних інституцій; законодавчого утвердження функціональних обов'язків політичних лідерів, які забезпечують рівень довіри суспільства до політичних інститутів влади.

5. Визначено такі перспективні напрями трансформації політичного лідерства в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення, як: формування представницького лідерства як важливого чинника стабільного і динамічного розвитку політичної системи, яка включає міжпарламентські, парламентські, місцеві ради і формується шляхом проведення міжнаціональних, загальнонаціональних чи місцевих виборів; розвиток політичної освіти, як складової демократичного типу політичної культури, під якою розуміється сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей, зразків поведінки у

взаємодії з політичною владою на засадах демократії – виборності, гласності, справедливості.

З'ясовано, що представницьке політичне лідерство є одним із різновидів політичного лідерства, яке має два види прояву - формальний і неформальний, що проявляються, відповідно, в державному та громадському (публічному) секторах.

Зазначено, що в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України головну роль має відігравати парламент, як суб'єкт публічного управління у парламентсько-президентській формі правління, який набуває статусу політичного лідера в державі і суспільстві.

6. Розроблено практичні рекомендації органам державної влади з розвитку політичного лідерства:

- Верховна Рада України в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення держави має у парламентсько-президентській республіці: демонструвати політичне лідерство в ухваленні політико-управлінських рішень, що задовольняють суспільні інтереси громадян держави; застосовувати поняття «політичне лідерство» та «відповідальна політична поведінка» у законопроектній діяльності щодо політичних партій та регламентів парламенту й уряду; розширювати спектр актів законодавства, що регулюють діяльність громадянського суспільства, таких як - урегулювання підприємницької діяльності, створення умов для розвитку благодійництва і меценатства, розвиток волонтерського руху, вдосконалення механізму участі територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення, створення правових умов для забезпечення відкритості діяльності органів виконавчої влади, публічності всіх етапів підготовки і прийняття рішень, законодавчого врегулювання сутності поняття «політичне лідерство»;

- Кабінет Міністрів України має: врегулювати чинне законодавство з метою призначення на вакантні посади, які віднесені по політичних, фахівців з лідерськими якостями, здатними до ухвалення самостійних політико-управлінських рішень, постійного особистісного лідерського

самовдосконалення та щоденної лідерської самореалізації; створити правові умови для забезпечення відкритості і прозорості діяльності органів виконавчої на всіх рівнях; уточнити функції керівників, що посідають політичні посади в органах державної влади; сприяти розвитку політичної освіти як чинника формування демократичного типу політичної культури та етичного політичного лідерства;

- лідери політичних партій мають визначити стратегії щодо: визнання пріоритетності морально-етичної відповідальної поведінки членів партії; посилення обґрунтування національно-спрямованої ідеології у програмних документах; формування моделі взаємодії із суспільством на засадах відкритості й довіри; застосування інформаційно-комунікаційних та стратегічних управлінських технологій, форм і методів демократичного стилю управління; визнання соціального партнерства пріоритетною цінністю політичних лідерів;

- керівники громадських організацій мають чіткіше визначати суспільні інтереси своїх членів у статутній діяльності з метою їх задоволення; сприяти врегулюванню підприємницької діяльності; створювати умови для розвитку благодійництва і меценатства, волонтерського руху; вдосконалювати механізми громадської участі в ухваленні політико-управлінських рішень державного, регіонального й місцевого значення;

- керівники осередків політичних партій мають на рівні територіальних громад створювати: міні еко системи розвитку громад, в яких будуть враховані всі потреби громади, плануватись їх фінансові можливості прозорою системою залучення коштів та витратою на суспільно корисні потреби; проектні офіси, що сприятимуть оновленню і структурним змінам системи влади в Україні, зокрема залученню безповоротних фінансових ресурсів для потреб громади, тобто кошти платників податків інших країн; кластери, як сукупність сучасних інструментів реалізації інноваційної політики, що включає різноманітні зв'язки між бізнесом, науковими колами, місцевою економікою, управлінням, політикою; електронні платформи для

отримання зворотного зв'язку від влади щодо створення умов для задоволення потреб мешканців громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 2022 - початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyu/24/2022-pochatok-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu/>
2. Акт про незалежність. Декларація про державний суверенітет України (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429). ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
3. Алексеєнко Д.Д. Кількісні аспекти виміру соціального капіталу. *Економічний вісник*. 2017. №4. С. 31 - 38. ULR: https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/4/EV20174_031-038.pdf
4. Аналітична доповідь «Тіньова економіка в Україні: Масштаби та напрями подолання» — Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2011.
5. Балабанова Л. В. Паблік рилейшнз [Текст] : навч. посібник / Л. В. Балабанова, К.В. Савельєва. - К. : Професіонал, 2008. 528 с.
6. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. К.: МАУП, 2000. 384 с.
7. Блокчейн у держструктурах: які країни вже використовують технологію [Електронний ресурс] // Слово і діло. Аналітичний портал. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/04/17/infografika/suspilstvo/blokchejn-derzhstrukturax-yaki-krayiny-vzhe-vykorystovuyut-texnologiyu>
8. Буяк Б. Феномен лідерства в історико-філософській ретроспективі. *Гуманітарний вісник*. 2015. № 36. С. 238–253.
9. В Україні зареєстровано 160 тисяч організацій громадянського суспільства. <https://zmina.info/news/v-ukrayini-zareyestrovano-160-tysyach-organizacij-gromadyanskogo-suspilstva>
10. Валентина Гошовська. Вітчизняний парламентаризм: сучасні виклики та шляхи модернізації. Вітчизняний парламентаризм: виклики в

сучасному геополітичному вимірі: матеріали щорічного Всеукраїнського круглого столу (Київ, 21 лист. 2023 р.) /за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. 129 с., С. 31-33. ULR: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2080/files/66ebb283-22b2-4094-af88-ee41280504eb.pdf>

11. Верховна Рада України I скликання. ULR: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

12. Верховна Рада України IX скликання. ULR: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

13. Виборчий Кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48). ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

14. ВОІВ: оприлюднено глобальний інноваційний індекс 2022 року. ULR: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/wipo-global-innovation-index-2022-29092022>

15. Головатий М. Ф. Політична психологія [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Головатий. К.: МАУП, 2006. 400 с.

16. Гапоненко В. А. Специфіка парламентаризму як інституту демократії в Україні. Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 87 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. С. 222–232. URL: <https://derzhava-i-pravo.com.ua/files/issues/State%20and%20Law.%20Issue%2087.pdf>

17. Гапоненко В.А. Рихлік В.А. Трансформація демократичного світогляду в умовах глобальних загроз. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 42, с. 198–204. Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 42, p.198–204. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/25.pdf

18. Глобальний інноваційний індекс. ULR: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
19. Гошовська В. А. Парламентаризм : **підручник** / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ : НАДУ, 2016. 672 с.
20. Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник. 2-ге вид., допов. й розшир., 2019. с. 563.
21. Гошовська В.А. Парламентаризм як особлива система публічного управління. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: **монографія** /авт. кол. Л. Г. Комаха, І. В. Алексеєнко, В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. Л. Г. Комахи, І. В. Алексеєнко. К.: ВПЦ "Київський університет", 2022. 976 с., С. 11-57. ULR: <https://ir.library.knu.ua/knurepo/handle/123456789/301>
22. Гошовська В.А. Політичне лідерство українського парламентаризму в сучасному геополітичному вимірі. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії № 50/2023. С. 142- 149. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/50_2023/19.pdf.
23. Гошовська В.А., Даниленко Л.І. Гендерна політика й політичне лідерство: стан і динаміка розвитку в сучасній Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 8(38). С. 97-112. ULR: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-97-111](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-97-111)
24. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал в сталому розвитку країни. ULR: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/167-1.pdf>
25. Громадянське суспільство: 85% українців не виявляють активності. ULR: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-85-ukraintsiv-ne-proyavlyayut-aktivnosti>
26. Громико О. Зміст поняття “трансформація” як базової наукової категорії. ULR: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_46/fail/ch1/16.pdf
27. Даниленко Л.І. Відповідальність народного депутата України: сутність та особливості. Парламентські читання: п'ята щорічна міжнар. конф. (21 листоп. 2015 р.). К., 2015. С. 123-128.

28. Даниленко Л.І. Політична поведінка державних службовців: ціннісно-мотиваційний аспект. *Вісник НАДУ*. № 4. 2015. С. 71 – 76. ULR: [file:///C:/Users/Lida/Downloads/vnaduppu_2015_4_13%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Lida/Downloads/vnaduppu_2015_4_13%20(1).pdf)

29. Даниленко Л. І. Суспільний консенсус – ефективна технологія антикризового управління у системі місцевого самоврядування. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2023. Вип. 23(52). С. 118–132. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/23_52_2023/social/Bulletin_23_52_Social_and_behavioral_sciences_Danylenko.pdf

30. Даниленко Л.І. Універсальні цінності вітчизняного парламентаризму. *Парламентаризм як особлива система публічного управління : навч. посіб. / В. А. Гошовська, Л. І. Даниленко, І. Д. Дудко та ін. ; за заг. ред. В. А. Гошовської. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2023. 239 с., С. 174 – 185*

31. Даниленко Л.І., Марутян Р.Р. Роль інноваційних технологій у політичній трансформації інформаційного простору країн Вишеградської групи і України. *Наукові перспективи: журнал*. 2024. № 2(44). С. __.

32. Даниленко Л.І., Негулевський І.П. Лідерство політичної еліти. *Елітознавство: підручник/ кол. автор.; за ред. В.А.Гошовської, Л.Г.Комахи. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ. Вид-во «Центр учбової літератури»*. 2022. 220 с. С. 138-149.

33. Дандекар Д. Концепції політичного лідерства: філософсько-антропологічні та соціокультурні виміри. *ГРАНІ. Том 23. № 3. 2020. С. 73-81.*

34. Депутатські групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнам. ULR: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/organizations.dep_groups

35. Держава має стати більш прозорою, – Подоляк пояснив кадрові зміни у владі. ULR: https://24tv.ua/kadrovi-zmini-vladi-24-sichnya-2023-roku-podolyak-prokomentuvav_n2242635/

36. Добросчесне лобіювання в Україні - передумова вступу до Європейського Союзу. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/Dobrochesne-lobiyuvannya-v-Ukrayini.pdf>
37. Дослідження лобізму та лобіювання. URL: [/https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/Doslidzhennya-lobizmu-ta-lobiyuvannya.pdf](https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/Doslidzhennya-lobizmu-ta-lobiyuvannya.pdf)
38. Дубас О.П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура. [Електронний ресурс]. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К., 2010. Вип.19. С. 223-232. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26693>
39. Дудко І.Д. Політичне лідерство: на прикладі президенціоналізму США. *Економіка і держава*. Серія «Політологія» 2019. № 1(1). С.18-23.
40. Елітознавство: підручник. За заг. ред.В. А. Гошовської. Київ: НАДУ. 2013. 268 с.
41. Елітознавство : підручник / кол. автор.; за ред. В.А. Гошовської, Л.Г.Комахи. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2021. 220 с.
42. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. кол. : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.
43. Етичне лідерство. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
44. Жабська Є. Хто з депутатів воює? Спростовуємо фейки російської пропаганди. <https://glavcom.ua/country/politics/khto-z-deputativ-vojuje-sprostovujemo-fejki-rosijskoji-propahandi-905885.html> 02.02.2023
45. Жемчужникова К. Історія виборів: виборчі системи в Україні. <https://www.oporaua.org/vybory/istoriia-vivoriv-viborchi-sistemi-v-ukrayini-22821>
46. Звіт за результатами громадського обговорення проекту Закону України "Про добросчесне лобіювання та адвокацію в Україні". URL:

<https://nazk.gov.ua/uk/zvit-za-rezultatamy-gromadskogo-obgovorennya-projektu-zakonu-ukrayiny-pro-dobrochesne-lobiyuvannya-ta-advokatsiyu-v-ukrayini>

47. Ібрагімова К.О. Дефініція поняття соціальна взаємодія, її види та основні теорії. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2013. № 40-41. URL: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/40-41/48.pdf>

48. Ігор Негулевський. Чинники впливу на трансформацію політичного лідерства в сучасній Україні. Соборність України: політика духовної спільності, національних традицій і цінностей: матеріали 10-го ювілейного щорічного Всеукраїнського науково-практичного круглого столу до Дня Соборності України (Київ, 25 січня 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/4c2653df-781c-46aa-91c0-b5009e44965f.pdf>

49. Ігор Негулевський. Етичне політичне лідерство – сучасна вимога і стратегія розвитку. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: матеріали щорічної Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26-27 квітн. 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи. – Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2023., 380 с., С. 339-341. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2039/files/e8f052a9-3ca2-4574-ad95-ec8638583c7f.pdf>

50. Извошкіова А. В Україні остаточно заборонили Комуністичну партію. <https://suspilne.media/240074-v-ukraini-ostatocno-zaboronili-komunisticnu-partiu>

51. Індекс демократії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_демократії

52. Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України. Соціальна згуртованість і почуття співпричетності. URL: https://scoreforpeace.org/files/publication/pub_file/13/SocialConnectednessAndBelonging_UKR.pdf

53. Індекс соціального розвитку 2017. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2017.html>
54. Індекс сприйняття корупції - 2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
55. Індекс сприйняття корупції. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_сприйняття_корупції
56. Інституціоналізація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інституціоналізація>
57. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : **монографія**. К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.
58. Карлова В. Національна еліта як суб'єкт державного творення: український досвід. : <http://www.visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2012-1-13.pdf>
59. Кількість зареєстрованих безробітних. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022>
60. Кіянка І. , Новик А. Популізм та імідж в контексті виборів : наук.-попул. видання. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012 158 с.
61. Коваленко В. Скандинавська модель: секрет успіху країн Північної Європи чи система, позбавлена майбутнього? <https://adastra.org.ua/blog/skandinavska-model-sekret-uspihu-krayin-pivnichnoyi-yevropi-chi-sistema-pozbavlena-majbutnogo>
62. Когут А., Савчук О. Етичне та правове регулювання поведінки парламентарів: міжнародний досвід та пропозиції для України (Policy Paper). URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28800.pdf>
63. Колодій А. Ф. «Соціальний капітал»: зміст та евристична цінність концепції. Громадянське суспільство і соціальні перетворення в Україні: тези наук. конф. (13–15 грудн. 2001 р.). Львів, 2001. С. 54 -55 Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

64. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
65. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. Общественные науки и современность. 2001. № 3. С. 121–139.
66. Кравчук О.Ю. Кадрові зміни у політичному лідерстві України в період демократичного транзиту: Наукові перспективи. журнал. 2024. № 2(44). С. __.
67. Кульчицький С.В. Демократичного централізму принцип. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007.: <https://esu.com.ua/article-21476>
68. Кукуруза О. В. Імідж представницького лідера як складова представницького успіху. Науковий блог НаУ «Острозька академія»: <http://naub.oa.edu.ua/2013/imidzh-politychnoho-lidera-yak-skladova-politychnoho-uspihu>
69. Кухта Б. Л. Політологія (історія і теорія політичної науки) [Текст]: курс лекцій / Кухта Борис, Красівський Орест, Ліпенцев Андрій. Львів : Кальварія, 2004. 272 с.
70. Лідія Даниленко. Консенсусна культура як запорука розвитку майбутнього толерантного суспільства незалежної України. *Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління* : матеріали міжнар. круглого столу до Дня Незалежності України (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. 272 с., С.13-16. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/1986/files/6f7ca417-8b30-4593-a3c0-92c79505b382.pdf>
71. Лисогор І. За рік довіра українців до влади, зокрема Зеленського, знизилася, – опитування КМІС. URL: https://lb.ua/society/2023/12/18/589528_rik_dovira_ukraintsiv_vladi.html

72. Майже 100% українців найбільше довіряють ЗСУ, - опитування. URL:
https://lb.ua/society/2023/01/13/542422_mayzhe_100_ukrainsiv_naybilshe.html/.
73. Максименко К. С. Авторитет. *Велика українська енциклопедія*. URL:
<https://vue.gov.ua/Авторитет>
74. Максименцева Н.О. Гендерний аспект правового регулювання політичного лідерства у сфері миру та безпеки. Актуальні проблеми держави і права. № 100. 2023. С. 89-95. chrome-http://apdp.in.ua/v100/10.pdf
75. Максименцева Н.О. Політичне лідерство у виборчому процесі як форма реалізації гендерних прав: юридичний аспект. *Юридичний вісник*. №4. 2023,53-59. <http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-4-2023.html/>
76. Марутян Р. Р. Інформаційні технології інтелектуального управління у публічно-управлінській практиці: зарубіжний та вітчизняний досвід. [Електронний ресурс]. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2018. Вип. 2. С. 146-153. URL:
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VNUCZUDU_2018_2_22
77. Найбільш «нестабільні» державні посади під час каденції Зеленського. <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/05/infografika/polityka/najbilsh-nestabilni-derzhavni-posady-kadencziyi-zelenskoho>
78. Наталя Мічковська. Тіньова економіка: абсолютне зло чи порятунок під час війни <https://kr.ua/ua/economics/a651161-tinova-ekonomika-absoljutne-zlo-chi-porjatunok-pid-chas-vijni>
79. Негулевський І.П. Політична освіта в Україні як чинник формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред.

В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с. С. 111-132. Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата»

80. Негулевський І.П. Представницьке лідерство як феномен політико-управлінських процесів. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. № 52/2024. С.

81. Ігор Негулевський. Соціальне партнерство - одне з базових цінностей політичного лідерства. Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри гідності та свободи українського народу : матеріали щорічного Всеукраїнського круглого столу (Київ, 23 листоп. 2022 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. – Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2022. С. 88-91. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/316/files/dbca2488-6b24-4608-9db6-0931798c158b.pdf>

82. Негулевський І.П. Тенденції трансформації політичного лідерства в сучасній Україні. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. № 35/2021. С. 221 - 230. (Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). URL: <http://www.journal@fps-visnyk.lnu.lviv.ua>

83. Негулевський І.П. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: соціокультурні чинники. Науковий журнал «Політикус». Випуск 2. 2021. С. 81 – 86. URL: www.politicus.od.ua

84. Негулевський Ігор. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: сутність та чинники впливу. Практична політологія: тенденції і перспективи : зб. матеріалів І-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 17 березня 2021 р.) /за заг. ред. В.А.Гошовської. Київ.: НАДУ. 2021. С. 59-64. URL: <http://academy.gov.ua/parliaments/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=3> (дата звернення 26.01.2021).

85. Норми і стандарти якості. ULR: https://pidru4niki.com/74440/ekonomika/normi_standarti_yakosti

86. Олег Траверсе. Інститут політичного лідерства/керівництва в Україні. *Політичний менеджмент*. № 3. 2011. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/traverse_instytut.pdf/

87. Олена Мусієнко. Утвердження цінностей демократії – необхідна умова переможного миру. Вітчизняний парламентаризм: виклики в сучасному геополітичному вимірі: матеріали щорічного Всеукраїнського круглого столу (Київ, 21 лист. 2023 р.) /за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. 129 с., С. 88-90.

88. Опитування “Громадяни і парламент: довіра, взаємодія та відкритість в умовах воєнного стану”. ULR: <https://iri.org.ua/survey/opytuvannya-hromadyany-i-parlament-dovira-vzayemodiya-ta-vidkrytist-v-umovakh-voyennoho/>

89. Особливості соціально-гуманітарного розвитку суспільства: кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. – 202 с. с. 146 http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11381/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80_2021.pdf

90. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r>

91. Парламентаризм не можна підмінювати провокуючими технологіями. URL: <http://www.golos.com.ua/article/309179>

92. Парламентаризм та парламентська діяльність: словник-довідник / уклад. В.А. Гошовська та ін.; за заг. ред. д. політ.н., проф. В.А. Гошовської. К. : НАДУ, 2012. 228 с.

93. Пахарєв А. Політичне лідерство в умовах трансформації пострадянських владних режимів. Політичний менеджмент. № 5. 2011. С. 68 - 75. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/paharev_politychne.pdf

94. Пахарєв А.Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: навчальний посібник. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.

95. Пахарєв А. Д. Пострадянські політичні режими: між авторитаризмом і демократією. *Політичний менеджмент. Спецвипуск*. 2010. С.13-22.

96. Передвиборна програма. URL: <https://zagittya.com.ua/ua/page/programma.html>

97. Передвиборна програма БЮТ. URL: <https://ba.org.ua/programm>

98. Петракова Є. В. Деякі аспекти формування іміджу представницького лідера. Український центр представницького менеджменту: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n- =24&c=298>

99. Пірен М.І. Основи політичної психології: Навч. посібник. – К.: Міленіум, 2003. 418 с.

100. Плазова Т. М. Технології формування іміджу представницького лідера. Політична культура і політична ідеологія : <http://fsn.fhum.info/pdf/84/844-97.pdf>

101. Політика в особах. Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти: **монографія**. За заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: Парламентське вид-во. 2008. 352 с.

102. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с. Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата».

103. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку /За заг. ред. С. Г. Рябова. 2005. 44 с.

104. Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення. К., 2019. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Politychna_osvita.pdf/

105. Політична опозиція : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, К. О. Ващенко, Ю. Г. Кальниша. – К. : НАДУ, 2013. – 208 с.
https://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/75388/mod_resource/content/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%2C%20%D0%92%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD..pdf/

106. Політична партія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

107. Політичні партії України. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

108. Політична платформа. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

109. Політична участь як показник рівня політичної культури суспільства: практичний посібник /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 130 с. Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата».

110. Політичне лідерство. ULR: http://lib.mdpu.org.ua/e-book/politologiya/eBook/modul_2/tema12.htm

111. Політичне лідерство: навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко. К. : НАДУ, 2013. 300 с.

112. Політичне лідерство [Електронний ресурс] : навчальний посібник / В. А. Гапоненко, С. С. Бульбенюк, Н. М. Довганик та ін. К.: КНЕУ, 2021. 324 с. <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/341ffef6-c4c0-4c5b-b83e-197abac62b16/content>

113. Політичні інститути. URL: https://pidru4niki.com/1048030436385/politologiya/politichni_instituti
114. Політологія: навч. посібник для вузів / Упоряд. та ред. М. Сазонова. Харків: Фоліо, 1998. С. 330-331.
115. Помаранчева Революція. <https://www.google.com/search?q=%>
116. Поточний склад Верховної Ради України IX скликання. <https://www.google.com/search?q/>
117. Почепцов Г. Г. Как становятся президентами: избирательные технологии XX века [Текст]. К. :Знання, 1999. 380 с.
118. Пошивайло І. Революція Гідності на перехресті історії та геополітики (вступне слово до наукового збірника "Революція Гідності: на шляху до історії" (2020). URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/2457>
119. Представницька влада у державотворчому процесі України: монографія / В.А.Гошовська, В.С.Куйбіда [та ін.]. – К. : НАДУ, 2018. – 398 с. – Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія “Бібліотека народного депутата
120. Про вищу освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
121. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 11 жовтня 2023 року №3384-IX URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/242335.html/.
122. Про громадські об'єднання. Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
123. Про державну службу України: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
124. Про добросесне лобювання та адвокацію в Україні
125. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в

суспільному житті (олігархів): Закон України від 23 вересня 2021 року № 1780-IX. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-IX#Text>

126. Про запобігання корупції: Закон України ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

127. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

128. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#Text>

129. Про затвердження стандарту вищої освіти галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальністю 052 «Політологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН від 10.07.2020 № 911. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/07/052%20Politolohiya.pdf>

130. Про затвердження стандарту вищої освіти галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальністю 052 «Політологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН від 18.03.2021 № 329. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

131. Про Кабінет Міністрів України: Закон України ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

132. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2807-IX. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>

133. Про об'єднання громадян: ЗУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text>

134. Про політичні партії в Україні: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 23, ст.118). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>

135. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

136. Про статус народного депутата України: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>

137. Програма партії Голос. URL: <https://goloszmin.org/program/live-economy>

138. Програма політичної партії «Європейська солідарність». URL: https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2019/06/es_program.pdf

139. Публічні консультації щодо підготовки проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про політичні партії в Україні». URL: http://kompravpol.rada.gov.ua/news/main_news/73585.html

140. Революція гідності. <https://uk.wikipedia.org/wiki>

141. Революція Гідності. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/storinka/revolyuciya-gidnosti>

142. Рівень довіри українців до влади знижується, ЗСУ зберігають високий рейтинг – опитування. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/18/novyna/suspilstvo/riven-doviry-ukrayincziv-vlady-znyzhuyetsya-zsu-zberihayut-vysokyj-rejtynh-opytuvannya>

143. Рішення про початок переговорів щодо членства України в Євросоюзі матиме поворотне значення для історії всієї Європи – Володимир Зеленський після переговорів з Урсулою фон дер Ляєн у Києві. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rishennya-pro-pochatok-peregovoriv-shodo-chlenstva-ukrayini-86793>

144. Росія на шляху до диктатури, але дві третини світу нейтральні або підтримують її. Розбір «Індексу демократії – 2022» від The Economist. <https://forbes.ua/svit/indeks-demokratii-2022-02022023-11488>

145. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. ULR: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
146. Словник іншомовних слів [Текст] / за ред. О. С. Мельничука. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. 775 с.
147. Сорель Ж. Енциклопедія політичної думки / Ж. Сорель. Київ : Дух і літера, 2000. 472 с.
148. Стандарти вищої освіти (система стандартів вищої освіти) <https://ips.ligazakon.net/document/TM035141>
149. Статистичні дані.
150. Степанов А. Проблема еліти у вимірі філософського знання <https://www.ji.lviv.ua/n45texts/stepanov.htm>
151. Степанов В.Ю. Сучасні інформаційні технології в державному управлінні. [Електронний ресурс] / В. Ю. Степанов // Економіка та держава. 2010. № 9. С. 101-103.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_9_32
152. Сторожев Р. І. Стан дослідження проблеми лідерства у вітчизняній і зарубіжній літературі. *Держава та регіони*. Серія. Державне управління. 2017. № 3 (59). С. 21–25.
153. СТРАТЕГІЯ – 2020. Інформаційні технології в державному управлінні. Випуск 1 (39). – Київ, 2017. – С. 73-74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/images/informaciyni_tehnologii/2017/1.pdf
154. Сулова. І. Флурі. Ф., Будрак. В. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи. ЖеневаКиїв : Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2017. 55 с.
155. Тельпіс О.В. Дослідження концептуальних підходів феномену політичного лідерства: Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 99 (Частина II), 2011. С. 73- 82.
156. Тенденції структурної трансформації українського суспільства в контексті глобалізації та європейської інтеграції. ULR: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/newsfiles/tema_zvit_2015.pdf

157. Тетяна Андрійчук. Розвиток демократії в Україні: вплив політичних цінностей. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/andriichuk_rozvytok.pdf

158. Тіньова діяльність у господарській системі України: монографія /Л. В. Ангелко; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів; Дрогобич: Посвіт, 2014. 232 с.

159. Ткаля О.В. Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави. Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2022. С. 58 - 61. , с. 61. http://lsej.org.ua/4_2022/12.pdf

160. Ткач Н. О. Соціально-психологічні та інформаційно-комунікаційні механізми політичного лідерства : дис. ... канд. політ. наук / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.

161. Траверсе О. Політичне лідерство. Поняття, дискурс, практика. <http://www.viche.info/journal/332>

162. Траверсе О. Політичне лідерство та керівництво доби «лібералізованого» тоталітаризму в СРСР: український контекст (60-ті початок 90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис... доктора політ. наук / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2010. 28 с. Український центризм. URL: <https://sluga-narodu.com>

163. Траверсе Олег. Політичне лідерство як предмет політичної теорії. Наукові записки. Випуск 33.С. 196 – 206. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/traverse_politychne.pdf/

164. Траверсе О. Семантичне поле понять "політичне лідерство/керівництво" в політології : Політичний менеджмент. 2005. № 3 (12). С. 128—136.

165. Україна за два роки піднялась на 32 позиції в глобальному рейтингу за індексом соціального прогресу, – Мінсоцполітики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-za-dva-roki-pidnyalas-na-32-poziciyi-v-globalnomu-rejtingu-za-indeksom-socialnogo-progresu-minsocpolitiki>

166. Україна – кандидат на членство у ЄС. Пояснюємо, що це означає.
 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrayina-status-kandydat-na-vstup/31912331.html/>

167. Україна підписала угоду з найбільшим блокчейн-проектом BitFury [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/ukrainapidpysala-uhodu-z-naibilshym-blokchein-proektom-bitfury>

168. Україна покращила свою позицію в рейтингу «Глобальний інноваційний індекс 2020». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-pokrashchila-svoyu-poziciyu-v-rejtingu-globalnij-innovacijnij-indeks-2020>

169. Українці стали менше довіряти Кабміну й Раді, але більше – президенту URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/10/7300121>

170. Україна – кандидат на членство у ЄС. Пояснюємо, що це означає.
 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrayina-status-kandydat-na-vstup/31912331.html>

171. Український центризм. URL: <https://sluga-narodu.com>

172. Уроки Эрнандо де Сото: развитие страны — те, где победила «теневая экономика». <https://hvylya.net/analytics/economics/uroki-ernando-de-soto-razvityie-stranyi-te-gde-pobedila-tenevaya-ekonomika-2.html>

173. Участь громадянського суспільства у відновленні України. Як влада, громадяни та донори можуть посилити суспільну довіру. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2023-09/2023-06-15-giving-civil-society-stake-ukraines-recovery-lutsevych-ukrainian.pdf>

174. Форсайт розвитку оборонно-промислового комплексу України на часовому горизонті 2021–2030 роки / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку; Інститут передових оборонних технологій КПІ ім. Ігоря Сікорського; Інформаційно-аналітичний центр КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во

«Політехніка», 2021. – 148 с. http://wdc.org.ua/sites/default/files/KPI-WDC-IADT_FORESIGHT-2021-UA.pdf

175. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства

176. Хорішко Л.С. Інституціоналізація еліти в процесах модернізації політичної системи України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – «Політичні інститути та процеси». Запорізький національний університет. Львівський національний університет імені Івана Франка. Запоріжжя, Львів, 2019. 459 с. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/dis_khorishko.pdf

177. Хорішко, Л. С. Перспективи інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи України. Політичне життя. №3 (2019). с.130-136,

178. Хорішко Л.С. Політичне лідерство як суспільно-політичний ресурс інформаційного суспільства й інформаційного простору держави. Наукові перспективи: журнал. 2024. №2(44)

179. Хутор Т. 10 головних законів першого місяця війни: як ми будемо жити далі. https://lb.ua/news/2022/04/19/513862_10_golovnih_zakoniv_pershogo_misyatsya.html

180. Цінності, стандарти, компетентність в парламентській діяльності: навч. пос. /авт. кол.; за заг. ред. В.А.Гошовської. К.: НАДУ, 2016.С.146-156.

181. Чербан О. Аналіз та оцінка модерних тенденцій розвитку ЗМІ в Чехії. [Електронний ресурс]. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2018. Випуск 19, С. 182-186. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/19_2018/26.pdf

182. Шапенко Л. О., Туренок Е. О. Концепція поліархії та її вплив на процес демократизації суспільного життя. URL: <https://core.ac.uk/download/286627436.pdf>

183. Шаповал В.М. Основи теорії парламентаризму: монографія. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 136 с.
184. Шестакова Ю.В. Основні моделі регулювання етичних норм поведінки парламентаря, вироблені світовою практикою: актуальність для України. <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/26/7.pdf>
185. Юрченко І. Феномен політичного лідерства. Політичний менеджмент №1. 2004. С. 63-73. ULR: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/urchenko_fenomen.pdf
186. Янко М. В Україні остаточно заборонили діяльність "ОПЗЖ". <https://suspilne.media/282238-verhovnij-sud-ostatocno-zaboroniv-partiu-opozicijna-platforma-za-zitta>
187. Goshovska, V., Danylenko, L., Dudko, I., Makarenko, L., Maksimentseva, N. (2023). FORMAÇÃO DE LÍDERES POLÍTICOS EM PAÍSES DE TRANSIÇÃO DEMOCRÁTICA: A EXPERIÊNCIA DA UCRÂNIA. Synesis (ISSN 1984-6754), 15(1), 467–489. Recuperado de ULR: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2691>
188. Goshovska, V., Danylenko, L., Dudko, I., Goshovskyi, V., Reiterovych, I. (2024). Political leadership in the representative power of ukraine in the context of global challenge. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, Special Issue I (14/1-XXXIX). С. 189-194. ULR: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/A_38.pdf (Web of science)/.
189. Goshovska, V., Kisiel, I., Lukina, L., Gorulko, O., & Nehulevskyi, I. (2022). Development of democratic values as a basis for the consolidation of modern Ukrainian society. Amazonia Investiga, 11(57), 221-231. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.57.09.23>. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2160>
190. Dahl R. A., Tufte E. R. Size and Democracy. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1973. 148 p.

191. Kravchuk , O., Shulga, M., Delia, O., Krasnozhon, N., Kuchyk, O., & Kostyrya, I. (2022). Regional leadership as an element of Ukraine’s geopolitical strategy: El liderazgo regional como elemento de la estrategia geopolítica de Ucrania. *Cuestiones Políticas*, 40(73), 27-51. Регіональне лідерство як елемент геополітичної стратегії України
<https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/38384/42555/>
<https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.01/>

192. Larysa Komakha, Valentyna Goshovska, Volodymyr Slyshynskyy, Yuriy Lyashchenko, Natalia Lyashchenko. Prospects for the development of information and analytical activities in the system of public authority under the conditions of wartime posture in Ukraine. *Economic Affairs (New Delhi)*, 2022, october, vol. 67(04s), pp. 697-706. (Scopus) Doi: 10.46852/0424-2513.4s.2022.3.
<http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv67n4sc.pdf>

193. Negulevsky, Igor (2021). Sociocultural factors of transformation of political leadership and problems of their formation in modern Ukraine. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal* (<https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>), 01 (29). - Available at: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/17.html> (accessed 10 January 2021)

194. UK government looks to blockchain tech to track taxpayer money. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.theguardian.com/technology/2016/apr/26/bitcoinblockchain-tracking-taxpayer-money-minister>. – 27.04.2016.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Негулевський І.П. Тенденції трансформації політичного лідерства в сучасній Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії.* № 35/2021. С. 221 - 230. (Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/35_2021/28.pdf

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.35.26>

2. Негулевський І.П. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: соціокультурні чинники. *Науковий журнал «Політикус».* Випуск 2. 2021. С. 81 – 86. URL: www.politicus.od.ua

3. Негулевський І.П. І.П. Представницьке лідерство у політико-управлінській діяльності. *Наукові перспективи: журнал.* № 3(45). 2024. С. 1119-1128. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/archive>

Статті в періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus:

4. Goshovska, V., Kisiel, I., Lukina, L., Gorulko, O., & **Nehulevskiy, I.** (2022). Development of democratic values as a basis for the consolidation of modern Ukrainian society. *Amazonia Investiga*, 11(57), 221-231. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.57.09.23>. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2160>

Автором розкрито роль політичного лідерства в розвитку демократії в державі.

Праці, які видано у зарубіжних виданнях:

5. Negulevsky, Igor (2021). Sociocultural factors of transformation of political leadership and problems of their formation in modern Ukraine. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal* (<https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>), 01 (29). - Available at: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/17.html> (accessed 10 January 2021).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Негулевський Ігор. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: сутність та чинники впливу. *Практична політологія: тенденції і перспективи* : зб. матеріалів І-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 17 березня 2021 р.) / за заг. ред. В.А.Гошовської. Київ.: НАДУ, 2021. С. 59-64. URL: <http://academy.gov.ua/parliaments/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=3>

7. Негулевський І.П. Політична освіта в Україні як чинник формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури. *Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія* / авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с. С. 111-132. Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата».

8. Негулевський Ігор. Розвиток інституту політичного лідерства в Україні: стан та перспективи: *30 років незалежності України: досягнення, виклики, перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10 верес. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої, В. А. Гошовської. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. С.44 - 46. URL: <http://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/5e2f5bc9-7e3f-4bb1-8017-18758fd31148.pdf>

9. Лідерство у публічному управлінні: *загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації державних службовців, які займають*

посади державної служби категорії "Б" / за ред. Л.І.Даниленко. Київ.: КНУТШ; НАДС України з питань державної служби. 2022. 12 с. / укладачі: Гошовська В.А., Даниленко Л.І., Негулевська І.П. (затверджено на НМР ННІ ПУДС КНУТШ, протокол № 4-22 від 25.05.22).

10. Лідія Даниленко, Ігор Негулевський. Політичне лідерство в Україні – перспектива післявоєнного відродження держави. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 черв. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/316/files/dbca2488-6b24-4608-9db6-0931798c158b.pdf> С. 28 – 30.

11. Даниленко Л.І., Негулевський І.П. Лідерство політичної еліти. Елітознавство: **підручник** / В.А. Гошовська [та ін.]. 2-е видання, перероблене та доповнене. К.: КНУТШ, 2022. 220 с., С.138 – 149.

12. Ігор Негулевський. Соціальне партнерство - одне з базових цінностей політичного лідерства. *Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри гідності та свободи українського народу* : матеріали щорічного Всеукраїнського круглого столу (Київ, 23 листоп. 2022 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. – Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2022. С. 88-91. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/316/files/dbca2488-6b24-4608-9db6-0931798c158b.pdf>

13. Ігор Негулевський. Чинники впливу на трансформацію політичного лідерства в сучасній Україні. *Соборність України: політика духовної спільності, національних традицій і цінностей*: матеріали 10-го ювілейного щорічного Всеукраїнського науково-практичного круглого столу до Дня Соборності України (Київ, 25 січня 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. (подано до друку). URL:

<https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/4c2653df-781c-46aa-91c0-b5009e44965f.pdf>

14. Ігор Негулевський. Етичне політичне лідерство – сучасна вимога і стратегія розвитку. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього*: матеріали щорічної Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26-27 квітн. 2023 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи. – Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2023., 380 с., С. 339-341. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2039/files/e8f052a9-3ca2-4574-ad95-ec8638583c7f.pdf>

15. Ігор Негулевський. Тенденції розвитку політичного лідерства в Україні. *Цінність незалежності – рушійна сила державотворення* : матеріали щорічного загальнонаціонального круглого столу (Київ, 6 верес. 2023 р.) : / за заг. ред.

Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023. 80 с., С. 50-52. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2073/files/3e0977de-2e70-4e69-8e26-6cf962a5575b.pdf>

Додаток Б

Повноваження НАБУ за основними напрямками роботи

організаційний	інформаційний	координаційний	моніторинговий	аналітичний	контрольний
<p>- залучення громадськості до формування та реалізації антикорупційної політики;</p> <p>- організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції;</p> <p>- затвердження розподілу коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, відповідно до закону;</p> <p>- розроблення проектів АС та державної АП; здійснення співпраці з викривачами;</p>	<p>- обмін інформацією з компетентними органами і організаціями іноземних держав;</p> <p>- інформування громадськості про заходи щодо запобігання корупції;</p> <p>- надання рекомендацій і консультацій з питань дотримання етичної поведінки;</p> <p>- погодження АП державних органів, органів влади АРК, ОМС;</p> <p>- розроблення типової АП юридичної особи;</p> <p>- підготовка проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупції</p>	<p>- координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики;</p> <p>- координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції;</p> <p>- координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади АРК, ОМС корупційних ризиків у своїй діяльності</p>	<p>- залучення громадськості до моніторингу антикорупційної політики;</p> <p>- забезпечення ведення Єдиного порталу повідомлень викривачів та інших баз даних;</p> <p>- організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції діяльності державних органів, органів влади АРК та ОМС у сфері запобігання та протидії корупції</p>	<p>- формування та реалізація антикорупційної політики;</p> <p>- аналіз стану запобігання та протидії корупції в Україні;</p> <p>- аналіз статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції</p>	<p>- здійснення контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки;</p> <p>- здійснення контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування;</p> <p>- здійснення державного контролю за дотриманням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій</p>

	йної політики				
--	------------------	--	--	--	--

Джерело: авторська розробка на основі ЗУ [126].

- АП – антикорупційна програма
- АС - Антикорупційна стратегія
- АРК – Автономна республіка Крим
- ОМС – орган місцевого самоврядування

Додаток В

Динаміка агресивних дій рф – країни - агресорки проти України, що передували її повномасштабному вторгненню 24 лютого 2022 року

<i>час</i>	<i>Період існування</i>	<i>Основні дії</i>	<i>Агресивні дії рф проти України</i>
1985-1990 роки	Початок "Перебудови"	Політика невтручання в справи союзних республік	
16 липня 1990 р		Верховна Рада УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України	
12 лютого 1991 р.		відновлено Кримську АРСР	
24 серпня 1991 р.	Початок незалежності України – I-й етап боротьби за незалежність	Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України	
5 грудня 1994 р.		підписано Будапештський меморандум між Україною, США, Росією та Великою Британією про неядерний статус України	загроза
17 березня 1995 р.		Закон «Про Автономну Республіку Крим» ставить крапку на спробах поширення сепаратизму, скасовує посаду президента АР Крим та дію актів, які суперечили Конституції України	
9 червня 1995 р.		Президенти України і Росії Кучма і Єльцин у м. Сочі підписують угоду про розподіл і роздільне базування Чорноморського військового флоту	загроза
9 листопада 1995 р.		офіційне прийняття України до Ради Європи	
28 червня 1996 р.		ухвалення Конституції України	
28-31 травня 1997 р		Б. Єльцин і Л. Кучма у Києві підписали угоди про поділ, статус і умови перебування Чорноморського флоту та Великий українсько-російський договір про дружбу, співробітництво і партнерство: приймається «нульовий» варіант щодо боргів і власності СРСР за кордоном, поділено бухти Севастополя для базування флотів: у	загроза

		України — Стрілецька; у рф — Карантинна, Південна і Північна в оренді на 20 (+5) років.	
Жовтень-грудень 2004 р.	II-й етап боротьби за Незалежність України	Помаранчева Революція	
2008–2009 роки		Українсько-російський газовий конфлікт - чергова російсько-українська економічно-політична газова війна, яка виникла в кінці 2008 року. Закінчилась підписанням газової угоди між прем'єр-міністрами обох держав Володимиром Путін та Юлією Тимошенко проти волі Президента України Віктора Ющенка.	загроза
7 лютого 2010 р.	I-й етап «зради» незалежності України	Президентом України обраний лідер опозиційної Партії регіонів Віктор Янукович, який набрав 48,95 % голосів виборців; за чинного прем'єра Юлію Тимошенко віддали голос 45,47 %. Інавгурація 4-го Президента України Віктора Януковича відбулася 25 лютого	загроза
21 квітня 2010 р.		у Харкові президенти рф Медведєв та України Янукович підписали угоду про базування Чорноморського флоту Росії в Севастополі до 2042 року в обмін на знижку на ціну російського газу на 100 доларів США. Угоди було скасовано у 2014 р. російським керівництвом в односторонньому порядку після захоплення Криму.	загроза
29 квітня 2010 р.		скандальна ратифікація Харківських угод у Верховній раді України	загроза
5 серпня 2011 р.		у Печерському суді Києва заарештована Юлія Тимошенко, колишня прем'єрка країни та опозиційний політик	загроза
27 лютого 2012 р.		опозиціонера, экс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка засуджено до 4 років позбавлення волі і конфіскації майна	загроза
3 червня 2012р.		Верховна Рада прийняла скандальний закон про основи державної мовної політики («Закон Колесніченка-Ківалова»), який передбачає використання регіональних мов на місцевому рівні.	загроза

31 липня 2012 р.		Верховна Рада України ратифікувала угоду про зону вільної торгівлі з країнами СНД	загроза
28 жовтня 2012 р.		Відбулися вибори до Верховної Ради України. До парламенту потрапили (станом на січень 2013): — від Партії регіонів — 208 депутатів;	загроза
21 листопада 2013 р.	II-й етап «зради» незалежності України	Уряд України несподівано заявляє, що неготовий до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом на саміті у Вільнюсі, підготовка до якого тривала останні місяці.	зрада
24 листопада 2013 р.	III-й етап боротьби за незалежність України	Початок Революції Гідності. Всеукраїнська акція непокори владі з вимогою підписання угоди про асоціацію з ЄС та відставкою уряду Азарова. Початок Європейських майданів по всій Україні, найбільшими з яких були Київський та Львівський	
Ніч на 30 листопада 2013 р.		Силовий розгін Євромайдану в Києві. Почалася Революція гідності	
16 січня 2014 р.		пропрезидентська більшість у Верховній Раді поспіхом приймає пакет «диктаторських» законів, що спричиняє спалах невдоволення у суспільстві; 17 січня — В.Янукович їх підписує	зрада
21 лютого 2014	IV-й етап боротьби за незалежність України	Верховна Рада України 386 голосами «за» повернула в дію Конституцію 2004 року, підтримала проєкт постанови, який дозволив звільнення з ув'язнення Юлії Тимошенко та відправила у відставку в. о. міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка та деяких інших міністрів-регіоналів.	
22 лютого 2014 р.		Охорона В.Януковича залишила резиденцію «Межигір'я», масові втечі високопосадовців-регіоналів за межі України. Віктор Янукович із супроводом гелікоптерами перелетів з Харкова до Донецька, звідки намагався відлетіти за кордон, чому зашкодила прикордонна служба. Голова Верховної Ради України Володимир Рибак подав у відставку з цієї посади, новим спікером обраний Олександр Турчинов. Верховна Рада України 328 голосами народних депутатів усунула Віктора	

		Януковича з посади президента України на підставі «самоусунення від виконання обов'язків	
23 лютого 2014 р.		В.Януковича росіяни переправили до Ялти у АР Крим, де він зупинився в одній з приватних резиденцій (за іншими даними — у санаторії ВМС МО Росії). Голову Верховної Ради Олександра Турчинова обрано виконуючим обов'язки Президента України (до 7 червня 2014) замість Президента Віктора Януковича.	
з 23 лютого 2014 р.		Кримська криза (якщо рахувати з моменту захоплення влади у м. Севастополь)	початок відкритої фази російської агресії проти України
24 лютого 2014 р.		Віктора Януковича з Севастополя вивезено до Росії.	
1 березня 2014 р.		Організовані російськими спецслужбами і за участю громадян Росії масові проросійські антиурядові мітинги у низці міст південно і східної України, зокрема, у Дніпропетровську, Донецьку, Харкові, Одесі, Луганську. У Донецьку і Луганську над будівлями ОДА було піднято російські прапори.	відкрита фаза російської агресії проти України
8 березня 2014 р.		російські окупанти захопили с. Чонгар на Херсонщині і замінували навколишні поля	воєнна фаза російської агресії проти України
16 березня 2014 р.		Російські загарбники проводять на території захоплених АР Крим та м. Севастополь так званий «референдум» щодо «самовизначення» Криму	воєнна фаза російської агресії проти України
18 березня 2014 р.	ІІІ-й етап «зради» незалежності України	Президент рф путін разом з самопроголошеними представниками кримської влади сергієм аксьоновим, володимиром константиновим та олексієм чалим підписав договір про приєднання самопроголошеної «Республіки Крим» до складу рф. Попередньо таке рішення схвалила Державна Дума Росії, ухваливши заяву «Про ситуацію в Республіці Крим», внесену на розгляд спікером сергієм наришкіним та лідерами усіх парламентських фракцій.	воєнна фаза російської агресії проти України

		21 березня 2014 р. — Україна підписала політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС.	
27 березня 2014 р.	У-й етап боротьби за незалежність України	Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію на підтримку територіальної цілісності України та про визнання недійсним «референдуму» в Криму	
6 квітня 2014 р.	1У-й етап «зради» незалежності України	озброєні бойовики за підтримки організованих мітингувальників оточили і захопили приміщення Донецької обласної державної адміністрації, будівлю Управління СБУ у Луганській області і (тимчасово) — Харківської ОДА. Проросійські мітинги пройшли у Дніпрі, Одесі, Миколаєві, Запоріжжі.	воєнна фаза російської агресії проти України
7 квітня 2014 р.		захоплено Донецьку ОДА, проголошено утворення у Донецькій області так званої «Донецької народної республіки»(ДНР)	воєнна фаза російської агресії проти України
14 квітня 2014 р.		захоплення російськими терористами Горлівки	воєнна фаза російської агресії проти України
16 квітня 2014р.		озброєні російські терористи захопили мерію м. Донецьк	воєнна фаза російської агресії проти України
27 квітня 2014 р.		групою осіб, які захопили будівлю управління СБУ у Луганській області за підтримки мітингувальників чисельністю кілька сотень людей було проголошено так звану проросійську «Луганську народну республіку» (ЛНР)	воєнна фаза російської агресії проти України
25 травня 2014 р.	УІ-й етап боротьби за незалежність України	Вибори Президента України 2014. У 1-му турі переміг Петро Порошенко, який набрав 54,7 % голосів виборців.	
квітень - вересень 2014 р.		активні бойові дії на Сході	воєнна фаза російської агресії проти України
5 вересня 2014 р.	У-й етап «зради» незалежності України	«Мінські угоди»: в Мінську відбулася третя зустріч Контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України, в ході якої сторонами конфлікту (у тому числі представниками бандформувань) узгоджено виконання «Плану мирного	зрада

		врегулювання ситуації на сході України» П. О. Порошенко, з урахуванням зауважень президента рф в.в.путіна. Дія угоди набрала чинності в той же день з 19:00; першим з 12 пунктів протоколу значилось «забезпечення негайного двостороннього припинення застосування зброї»	
19 вересня 2014 р.		учасники контактної групи в Мінську домовилися про припинення вогню в Україні, зупинці на поточній лінії зіткнення і встановлення 30-кілометрової зони безпеки. Незважаючи на об'явлене перемир'я, російські війська і підконтрольні їм бандформування продовжували обстріли позицій ЗСУ і на окремих ділянках вели наступальні дії	зрада
27 січня 2015 р.	УІ-й етап боротьби за незалежність України	Верховна Рада України визнала Росію країною-агресором, а самопроголошені «ДНР» і «ЛНР» — терористичними організаціями	
1 січня 2016 р.		набрала чинності зона вільної торгівлі між Україною та ЄС	
15 листопада 2016 р.		Міжнародний кримінальний суд (Гаазький трибунал) заявив, що «вважає ситуацію в окупованому Криму рівнозначною міжнародному збройному конфлікту між Україною і Російською Федерацією», який розпочався не пізніше 26.02.2014 р.	
6 квітня 2017 р.		Європейський парламент проголосував за надання громадянам України безвізового режиму	
2017-2018 рр.		освітня реформа, судова реформа, медична реформа та інші	
11 червня 2018 р.	УІ-й етап «зради» незалежності України	в Берліні відбулася зустріч міністрів закордонних справ у «нормандському форматі» після перерви більше 16 місяців. Обговорювали питання миротворців на Донбасі, політичних в'язнів, а також «формулу Штайнмайєра».	зрада
15 грудня 2018р	УІІ-й етап боротьби за незалежність України	у Соборі Св. Софії у Києві відбувся Об'єднавчий собор українських православних церков, на якому було проголошено утворення єдиної помісної Православної церкви України	

7 лютого 2019 р	ІХ-й етап боротьби за незалежність України	Верховна Рада закріпила в Конституції курс України на ЄС і НАТО, «За» проголосувало 334 депутати	
21 квітня 2019р.	Х-й етап боротьби за незалежність України	2-й тур виборів Президента України, який впевнено виграв Володимир Зеленський	
21 липня 2019 р.		Позачергові вибори до Верховної Ради України. За партійними списками (225 місць) найбільше голосів отримали партії	
1 жовтня 2019 р.	УІІ-й етап «зради» незалежності України	Представник України в ТКГ Леонід Кучма погодив текст «формули Штайнмаєра», яка надає особливий статус «окремим територіям» Донбасу та не містить плану їх демілітаризації. Той самий текст погодили представники рф, ОРДО та ОРЛЮ. Ця подія викликала низку акцій протесту у містах України з наступного дня.	зрада
9 грудня 2019 р.	ХІ-й етап боротьби за незалежність України	зустріч у Парижі у нормандському форматі лідерів України (В.Зеленський), Франції (Е.Макрон), Німеччини (А.Меркель) і рф (в.путін) з метою врегулювання ситуації в зоні російської окупації на Донбасі.	
16 січня 2021 р.		в Україні набуває чинності норма Закону про мову, згідно з якою громадян повинні обслуговувати українською мовою	
2 лютого 2021 р.		Президент України Володимир Зеленський ввів у дію рішення РНБО про застосування санкцій проти народного депутата Тараса Козака та телеканалів 112 Україна, NewsOne та ZIK, які було заблоковано	
19 лютого 2021 р.		РНБО України підтримала санкції проти 19 юридичних і восьми фізичних осіб за фінансування тероризму, серед яких Віктор Медведчук і Оксана Марченко	
3 грудня 2021 р.		міністр оборони України Олексій Резніков повідомив у Верховній Раді, що за даними української розвідки існує вірогідність масштабної ескалації з боку Росії, найбільш вірогідним часом готовності до ескалації буде кінець січня 2022 року.	

24 лютого 2022 р.		Розпочалася нова активна фаза російсько-української війни.	нова активна фаза російсько-української війни
23 червня 2022 р.	XII-й етап боротьби за незалежність України	під час саміту лідерів країн ЄС Україна отримала статус кандидатів на членство у ЄС.	
14 грудня 2023 р.	XIII-й етап боротьби за незалежність України	Європейська Рада вирішила розпочати переговори про вступ до Європейського Союзу з Україною та Молдовою.	

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

**ЗАГАЛЬНА КОРОТКОСТРОКОВА ПРОГРАМА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

«ЛІДЕРСТВО У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ»

Рік запровадження програми: 2022

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

1. Загальна інформація	
Назва програми	Лідерство у публічному управлінні
Шифр програми	
Тип програми за змістом	Загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації
Форма навчання	дистанційна
Цільова група	державні службовці, які займають посади державної служби категорії "Б"
Передумови навчання за програмою	-
Найменування замовника освітніх послуг у сфері професійного навчання за програмою ²	Національне агентство України з питань державної служби
Найменування партнера (партнерів) програми	
Обсяг програми	0,67 кредиту ЄКТС
Тривалість програми та організація навчання	загальна тривалість програми: 10 днів протягом двох тижнів

Мова(и) викладання	українська мова
Напрямок(и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	з питань лідерства
Перелік професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму	професійні знання командна робота та взаємодія
Укладач(і) програми	Даниленко Лідія Іванівна , д.пед.н., професор, професор каф. парламентаризму, apn1@ukr.net Негулевський Ігор Петрович , аспірант кафедри парламентаризму, народний депутат України IX скликання, <negulevskiy@rada.gov.ua
2. Загальна мета	
підвищення професійної компетентності державних службовців у сфері забезпечення лідерства в публічній сфері, використання творчого й комунікаційного потенціалів, формування моделі лідерської поведінки	
3. Очікувані результати навчання	
За результатами навчання слухачі повинні демонструвати:	
знання	<ul style="list-style-type: none"> - основних положень лідерства; - змісту, форм, механізмів забезпечення лідерства в публічній сфері; - чинників сприяння лідерству у публічній сфері; - досвіду формування лідерської поведінки в органах державної влади
уміння	<ul style="list-style-type: none"> - аналізувати й узагальнювати інформацію щодо реалізації базових принципів лідерства у публічному управлінні; - характеризувати основні функції державних службовців; - визначати передумови сприяння лідерству в органах державної влади
навички	<ul style="list-style-type: none"> - застосування лідерства як принципу ефективного публічного управління; - застосування індикаторів з метою оцінювання досягнення лідерства в органах державної влади
4. Викладання та навчання (методи навчання, форми проведення навчальних занять)	
навчання здійснюється у формі проведення відеоконференції, семінарів, тематичних (групових та індивідуальних) дискусій із застосуванням соціальних мереж, чатів інтернет-	

форумів та у режимі реального часу (онлайн), самостійного вивчення відповідної ресурсної бази.	
5. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання	
Назви вебплатформи, вебсайту, електронної системи навчання, через які здійснюватиметься дистанційне навчання із зазначенням посилання (вебадреси)	<i>Платформа</i> «Система дистанційного навчання Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка: http://ipacs.knu.ua/?lang=ukr&tip=dor&tipn=Page&page=22
Назва дистанційного етапу/модуля	Тема 1. Механізми забезпечення лідерства в публічній сфері Тема 2. Чинники сприяння лідерству в органах державного управління Тема 3. Досвід формування і розвитку лідерської поведінки у державних службовців Тема 4. Основні функції державних службовців та їх трансформація в аспекті лідерства
6. Оцінювання і форми поточного, підсумкового контролю	
Критерії оцінювання та їх питома вага у підсумковій оцінці (%)	Відвідування занять – 30 %; Проходження дистанційного навчання – 50 %; Поточний контроль (кількість) – Підсумковий контроль – 20 % Документ про підвищення кваліфікації видається за умови набрання учасником навчання не менше ніж 75 % обрахованих з урахуванням питомої ваги кожного із критеріїв оцінювання.
Форма підсумкового контролю	комп'ютерне тестування

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Назва теми	Кількість годин				
	загальна кількість годин / кредитів ЄКТС	у тому числі:			
		аудиторні заняття	дистанційні заняття	навчальні візити	самостійна робота слухачів
<i>Тема 1.</i> Механізми забезпечення лідерства в публічній сфері	5	–	4	–	1

Тема 2. Чинники сприяння лідерству в органах державного управління	5	–	4	–	1
Тема 3. Досвід формування і розвитку лідерської поведінки у державних службовців	5	–	4	–	1
Тема 4. Основні функції державних службовців та їх трансформація в аспекті лідерства	5	–	4	–	1
РАЗОМ	20/0,67	–	16	–	4
Підсумковий контроль результатів навчання	2	–	2	–	–

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1 Механізми забезпечення лідерства в публічній сфері

Політика лідерства в публічній сфері. Структура і сутність лідерства в публічній сфері. Нормативно-правові й організаційні механізми забезпечення лідерства в публічній сфері.

Еволюція наукових концепцій, поглядів, ідей лідерства як основи формування довіри в публічному управлінні. Застосування лідерства як принципу ефективного публічного управління.

Формування авторитету й іміджу державного службовця як механізми забезпечення лідерства у публічній сфері.

Особливості розвитку лідерства в системі публічного управління України.

Тема 2. Чинники сприяння лідерству в органах державного управління

Реалізація базових принципів лідерства у публічному управлінні. Професіоналізм і культура – базові чинники сприяння лідерству. Проблеми та шляхи їх вирішення в Україні.

Забезпечення обліку і контролю за реалізацією чинників сприяння лідерству у публічній сфері.

Оцінювання результативності діяльності лідерів в органах державного управління.

Тема 3. Досвід формування лідерської поведінки у державних службовців

Лідерська поведінка: сутність, характерні ознаки. Формування відповідальної поведінки лідерів як основної характеристики лідерства.

Індикатори оцінювання досягнення лідерства в органах державної влади. Технологія визначення рівня лідерської поведінки державних службовців: порівняльний аспект.

Застосування бенчмаркінгу з метою проведення аналізу стану розвитку лідерської поведінки у державних службовців в конкретних організаціях. Обмін кейсами.

Тема 4. Основні функції державних службовців та їх трансформація в аспекті лідерства

Лідерство і конкурентоздатність державних службовців.

Основні функції державних службовців та їх вплив на формування лідерської поведінки.

Пріоритетні форми і методи професійної діяльності державних службовців, які демонструють лідерську поведінку.

Сучасні вимоги Українського суспільства до лідерства державних службовців. Модель лідерської поведінки державного службовця.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. Документ про підвищення кваліфікації учаснику навчання видається за умови отримання ним підсумкової оцінки не менше ніж 75 %, обрахованих з урахуванням питомої ваги кожного із критеріїв оцінювання, з яких 30 % – відвідування занять, 40% – проходження дистанційного навчання, 10 % – самостійне опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних матеріалів та нормативно-правових актів, 20 % – підсумковий контроль результатів навчання (комп'ютерне тестування). Облік відвідування здійснюється на підставі електронної реєстрації учасників навчання.

ЛІТЕРАТУРА, ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ОБОВ'ЯЗКОВІ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ

список літератури:

1. Даниленко Л. І. Політична поведінка державних службовців: ціннісно-мотиваційний аспект. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Політичні науки. 2015. № 4. С. 71-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaduppu_2015_4_13.

2. Представницька влада у державотворчому процесі України : монографія / за ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2018. 384с.

3. Викладання лідерства для посадових осіб та представників місцевого самоврядування: сутність, виклики, перспективи: матеріали Всеукраїнського круглого столу (Київ, 15 квітня 2015 року) / за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко, А. К. Гука. — Х. : Фактор, 2015. — 88 с <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/2015-06-Збірка-тез.pdf>

4. В.А.Гошовська, Л.І.Даниленко. Інструментальний підхід до розвитку лідерства публічних службовців України. Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.) : у 5 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петрос. – Київ : НАДУ, 2019. – Т. 5. – 94 с. <http://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/9711c7bc-f17e-4abd-8110-180b6a3f5d4f.pdf>.

5. Goshovska V., Danylenko L., Dudko I., Makarenko L., Maksimentseva N. Formation of political leaders in countries of democratic transition: experience for Ukraine. *Laplage em Revista (International)*, vol.7, n.2, May.-Aug. 2021, p.385-398. URL: <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202172754p.385-398> (Web of Science).

список нормативно-правових актів:

6. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

список інформаційних ресурсів (матеріалів):

7. Гошовська В.А. Представницькі органи влади у забезпеченні сталого розвитку України. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Спецвипуск. К.:НАДУ. 2020. С. 91–96.

8. Даниленко Л.І. Політична освіта в Україні як чинник формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури. *Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства*: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с., авторські С.109 – 129.

9. Даниленко Л.І. Досвід країн демократичного транзиту з формування політичного лідерства. *Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства*: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с., С.142 – 160.

10. Негулевський Ігор. Розвиток інституту політичного лідерства в Україні: стан та перспективи: *30 років незалежності України: досягнення, виклики, перспективи*: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10 вересня 2021 / За заг. ред. Л.Г.Комахи, В.А.Гошовської. К.: ННІ ПУДС КНУТШ, С.44 - 46.



**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

04050, м. Київ, вул. Академіка Ромоданова, 12/2
телефон (044) 481-21-61

26.05.2023 № 074-16-023-129

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ**

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби (далі – Інститут) Київського національного університету імені Тараса Шевченка засвідчує, що здобувач наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» кафедри парламентаризму **Негулевський Ігор Петрович** під час виконання дисертації на тему «Тенденції трансформації політичного лідерства в Україні» розробив на замовлення НАДС України у співавторстві з Л.І.Даниленко короткострокову програму підвищення кваліфікації державних службовців, які займають посади державної служби категорії "Б" на тему «Лідерство у публічному управлінні», що затверджена на засіданні науково-методичної комісії (протокол № 4-22 від 25.05.22 р.) і успішно реалізована у 2022-2023 навчальному році.

Директор ННІ публічного
управління та державної служби

Лариса КОМАХА



ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
"АКАДЕМІЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ"

03124, м. Київ, пров. Радичева, 5
E-mail: academ.parlament@ukr.net
www.academ.parlament.org.ua



NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION
"ACADEMY OF PARLAMENTARISM"

5 Radishcheva lane, Kyiv, 03124, Ukraine
E-mail: academ.parlament@ukr.net
www.academ.parlament.org.ua

02.02.23 № 3
На № _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, **Негулевського Ігоря Петровича**, на тему «Тенденції трансформації політичного лідерства в Україні», використані під час проведення щорічних міжнародних круглих столів до Дня Незалежності України у 2021 та 2022 роках, в рамках яких було оприлюднено соціокультурні чинники впливу на трансформацію політичного лідерства в Україні з ідеократичного та харизматичного типів лідерства до етичного, що має стати пріоритетною здатністю осіб, які конкурують на заміщення вакантних посад керівників в органах державної влади.

Президент ГО «Академія парламентаризму»
доктор політичних наук, професор



Валентина ГОШОВСЬКА



**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

04050, м. Київ, вул. Академіка Ромоданова, 12/2
телефон (044) 481-21-61

22.12.2023/ № 036-16-09-513

**ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах**

Видана **Негулевському Ігорю Петровичу** з підтвердженням про те, що він дійсно брав участь у виконанні науково-дослідних роботах за комплексним науковим проектом «Державне управління та місцеве самоврядування» (номер державної реєстрації 0199U002827) Національної академії державного управління при Президентові України, а саме:

- у 2021 році - виконавець на громадських засадах (наказ Національної академії: від 15 березня 2021 року № 182-ос «Про залучення до виконання науково-дослідних робіт»): науково-дослідницької роботи «Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства» (номер державної реєстрації № 0120U101662), у рамках якої обґрунтовано питання політичної культури та напрями консолідації та єдності українського суспільства.

Довідка видана на підставі оригіналів наказів Національної академії "Про залучення до виконання науково-дослідних робіт", які зберігаються в архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, вул.Антоня Цедіка, 20).

Відповідно до Указу Президента України від 05 листопада 2020 року № 487/2020 "Про впорядкування використання об'єктів державної власності, що перебувають в управлінні Державного управління справами", розпорядження Кабінету Міністрів України "Деякі питання реорганізації закладів освіти" від 24 лютого 2021 року № 147-р, наказу Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2021 року № 316 "Про реорганізацію закладів освіти" (зі змінами)

Національну академію реорганізовано шляхом приєднання до Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Історична довідка: Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Указ Президента України від 25 листопада 1999 року № 1496/99 “Про Київський національний університет імені Тараса Шевченка” носив назви:

з **1959 р.** – Київський ордена Леніна державний університет ім.Т.Г.Шевченка;

з **1984 р.** – Київський ордена Леніна і ордена Жовтневої революції Державний університет ім.Т.Г.Шевченка (Статут зареєстровано в мінвузі УРСР за № 6. Наказ Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР від 29 квітня 1984 року № 290).

Директор Інституту



Лариса КОМАХА